

Кастусь Цвірка

**Зялёная
дуброва**

Кніга паэзіі

**Мінск
Мастацкая літаратура
1987**

БАЦЬКАЎ СВЕТ ПАЛЯВЫ

*

ПЕРШЫ КРЫК

Ау, айкумена¹
Каметай
рассек я сцяну нематы.
Ад бабчыных пальцаў вось гэтых
і да нябёс ясныты —
зычны мой крык.
Гэта —
продкаў
спрасованья галасы.
Ау, айкумена!
Глотка
мая перапоўнена
(«сын!»).
За вокнамі — ходзяць вёдры...
Рыпяць па сяле жураўлі...
І дзядзька ў белай кашулі
(ён вёз паўз платы канюшыну з Альхоўкі)
каня ля акна прыпыніў...
Я — з самага ціхага краю
(замарудзілі й рэкі там бег).
Ау, айкумена!
Гукаю
галасамі радзімы табе!
1973

* * *

А мы і не бачылі шчасця,
А мы, як ваўчкі, былі
Такія яшчэ віхрастыя
На зраненай нашай зямлі.
Адно было ў нашых марах,
У зрэнках дзіцячых, у снах:

¹ Айкумена — населеная частка Зямлі.

Святога амаль, з прыгаркаю
Хлеба жыгняга пах.
Вясны ручаямі звонячы,
Адкрыты — дзе плот, дзе брод? —
Ішоў і горкі і сонечны
Пасляваенны год.
Ці помнім хоць мы, як маткі
Уздыхалі штовечар не раз,
Слязу выціраючы ўкрадкам —
Чым пакарміць бы нас?
Удовы вайны Айчыннай,
Глядзела з надзеяй на іх
Уся краіна ў руінах
І вочы іх дзетак малых.
Так рана ў матак лажыліся
Каля вачэй кругі!
Ды зноў яны рвалі жылы,
Упрагаючыся ў плугі.
Ды зноў зляжалыя глыбы
Варочалі — плач не плач.
Як яны біліся, рыбіны,
У сетках тугіх

нястач!

А скаргі на ўдовіну долю
Дамоў, у падушку няслі —
Усё яны пераадолелі,
Усё, што трэба, змаглі.
Стаіўшы боль свой глыбінны,
На лямках з разрухі ў той час
Выцягнулі ўсю краіну
І выгадавалі нас.
Мільгаюць дзесь каля Вегі
Зорныя караблі.
З рук матак нашых, я ведаю,
Старт свой яны ўзялі.

1967

* * *

Калі над горадам усходжваецца непагода,
зрываючы з паважных дзядзькоў
капелюшы —
гэй, пераймі там, сябар! —

Калі яна між дамоў шалее,
дзеркачом завірухі
змятаючы людзей з тратуараў
за дэрмацін дзвярэй,
дзе аж трашчаць ад нагрэву

Трубы цепацэнтралі, —
Я думаю пра вас, землякі,
зялёнадуброўцы.
(Вы на чорнай — зімою белай — зямлі,
якая адкрыта перад усімі зорамі і вятрамі,
як жылі, жывяце,
беззабаронна й нязрушна,
як дрэвы.)

Бачу Вас, дзядзька Белы.
Які пісец гэтак твар Ваш маршчынамі
скрэмзаў?

Па іх, як па пісьмёнах,
Я пра лёс Ваш чытаю.
Вось гэта расказвае пра вайну мікалаеўскую
(колькі асколкаў і куль ляцела на Вас,
каб змяшаць Вас з зямлёю!).

Гэта — як хлеб Вам даваўся
(за пот, што Вы шчодро лілі на палі,
плацілі Вам працаднямі,
пустымі, як абмалочаныя каласы).

Гэта і гэта — пра Вашых сыноў,
Алёшу і Юзіка,
якія ўсё яшчэ не прыйшлі
з 41 года...

Бачу Вас, Ясь Дубовік.
Вы скоро справіце сваё 80-годдзе,
а ідзяце яшчэ з віламі на Канаву —
вяршыць стагі свайго чарговага лета.
Колькі Вы скідалі іх за жыццё?

Каб гэта раптам сабраць з усіх лет
Вашы стагі,

быў бы, напэўна,
найвялікшы ў свеце горад стагоў!
Бачу цябе, Аркадзя Азанаў.
Помніш,
ты ўсё мерыўся з'ехаць з Зялёнай Дубровы
(«Не было і не будзе тут парадку!»)?
А зараз, відаць, раздумаў:
куды ні пайдзі, чуваць, як чмыхае
сінім дымком твой трактар,
ад якога цябе не адцягне і жонка,
вячэраць гукаючы...

Бачу Вас, стары Галляш,—
самы першы ў вёсцы грыбнік,
казачнік і сейбіт.
Прыпадаючы на адну нагу,
Вы ідзяце па дымнай раллі, прама на ранняе
сонца.

І жменя за жменяй — бераце з лубкі
і сеце, распускаючы залатым веерам перад
сабою,
жыццё.

Бачу Вас, Антон Цвірка — вялікі пчалаяр
(на ўсіх вакольных дубах
звіняць пчоламі Вашы калоды);

Вас, Бэрнусь Паўловіч,— скрыпач-чараўнік
(колькі пчаслівых слёз
выбраў з сэрцаў людскіх Ваш смык!);

Цябе, Сымон, конюх-філосаф
(я цябе вышэй бы паставіў за многіх з тых,
хто выседзеў нават гросбухі
доктарскіх дысертацый);

Вас, цётка Хрыстына,
найлепшая з лекараў, якіх я ведаў
(як рукой здымаюць хваробу ў дзяцей
Вашы незразумелья і такія ласкавыя словы!).

Няхай некаторыя з Вас даўно
параць ужо на жоўтым пагосце косці,
але для мяне вы заўсёды жывыя,
мае землякі.

І пра кожнага з вас,
калі ў мяне хопіць сілы і таленту,

я напішу яшчэ — абавязкова! —
па самай светлай паэме.

1966

ПРА СТАРУЮ АДЭЛЮ

На душы ў яе сёння —
нядзеля:
Ладзіць градкі
старая Адэля.
Пускае ў разорку з пальцаў,
як жывое, насенне —
Буракоў ды гуркоў
сем'і.
А казала ж мне ўвосень
(сядзела з кійком яна каля хаткі)
Што не трэба ўжо будуць
ёй градкі.
З усім яна разлічылася
тут, на свеце —
Работу ўсю парабіла,
дарогу дала дзецям.
Даўно сабралася
ў найдалёкую Адэля дарогу:
Восем дзесяткаў на свеце —
ні мала ні многа.
У куфры ўсё ўжо да смерці
ў Адэлі падрыхтавана:
І сарочка, і андарак, і хуста,
і грошы на пахаванне.
Толькі смерць затрымалася нешта
за небасхілам —
Зноў не прыйшла па Адэлю,
зноў на яе забыла.
Зноў, нібы падарунак —
вясна ля прысёлля...
Ладзіць градкі
старая Адэля.
Раўняе граблямі іх,
разоркі значыць рукою,

Як і гэта зямля,
счарнелай такою.

* * *

Нідзе не была ў свеце Адэля,
цягніка не бачыла нават —
Тут, у сяле, ішоў яе век:
на тым унь грудку за канавай.
Як дрэва, на месцы адным
расла і старэла
ў дзён завірусе.
Тут, у тумане,
усе яе вёсны —
як гусі.
Цэлы век свой Адэля
толькі і знала,
што ў зямлі гэтай корпалася:
садзіла, палола, жала.
Як пчала, шчыравала
ад рання да цёмначы,
рукамі сваімі парэпанымі
хлеб здабывала надзённы.
Так, не была яна ў свеце,
ды толькі хлеб яе гэты,
Як жывы, абышоў
мо паўсвету.
Так, мала хто ведаў Адэлю,
(а сёй-той нават
знацца б з ёй грэбаваў),
А вось хлеб яе добра ўсе ведалі,
ніхто яго ад сябе не адгрэбваў.
На хлебе Адэліным тым
раслі і вышыні свае бралі
мантажнікі і вышыннікі,
акадэмікі і адміралы.
Утрымліваліся на ім,
працуючы бесперабойна,
міністэрствы і ведамствы,
фабрыкі і філармоніі.
Хадзілі станкі ўверх-уніз з ляскам —

Адэлін хлеб,
Пісалі ракеты космасу казку —
Адэлін хлеб.
Як пупышка вясной,
на Адэліным хлебе
развівалася —
пад гром авацый —
Цывілізацыя.
Калі, звар'яцеўшы,
круціў пад небам
віхар вайны пякельны,
І тады не сышла з бацькоўскай зямлі
(утрымалася неяк!)
Адэля.
Не, не была партызанкай Адэля,
але без Адэлі
Што б яны, партызаны,
елі?
Усе брыгады, усе злучэнні
(якія пра іх складаюць паданні!)
Былі
на яе ўтрыманні.
А пасля вызвалення
яна
з тых жорсткіх руінаў
Уздымала з усімі
краіну.
Недаядала сама,
ды на хлебе сваім
дзяржала
Адэля
дзяржаву.

* * *

Жанчыны зямлі нашай!
Краю ўсяго гераіні!
Складаць бы пра кожную з вас
паэмы ды гімны!
Хай ганаровых званняў
не шмат хто з вас удастоены,

Ды ўзнагарод найвысокіх
усе вы дастойныя!
Каб усіх вас, як трэба, адзначыць,
каб выдаць усе, што вы заслужылі,
медалі,
У зямлі б не хапіла, напэўна,
металу!
Толькі нашто вам медалі?
Не думалі вы пра славу:
Рабілі — і ўсё —
сваю будзённую справу.
Найлепшая з узнагарод
для вас
(скажаце ўсе вы пра тое):
Добрае слова
людское.

* * *

Дажываюць свой век
жанчыны нялёгкае долі,
Даручыўшы работу сваю
трактарам ды камбайнам у полі.
Самі ж на градках капаюцца
ці — да пенсіі сціплай даробак —
Падмятаюць вуліцы ў горадзе,
выстойваюць у гардэробах.
Убачыш іх — пакланіся,
з павагаю распытай
пра вялікі іх шлях за плячыма,
што супадаў са шляхам цэлага
краю
Яны —
гісторыя наша жывая.
1978

ЧАТЫРЫ ВЯТРЫ

Маёй маці

I

Я абганяю бульбу —
яна пабялела на сонцы.
Плут, быццам човен у хвалю,
у глебу міжраддзя нырае.
Плыве ў чарназёме лёгка,
чыркае аб камень знянацку
і зноў
у пухкай зямельцы тоне.
Іду ды іду баразною.
Над соткамі — мроіва поўдня.
Я дома, у мацеры, босы.
Жаўранкі ды зязюлі.
Патузваю толькі лейцы —
каб корч не вывернуць раптам...
Пад майкаю вецер ходзіць,
ступня па зямлі ступае...
О, як гэта проста —
за плугам ісці баразною.
О, як гэта мудра —
за плугам ісці баразною.

II

Цэлае лета бясконца палі
пясчынкай кожнай
сонца пілі.
Яно ў насенні брадзіла, гуляла,
сонца,
светлымі парасткамі прарастала,
сонца...
Цяпер па зямлі скрозь — зірні — шугае
сонца,
з раніцы людзі гуртом убіраюць
сонца:
сыплецца ў бункер
жыта струменем — сонца,
падае яблык,
увесь у праменні — сонца,

на градах
лісцё качаны раскрылі — сонца,
вазы агуркоў,
памідораў скрыні — сонца.
Сонца, сонца, сонца...
Гляджу, як грузяць на грузавікі
сонца,
вязаць на пыльныя бальшакі
сонца.
Хутка запоўніць усе гастраномы
сонца,
яго разбяруць па кватэрах ўмомант,
сонца.

III

Заўчора да дня
над Анцінымі вязамаі
гусі праляцелі —
туды, на Зазер'е.
А сёння сыплецца —
на дровы, на пералазы
снег —
белае пер'е.
Маці адставіла ўбок даёнку,
глядзіць за шыбы нямыя:
снег
накрывае
марляю тонкаю
гароду
груды грубыя.
Зіма...
Няўжо гэта праўда,
што ўжо яна
на дварышчы?
Во рукі ж гараць яшчэ —
не даць ім рады —
ад асакі ды іржышча.

IV

Сакавік, а да соку —
далёка:

пад бярозай —
сумёт па плот.
Мне ж даводзіць сарокі сокат:
снег не снег ужо,
лёд не лёд.
Цэлы дзень сёння маці ля арфы:
прыадчыніш акно — гуд і гуд.
Толькі ў поўдзень, ад сонца яркі,
сціхла.
Цокаюць кроплі аб грунт.
Чую крокі ля вокан: маці!
Ледзь у хату — і да вады.
Пылу, пылу на хусце — памацай,—
астануцца пальцаў сляды.
Ёй прылегчы б, ды хіба ж захоча:
палівае расаду, зноў, зноў,
і расказвае: хутка адскочыць
на балодзіне чорнагалоў.
Твар свіціцца.
І нават маршчыны
зніклі некуды, як адна.
З-за нябачаных далячыняў
зноў у вёску прыйшла вясна.
1964

СЦЕЖКІ МАЛЕНСТВА

Там ліпы як ліпы і вербы як вербы —
Растуць як хочуць пад вольным небам.
А сцежкі тыя, палявыя дарогі
Пратоптваюць самі людскія ногі.
І салавей там не ў клетцы — вольна
Пяе салаўісе ў цёмных вольхах.
У ясным тым свеце — ў нябыт ён не кануў!
Ніхто не хавае за пазухай камень.
Усё ў вачах там напісана шчыра,
Там два на два — заўсёды чатыры.
Там чорнае — чорнае, рыжае — рыжае,
Слуп ёсць слуп і грыжа ёсць грыжа.
Там з нараджэння жыве ў мяне маці —

Садзіць картоплю, сее макі,
Ідзе («хоць каня брыгадзір калі дасць») у поле
Кланяецца буракам,
Прарэджваючы ды праполваючы,
Лён бярэ на загоне, між двух палікаў —
Не зарасла хаця б яе «пайка».
А вечарам дома — толькі ўпраўляйся — працы
Гарбузнік сячэ для свіней
(«ненажэры, каб на іх пранцы»),
Агуркі палівае, куранят частуе крупую,
Каля печы круціцца з чапялою...
Усе вяскоўцы мае
(хто час ліхалецця не помніць?),
Як шлянку, дзень свой працаю поўняць.
Даўно яны ведаюць, знаюць, як трэба,
Колькі каштуе скарынка хлеба.
Там са стала (не думайце, што з-за грошай!),
Ніколі не скінуць пад ногі крошак.
Па сцежках тых родных так ходзіцца лёгка:
Там хочацца лётаць, з рэхам галёкаць.
Там можаш грому смяяцца вясёла,
Пусціцца па лужынах пад вясёлку.
Там ходзяць — к ночы — туманы нячутна,
Пад ногі сцалецця лістам трыпутнік,
Святляк запальваецца за гародамі
І мак таўкуць камары — на пагоду...
Мы ж сцежкі маленства чамусь забываем,
Сябе ад сябе — дзівакі — адрываем.
Душу нашу губяць з узростам наросты :
З'ядае яе кар'ерызму кароста,
Смоўж зайздрасці смокча і смокча штоночы
Ці шашаль нажывы ушчэнт яе точыць.
Сцежкі маленства, сцежкі маленства!
Вы — лекі ад розных людскіх калецтваў.
Па вашай траве, па вашых росах
Часцей бы ступаць нам нагою босай,
Часцей бы да вас нам усім прычашчацца,
Ад бруду ўсялякага ачышчацца.
Лячыцца вашых крыніц чысцінёю
Ды матчынаю слязою святою.

1967

ДЗЯДЗЬКА АДАМ

У вёсачцы нашай некалі жьў дзядзька Адам.
Казалі, і птушкі ніколі не зачапіў дзядзька Адам,
Касіў, поле араў, баранаваў дзядзька Адам,
Сыноў і дачушак малых гадаваў дзядзька Адам.
Век прахадзіў між знаёмых палёў і лясоў

дзядзька Адам,

А паміраць аж за трыдзевяць земляў пайшоў

дзядзька Адам.

1974

* * *

Мае землякі —

людзі негаваркія.

Здаўна пра іх кажуць:

на словы скупыя.

Ды мне яны

шмат пра сябе гавораць

Сваімі жытамі,

якім не ўстаіцца ніяк ля небасхілаў Асінава
(каласоў шматгаловае вечал!);

Волатамі-стагамі,

што да вясны наваколле духмяняць
(сабралі ў іх косы ўвесь луг казьяльцовы!);

Слуцкімі бэрамі срэбралістымі,

дзе сонца збірае мёд
у пладоў яснавокіх скарбонкі;

Дамамі з узорнымі ліштвамi,

дзе, вылецеўшы з-пад разца гаспадара,
паселі навечна — дзюба да дзюбы —
галубоў неразлучныя пары.

Расказваюць мне землякі

пра сябе красамоўна

Вяргіямі ды півонямi,

што ўсё лета гараць пад акном
на высокіх сцяблінах (што паходні!);

Ахапкамi маю,

якім харошаць на свята ганкі і вуліцы
(пахне ўся вёска тады бярозкамi ды аерам).

Пра сябе землякі
мне вельмі шмат гавораць
Нават тады, як маўчаць,
Ідучы, прыгорбіўшы плечы,
За труною свайго вяскоўца,
З якім увесь век аралі і сеялі,
Гулялі ўлазіны і вяселлі,
Спявалі і плакалі...
1970

МАІМ ЗЕМЛЯКАМ

Пеў ранак.
Ліп прывулічных сям'я
Паціху ліст пад ногі церушыла.
Птах пакідаў гняздо.
Быў гэтым птахам я.
Пара, пара:
цягнулі ў вырай крылы!
Былі са мной
усе мае гады,
Якія тут, па ржэўніку ды стружках,
Прабеглі па чарзе
і назаўжды
Застылі ў сцежках,
нібы ў кінастужках.
Крані —
і загайдаюцца ў двары
Арэлі ў памяці, як на экране,
Ад нашых пятак
жарабкі з гары
Рвануцца —
не ўтрымаеш на аркане...
Ды не пра гэта думалася мне.
Калі далей ад нашай хаты кроцьў,
Усё выразней чуў я на спіне
Задуманыя
мацерыны вочы.
Згарала ноч на свеце без пары,
І сон дашчэнтку кулямёты рвалі.

Віселі скрозь
пажараў ліхтары,
І кулі
калыханкі нам спявалі.
Мы ў вёсачцы — балотным астраўку,—
Нібы зайцы загнанья,
сядзелі.
Між іскраў,
сполахаў,
між гэтых куль
Жылі пад зорамі
адной надзеяй.
Ішла вясна тым часам з балатоў,
Усё да зерня вымеўшы з каморкі.
Было ж у маці —
нашых пяць ратоў,
Якім
так абяцанкі ўсе агорклі!
Адна ў нас мара шчырая была:
Знайсці б дзе хлеба чэрствага —
хоць трошкі
Малыя пальчыкі з пазоў стала
Даўно павыкалуплівалі крошкі.
На ўслоне дзежка, што карміла нас,
Даўно ўжо закарэла, нібы камень,
І мы дарэмна — у каторы раз! —
Глядзелі ў печ
галоднымі вачамі.
Ўсё немец выбраў — яйка, млека, шпэк,
Усё выграб прагавітай пяцярнёю.
Як у сваё, ён лазіў у засек,
Пакінуўшы нам
сцены з парахнёю.
За тое, што усё ж вясной крутой
Мы не папухлі, дзякуй табе, шчаўе!
Уратавала нас
ты з «пышкай» той,
Што ў полі мы знаходзілі
як шчасце!
І вось
(якраз у шчаўі мы былі)

Данёс «ура!»
нам вецер да балотца.
О як мы беглі — па раллі, галлі —
Да зорачкі,
што ззяла на пілотцы!
Мы аж не верылі,
што ўжо і след
Прастыў той немчуры
і што шырока
Перад вачамі расхінула свет
Маленечкая зорачка
навокал.
А скрозь яшчэ гарэнілі дымы,
На печышчах садзіліся вароны.
І доўга выздараўлівалі мы
Ад той вайны —
жахлівейшай хваробы.
Хоць зарабляла маці працадні,
Хоць на жніве да вечара пацела.
Ды толькі замест хлеба
дзень пры дні
Нам палачкі насіла
на паперы.
Мы тыя палачкі
і так, і сяк
Круцілі
і, хоць ад бясхлеб'я млелі,
Ды што не прыдумлялі, аніяк
Іх, выбачайце,
есці ўсё ж не ўмелі.
Шукалі мы па ржышчы каласка,
Альбо,
сabraўшы малачаю горку,
Зноў — кожны дзень — чакалі малака
Ад цёлкі,
што падбрыквала ў падворку.
Зноў суцяшала маці нас дарма
І ўсё, што здабывала дзе знячэўку,
Заўжды нам аддавала,
а сама
Хадзіла так —

аж высахла ўся ў шчэпку.
І вось у хмарах заяснела сіль,
Ад дум не спала маці:

ёй у горы
Нарэшце помач будзе —
большы сын

Сягоння едзе па навуку ў горад.
З пафарбаванай торбай за спіной,
У новых зрэбных портках пакачаных
Ішоў я нашай вулкай травяной
Ад гэтых нізкіх хат

у свет нязнаны.
Глядзелі ўслед мне стрэхі і платы,
Глядзелі моўчкі

нашай хаты вокны
(Як сёння, бачу там я збан пусты),
Глядзелі,

як самой надзеі вочы.
Шаптаў я клятву шчырую сабе
Надзею маткі спраўдзіць
і прывезці

Ёй са стыпендыі які рубель —
Хоць раз як след сястрычкам бы пад'есці.
Я кляўся й вам аддзячыць, землякі,
За вашу — хай зусім скупую — помач,
За тое, што заўсёды ў час цяжкі
Былі вы — са сваёй спагадай —
побач.

Асіраціла многіх нас вайна.
Я помню твар суседскае дзяўчынкі,
Што нават быў блядней ад палатна,
І ручкі яе —

нібы чарацінкі...
Прамчала ў зоры чарада гадоў,
Знайшоў я хлеб, іду да светлай мэты.
Ды толькі мой, з маленства ўзяты, доўг
Застаўся неаплочаным

дагэтуль.
Ён сёння нават большы, як калі.
Усім, што ёсць,

і ўсім, што яшчэ будзе,

Я абавязан маці і зямлі
І вам, вяскоўцы,—
вечнай працы людзі.
Нібы з зямлі, вы ў гэты свет ішлі,
І — у сваёй глушэчы —
толькі й зналі,
Што рвалі пні,
уходжвалі палі,
Аралі,
сеялі,
палолі,
жалі.
Не бачылі вы й свету прад сабой:
Еў пот вам вочы,
пёк сляпень ахвоча,
Ды ў поле зноў ішлі —
з кляцьбой, з мальбой
Ад веку ў век,
ад ночы і да ночы.
Вас, ціхіх, вас, даверлівых, сляпых,
Заўсёды толькі ёрмы і чакалі,
Шмат ездзіў хто па вас — цярпі, цярпі!
І ўсюды пасвіў вас бізун
вякамі.
Вы моўчкі неслі сваю скаргу ў дол —
Мой край,
ты быў, як камень, безгалосы.
Скрыпелі толькі сохі навакол,
Званілі толькі ў балацінах косы.
Ступіў цяпер век іншы да сяла —
Даўно струхнелі сохі,
і прасторы
Ад краю і да краю заняла
Сягоння песня новая —
маторы.
Ёсць хлеб у вас — яго вам даў не бог!
Ды жывяце вы ўжо
не толькі хлебам.
Вам трэба песня,
шырыня дарог
Ды вольнае, без бамбавозаў неба...

Да вас, ледзь хвіля вольная, бягуць
Мае сцяжыны —
жытам, верасамі.
Як хораша ізноў тут сэрцам чуць
Мне вашу мову —
простую, як самі.
Прысяду каля цёткаў і дзядзькоў —
Пальцеца рэчкай вольнаю гаворка.
Усё, што на душы у землякоў,
Вазьму да сэрца —
горка ці не горка.
І тое, што ў Падзерах паплавы
Узараны «Сельгастэхнікай» не ўзорна,
І што ад хіміі,
замест травы,
Пчол гіне цьма —
«унь ля вуллёў аж чорна»,
Што сеяць час даўно
і што каня
У брыгадзіра не прасі без чаркі:
Што б ні сказаў ён — мат,
а старшыня
Пільнуе толькі рыбку на Скачальскім...
Я слова кожнае злавіць спяшу,
Каб знаць, вяскоўцы, клопат ваш і жыццё.
Той клопат — ён і мой, і я прашу:
Кажыце мне пра ўсё як ёсць, кажыце.
Запомню ўсё, нічога не міну:
Праслаўлю дзень наш — сонечную
птушку,
А раўнадушша, подласць і ману
Вазьму я на пяро,
нібы на мушку.
Для праўды чыстай, што без пазалот,
Я адчыню ў радках шырока дзверы.
Адно мне трэба:
думаў вашых лёт
Адбіць як ёсць, вяскоўцы, на паперы.
Любое маё слова, кожны зык —
Усё ад вас
і ў вашу абарону.

Я — гэта ваша мова, ваш язык,
Нягучны хай,
ды верны вам да скону.
1970

САНЦАХОД

Быў нада мною Заг.
Да неба нос задзіраўся
у бюракрата Зага.
О, як пільна сачылі
Заравы вочы-шылы,
Каб хадзіў я
толькі па яго інструкцыях,
Без зігзагаў,
Каб слова яго
(гаворачы, ён глядзеў
з высокай сваёй вышыні)
я лавіў на ляту,
Каб моўчкі, ківаючы галавою —
але, але! —
выслухоўваў я любую яго лухту,
Каб я забываў на сябе,
каб рабіў толькі так і так,
Каб перад ім —
о, ён вялікі ў гэтым свеце! —
поўзаў я, як чарвяк.
Ды я не думаў яму паддавацца,
Выкручвацца і згінацца.
Я нёс —
маё права! —
Яму ў зубы
заяву.
Пытальнікам вылупіў вочы.
Так, я штатнае месца
па ўласнай ахвоце
вызваляць мушу.
У павучыную сетку вачэй
хай ловіць іншую муху!
Нада мною ж будзе ад сёння

Справядлівейшы самы загадчык —
Сонца.
За яго настроем
толькі і буду сачыць дзень за днём,
як сланечнік.
Аднаму яму
буду я падпарадкавацца
вечна.
Зялёная Дуброва — яго абход.
Сонца ніколі яе не мінае.
Тут будуць маімі —
кожны яго узыход і заход,
яго лясы і ўраджаі,
Яго — пад Ласінай балоцінай — клік,
яго арахі за Падліп'ем,
Яго раўкі,
Яго метлюкі,
яго салавей у ліпе...
Тут буду я жыць.
Журавель — у зары.
Старыя засаўкі ў лопуху.
Тут некуды ў зоры
гадоў вятры
нясуць нашу хату, як лодку.
Даўно нас выветрыла з яе,
не знаю, якой залевай.
Як птушкі з гнязда — хто куды —
разляцеліся мы
па голлях жыццёвага дрэва.
Устане маці.
Месяца грай.
Клятчастымі коўдрамі
ложкі засцелены.
Дзеці! Дзеці!
Гукай не гукай —
толькі вецер за сценамі.
Сышлі
(цяпер адно пісем чакай).
Што ж, не было тут дзецям разгону.
Пайшлі па свеце шукаць свой хлеб,
сышлі з дому.

У вушах — галасы, галасы.
(Пяцярых, без бацькі —
бацьку забрала вайна —
нас выхавала маці.)

У кожнага зараз галінка свая —
абжывай ды мацней трымайся.

З далёкай вандроўкі
(Вы калі-небудзь бачылі,
Як ходзяць Гончыя Псы, Андрамеда і Рыбы?)
Вярнулася сёння Сонца
да лагоў Зялёнай Дубровы.

Яго працакаліся тут.
Захапіў без яго усе землі Мароз —
акупант гэты люты,

Зачыніў прыроду на свае замкі,
спыніў усяго жывога токі.

Жахнулася Сонца:
як апусцелі яго,
багатыя на расліннасць,
надзель!

Дзе падзяваліся птушкі?
Куды пазнікалі мядзведзі,
вавёрккі і вожыкі?

Працёршы воблакам твар
(начавала Сонца за Галым Балотам),
узялося яно за працу.

Небам, небам — пайшло адмыкаць
(якія светлыя і бездакорныя ў яго ключы!)
зямлю-маладу са срэбнай цямніцы.

Выпусціла — ну ж і вясёлы лес! —
лісце бяроз і калін
з цесных пупышак-каморака,

Вольную волю дала траве-мураве,
красіве — ля платоў,
дурнап'яну, чабору.

Дачуліся птушкі ў сваёй эміграцыі
пра высокае шэсце Сонца,
Ляцяць — паспробуй спыні тыя крылы! —
да мілых бацькоўскіх дуплянак,
да купін сваіх і соснаў.

Злятаюцца (колькі крыку і гаму!)

жаваранкі і шпакі,
удоды, гусі, заранкі,
Ластаўкі, качкі, зязюлі, буслы,
кані і канаплянкі...
Дадому! Дадому!
Да тумановага краю!
Хаджу я пад небам — нашай сінняй страхою,
і — вырай за выраем —
іх сустракаю.
Бо і сам я — гэткая ж птушка.
Правільней, я не ведаю, хто я.
Завяла мяне сцежка-вілюшка
У няведамья травастой.
Што за вербачкі там, ля даліны?
Ці не вы гэта, Перавалокі?
О як ціха! У гуле чмяліным —
Толькі я ды аблокі.
Тут усё душу маю гоіць.
Гай — хвоі вечным спакоем
і карою сінняй асін —
гоіць;
Караністая сцежка
(унь прабягае па ёй мурашка
з рыжай хваёвай іголкай)
гоіць;
Божая кароўка, што з неба ўпала
мне на рукаў,
(андрэйка, андрэйка,
пень ці калода,
дождж ці пагода?)
гоіць;
Бясмертнікаў і павоў лапінка
на леташняй пасадцы сасны
(тут рай матылям і яшчаркам)
гоіць;
Трыпутнік і лебяды,
васілёк і зялёнае жыта
над глухой баразною
гоіць.
Поле маё — гоіць,
Дарога — гоіць,

Неба — гоіць.

(На душы маёй — раны, раны.

Мусіць, таму,

што дала мне маці душу,

танчэй ад мембраны.

О, хто яе не чапаў,

не рваў яе абцугамі!

О, хто яе не таптаў,

не лазіў па ёй з нагамі!)

Сёння ўсё, нават паветра маёй Зялёнай Дубровы,

душу маю

гоіць.

А найлепей за ўсё

самы стары і самы выдатны на свеце доктар —

праца любая —

гоіць.

Я — успомніў сябе.

Я ж — сялянскі дзяцюк.

Якая моцная ў мяне рука!

Ляціць па вёсцы — цюк, цюк! —

Стук майго малатка.

Як гуляю, раблю. Праца — дар.

(А здавалася, што ўжо зусім я ў паперах зачах.)

Як хораша жыць. Я — гаспадар.

Я сам расту ў сябе ў вачах.

Потым ускіну на плечы касу —

У траву, у расу

Панясу.

Сілай мераючыся,

Стану з дзядзькамі вясковымі ў рад,

Рад.

Недзе там, за Канаваю,

Не затаптаны мо, як след,

Стыне мой след.

Колькі там пабывала вятроў,

Праляцела снягоў!

(Паспрабуй зічыць!)

Толькі радасць дзядоў,

Што свой хлеб

Мазалём здабывалі,

Я не здолеў забыць.

За шмат год не прыжкўся
(мо гэтка падвой?)
Я на глебе другой.
Што рабіў я,
не ведаў,
нашто я раблю.
Я любіў
і не ведаў,
ці праўда люблю.
Галава ўжо была
у мяне — не мая,
І рука мая —
не мая.
Я не ведаў,
дзе я,
Дзе —
не я.
Павуціну,
што, быццам бы кокан,
мяне пачала аплятаць,
Я рашыў разарваць!
Абдзіманчык, свяці,
ліст, спявай на вярбе —
Я вяртаюся
да сябе!
Памянташу касу,
абатру расой
І пайдзі —
адхінайся, шырокі мой луг! —
Паласой, паласой.
Буду кідаць, як вежы, стагі,
буду поле, што пахне дажджамі,
араць.
Буду кожны свой дзень
(што нясуць жаўрукі),
нібы свята,
страчаць.
Тут, пад Сонцам маім,
у вялікай сяўбе,
Адшукаю сябе!

1972

* * *

Вось ізноў — праз безліч гадоў! —
у руках маіх простая пуга сырцовая:
я пасвіць каровы ганю
(Што ж з таго, што на імя маё
навешана тытулаў розных вучоных).
Сонца яшчэ не прыйшло на зямлю.
Але яно недзе ўжо блізка:
пабялела на ўсходзе унь неба,
вераб'і прагнуліся ў бэзе,
І певень, першы саскочыўшы з седала,
шукае курам на двары пачастунак.
Каровы, вытураныя жаночымі кухталямі за брамы,
стаяць сярод вуліцы,
выцягнуўшы ўперад галовы,
І сонна жуюць сваю жвачку.
Я доўга хаджу ад адной да адной,
пакуль не скранаю нарэшце іх з месца.
Цячэ па вуліцы статка рака.
На выгане яна разліваецца ва ўсе бакі.
Цяпер на планеце адзін толькі гук —
скубуць каровы расяную мураву!
(І што я рабіў дагэтуль?
Для чаго разменьваў свой,
і без таго скупы, век?)
Булькоча ручай недзе на дне зарослай канавы
(Мусіць, трапіўся камень яму на шляху),
Зялёная жабка, скокнуўшы неўпапад,
застыла ў мяне ля нагі
(думае, што я не бачу яе між травы),
Разгалісты дуб, не надта стары, але з чорным
дуплом унізе,
(і ў каго падымаецца рука тут класці агонь?)
Яшчэ зусім не прагнуўся:
не зварухнецца на ім нават ліст.
А ў небе, узяцеўшы з зялёнага цёплага жыта
і ля хмаркі суняўшыся, як верталёткі,
Запеў — такую старую,
знаёмую і такую новую песню
жаўранак —
шэрая птушачка палявая.

А мо гэта зусім не жаўранак?
Мо гэта сэрца само
песню бацькоўскаму краю спявае?
1973

БАЦЬКАЎШЧЫНА

На пясчаным грудку Зямлі
(там растуць арабіны і слёзкі)
Вёска наша жыве...
Ніводзін лівень і снег,
ніводзін вецер, што заўсёды
ляціць куды-небудзь,
Не абамінае двор наш і хату
пад небам.
Дні, як белыя ветразі,
прыплываюць да нас
з усходняга небакраю,
За бярозы чапляюцца...
Кожны — па-рознаму звоніць,
на чыстых граючы струнах,
Кожны — як ясны пярсцёнак,
як дарагі падарунак.
Мы іх ад сябе не пускаем,
сцеражом,
як у Заўтра кладку:
Хай у вочы плывуць,
Хай у вушы плывуць,
Хай у жылы плывуць
да астатку.
1967

СПАДЧЫНА

Напінаўся Гнедка, у капыт
Капытом цаляў — не трэба пужка!
І плыла з-пад плуга скібы стужка.
Дымная. Па полю. Пад блакіт.

Сонца не ўзышло яшчэ.
Ды ярка
Занялася ўжо яго агнём
Там, над лесу чорным грабянём,
Над зацененай зямлёю хмарка.

І звінеў, звінеў каля Стажар
У праменні сонечным сустрэчным
Ён — ратая спадарожнік вечны —
Шэры жаўранак —
Палёў пясняр.

Баразной за плугам — дуж, няўломак,
У красе гадоў — ішоў мой дзед.
Як гуляў, араў: бывала, дзень
Мог ён рук не адрываць ад тронак.

Дзеду гэта шэрая зямля
Дасталася некалі не танна:
У балотнай цаліны дрыгвяная
У карчоў, у чэпкага галля

Лазнякоў
Ён ломам ды рыдлёўкай
Адваёўваў — па шматку на год —
Поле,
Рыючыся, нібы крот,
Па калені у гразі той глёўкай...

Як ён шанаваў зямлю, мой дзед!
Клаўся спаць і ўжо чакаў світання,
Каб ізноў прыйсці к ёй на спатканне
Тут жа быў
Ягонай мары свет.

Да цямна, бывала,
Акрылены,
Шчыраваў ён на зямлі штодня.
Грудку кожную на ёй раўняў,
Жытам засяваў зямлю і лёнам.

І, дагледжаную —
У ценях хмар,
У сяйве туманаў —
З рук у рукі
Перадаў вось нам,
Сынам,
Унукам —
Самы дарагі на свеце дар!
1980

ЧОРНАЯ СКІБА

З-пад плуга твайго — убачыш здалёк
Па полю наўпрост, за сялібай,
Плыве і пакорна кладзецца набок
Чорная скіба.
Чорная скіба! Пара — дымком.
Як хлеб, які на жары быў,
Ляжыць пад воблакам-ручніком
Чорная скіба.
Яшчэ нават продак продка твайго
Варочаў яе і раскідваў.
Зведала безліч і сох, і плугоў
Чорная скіба.
Колькі паэтаў, будаўнікоў,
Вучоных (усіх не злічыў бы),
Як маці, карміла спакон вякоў
Чорная скіба.
Аснова асноў, без яе чалавек
Да зорак дайшоў бы хіба?
Таму і спяваю я песню табе,
Чорная скіба!
1962

ЗЯМЛІ ПАТРЭБНЫ ПАЭТЫ...

Зямлю — не ашукаеш:
у складках-скібах яе —
Вякоў незлічоных мудрасць.

Над чорнымі грудамі
і лёгкі туман, як кастрыца.
Выслухвае хмаркі зямля,
капілярамі ўсімі адкрытая.
Яна, як дзяўчына,
чакае кагосьці, чакае.
Старая, як свет,
і, як лотаці цвет, маладая.
Нявеста найбагацейшая,
не змераць яе пасагу:
Нязведаны скарб у сховах
замкнула яна да часу.
Не кожнаму толькі рада
Аддаць яна ў рукі ключы
ад заповітных складаў.
Зямлі патрэбны
не трактарысты,
не ўчотчыкі,
не палольшчыкі,
не дырэктары.
Зямлі патрэбны —
паэты,
Якія
ёю жывуць і дыхаюць,
аб ёй, як аб маці, дбаюць,
Якія,
перш чым з плугам прайсці,
думкамі
яе саграваюць.
Яны яшчэ ў снежні снежным,
калі за хатамі свет увесь белы,
У галаве
раўнютка ўзаруць яе
і прабарануюць!
Яны яшчэ ў лютым лютым,
калі замятае снег зоры,
Кожны палетак засеюць
зярнят золатам.
А потым зноў яго перасеюць,
і не раз,
а разоў, можа, дваццаць ці сорок.

І доўга думаць будуць,
дзе жыта пусціць, дзе проса,
куды колас вось гэты
Паставіць звінець...
Адным толькі ім, паэтам
(сапраўдным, не вершаплётам),
рада
Аддаць зямля ў рукі ключы ўсе
ад залатаносных складаў.
Тых жа, хто да яе прыходзіць,
каб выпрацаваць мінімум,
каб не адрэзалі соткі,
каб атрымаць рублі ў касе,
Зямля не прызнае...
1966

* * *

Я праўду шукаў
У кнігах трох знаных вучоных.
Браў першага.
У жыццё мае глядзячы,
нібы ў люстэрка,
Ён на дзвюх сотнях лістоў даводзіў,
што белае — гэта не белае.
Чытаў я і верыў:
Праўда!
Браў другога.
Ён лаяў першага,
страляючы па яго довадах,
Перакрыжаваным агнём
прымавак і цытат!
Чытаў я і верыў:
Праўда!
Браў трэцяга.
Як ён здорава клаў на лапаткі
і першага, і другога,
Даказваючы,
што масла — гэта не масла!
Чытаў я і зноў верыў:
Праўда!

Праўда?..
Раздумаўшы,
шпурнуў тья «кнігі» у смеццэправод
І, узяўшы білет,
паехаў да сваёй маці,
У Зялёную Дуброву.
Пры ганку, дзе хрэн зялёны і сонца,
грэбліся —
і не зірнуўшы на госця — куры.
Паўз вокны, на словы сена чапляючы,
плылі вазы зялёнымі хмарамі.
Мінаючы іх, хлапчук-вадавоз,
на калёсах прыўстаўшы,
тарабаніў — адтуль жа, з Балота —
парожнія бочкі...
І я, знайшоўшы ў застрэшку
сваю, неразлучную колісь, «васьмёрку»
якая гуляла гэтулькі год,
Падаўся туды, за сады мнагалістыя,
на галасы...
Касіў я з дзядзькамі сівец і малачай,
белы авёс з васількамі.
У глотку прагную малацілкі
кідаў я — чорны ад пылу —
снапы за снапамі.
Я гной сахаром раздзіраў,
вясну-красну сустракаючы,
На лузе стагі
проста ў хмары скіроўваў,
Спяваў на радзінах —
ой, хмелю, хмелю! —
Нашы —
чыстыя, як сляза,—
Беларускія песні...
І ўсюды —
нічым не схаваная, не заслоненая —
Праўда была перада мною.
Адна, як Сонца.

1966

* * *

Мы ўжо не аром, гараджане,
не жнём і не веем...
Ад хлеббаробаў адно засталася ў нас, хіба
тое, што хлеб, як і некалі,
есці мы ўмеем!
Не ўскідваемся мы сярод ночы
у сне-неспакоі:
вясны не праспаць бы дыхання!
Не падымае нас з ложкаў
шэрага, нібы зайцава поўсць,
рання гранне!
Красавіком ясназорым,
калі дураслівец-прамень
ружовай рукою здымае з зямлі
туманоў коўдру,
Калі жаўрук-неўгамоннік
(і дзе начаваў ён, рабы?)
над галавой разбівае дашчэнтку
цішыні колбу,
Не ідзём, як калісь, за плугамі
у акружэнні гракоў-хадакоў,
што па раллі — упадлёт, упадбежку,
Не вядзём —
туды, на самае сонца
(што выслізнула толькі з абдымкаў воблака)
баразну — у заўтра ясную сцежку.
З сеялак, поўных зярнят,
мы, былыя вяскоўцы,
па полі не сеем
На добрае заўтра
надзею.
Да яе, да надзеі
(Мо рунню ўзялася?
Мо круціцца ў трубкі?
Ці колас выкінула?
Закрасавала?)
Так і цягнулі нас ногі —
якая б стома нас ні згінала,
з якой ні ішлі б мы дарогі!

1980

* * *

Бацька сына за руль пасадзіў:
— Ну, трымайся ж, сыноч!
Аграмадзіна ж трактар —
не канёк-гарбунок!
Ды дрыготкай рукою —
так, як бацька вучыў, якраз
Ён матор уключае,
націскае на «газ»,
І — вось дзіва малому! —
з месца трактар ірве,
Жарабком нестрыманым
бяжыць па траве!
Як не вырвецца ў хлопчыка
сэрца з грудзей:
Гэта ж сам ён
машыну такую вядзе!
Дзе падзеліся толькі
яго сябрукі —
Паглядзелі б няхай,
трактарыст тут які!
Круціць, горды, рулём,
пераводзячы рычагі,
І палосу раллі
сцелюць следам плугі.
Сцелюць, сцелюць...
А ўперадзе — неба сінь,
За далячыняю
далячынь...
Смела ж, хлопча, рулюй —
уздымай за гектарам гектар:
Ты —
зямлі гэтай бацькаўскай
найзаконнейшы валадар!
1970

ЖЫВАЯ ПАМЯЦЬ

...— Ты што — супраць НТР?
— Хто можа быць супраць прагрэсу
жыватворнага абнаўлення вёскі! Я толькі
за тое, каб аддаць ёй належнае, старой
вёсцы, якая падрыхтавала сённяшнюю
цывілізацыю і якая цяпер аджывае свой
век, за тое, каб помніць яе нялёгкую
тысячагадовую гісторыю...

З падслуханай, як той казаў, размовы

Знікла вёска...

Зданямі белымі коміны
вугольчыкі зорак у небе шукаюць,
З-пад брам і студняў-завалаў
(над адной журавель унь схіліўся
і ўсё не выцягне шыю)
палыны — іх воля — шугаюць.

Знікла вёска...

Раскіданы хаты.
А якія ж былі ў іх сценах бяровёны!
Як водсвет польмыя з печы скакаў
па гэтых бяровёнах барвова!

Там ранкамі стукалі бёрды,
набіліцы біліся —
Палотнаў рэкі цяклі,
праплывалі лугі з бакасамі
праз тыя набіліцы!

А як у тых хатах драўляных
гармонікі гралі вяселлі!
Ад песень — іх ужо сцены не месцілі —
тонкія шыбы ў рамах трымцелі!

Люляла сны гадубіныя нашы
пляцёнка-калыска пад бэлькай.
Чорны, як жук, бычок
(свяціўся на лбе толькі маладзічок)
на сене пад прыпекам бэкаў.

А ў вечар асенні, глухі,
песню сваю, несканчоную, вечную,
На скрыпачцы ценькай пілікаў
(і дзе толькі ён прымяніўся?)
цвыркуночак запечны.

Там — пад ручнікоў вясёлкамі —
разьбяння лавы
сыходзіліся на покуці —
Дзядоў, што па шчасце прыходзілі
ў гэты свет,
прыстанак апошні.

Кожная хата — аповесць.
Усяго было ў ёй даволі:
Там гора ў ступах таўккі,
бяду ў жорнах малолі...

Знікла вёска...
Пайшлі сяльчане ў палацы...
Адны засталіся дворышчы...
Толькі вецер гуляе па пляцы...

Знікла вёска —
як чалавек знікае.
Зноў і зноў тут спыняецца сонца,
праменняў цёплымі пальцамі
цэглу бітую перабірае.

Над вёскай былою стаю —
вецер мне валасы пашавельвае доўга.
...Знікаюць вёскі, знікаюць вёскі —
песень нашых гняздоўі.
1980

* * *

З вёскі далёкай лясной
(ці ж мала зведала Тэкля там гора?)
Збраў яе сын да сябе, у горад
(на колькі гектараў зямлі ён —

у гаме і громе —
разгорнут?).
Не ў хаце драўлянай жыве цяпер Тэкля:
у доме каменным высотным —
Акон там,
што ў рамцы з пчалаінага вуля
сотаў.
У рай ды і толькі трапіла Тэкля:
якія тут люстры! А вазы!
Аж ззяе ўсё і зіхціць тут —
ад ручкі дзвярной да ўнітаза!..
Жыць бы ды жыць тут.
Вось толькі
няма дзе рук дзець Тэклі,
Рук,
што ўвесь век свой
грэблі зямлю дзень пры дні,
сечку свінням секлі,
Бралі лён
(як ён пазвоньваў пры гэтым,
рыжагаловы!),
Граблямі луг
у копы збіралі
пад ляскат пуг перуновых,
Жыта святлянае, многагалосае
(што разлівалася да небасхілу)
за хваляю хваляю
У сцірты
ўкладалі,
Хлеб мясілі ў дзяжы,
у печы яго, як добрага князя)
мясцілі,
А трэба было —
за пілу ды сякеру браліся,
малацілі, аралі, касілі...
Тупае, тупае Тэкля
з пакою ў пакой,
у пакой з пакою —
Шукае
спакою.
А ў галаве думак тых —

сотні:
Няма ёй спакою, няма спакою
у раі гэтым высотным.
1980

* * *

Вясна, вясна ў сяле...
Каля Балота
Зноў заяснепа пазалотай
Лотаць!
Пралескі пры лясках —
З якіх глыбінь? —
Раскрылі вон някранутую сінь.
Ажыў ад пчол —
Раскоша красак —
Луг.
Бы дзьмухаўцам ды смолкам —
Поўнай жменяй —
Свае,
Высокай яснасці,
Праменні
Тут сонца распазычыла наўкруг.
Якія дні!
Высвістаюць шпакі
На ліпах —
Свет расчынены такі! —
Па каляінах —
Досыць спаць, прасёлкі! —
Звон ручаёў,
А ў ручаях —
Вясёлкі!
А можа, гэта,
Вечная,
Здаля,
Прыбраўшыся ізноў —
Уся у цвеце —
Сваіх дзяцей, што заблудзілі ў свеце,
Так вабіць-кліча да сябе
Зямля?
1980

* * *

Ёсць на свеце краіна.
Там думаць аб хлебе — не трэба.
Там — бясконцае сонца,
бясхмарнае неба.
За тваёй баразною —
гракі як грэкі.
Там — малочныя рэкі,
Паўнамоцныя лекі.
Знік навекі там смутак,
як цень іхтыязаўра...
Ёсць такая краіна.
Яна называецца — Заўтра.
Цэлы век мы ідзём туды,
вострачы слова, нястомныя,
Зубрачы перад сесіяй
хіміі і анатоміі.
Мы дарогу туды пракладаем
простаі лапатай і грэйдэрам,
Кельмай і культыватарам,
скальпелем белым і пэндзалем.
Прабіраемся на самазвалах,
пеша,
на конях зацугленых —
Да яе, да яе! —
праз дзён непраходныя джунглі.
Вечна рвёмся туды,
нібы да высокага сонца
З нашай будзённай краіны,
якая завецца — Сёння.
Як планеты, блішчаць ліхтары
над дарогаю сонна —
Сёння.
На праспекце ўвесь дзень пераймаюць
дожджык-імжак парасоны —
Сёння.
Я маячу ў чарзе шмат'языкай —
даюць апельсіны —
Сёння.
У граду, зямлёю запэцкаўшы рукі,
хаваю, як вырай, насенне —

Сёння...

Ні на міг не спыняемся мы —
гарыце, зоры бяссонныя! —

Ідзём у краіну Заўтра
з краіны працоўнай — Сёння.

Сёння...

А дні, што намі пражыты, —
іх ты не спыніш, не спыніш! —
вагонамі сорага

Імчацца ў другую краіну,
якая завецца — Учора.

Таемным востравам казак
дрэмле там печ на падлозе.
Там скрыпкай шматструннай грае
штодня па сняжку палоззе.

О, як ясна там свецяцца, свецяцца,
не гаснучы,
вочы і губы!

О, як соладка пахне пад месяцам
горкі палын там, за гумнамі!..

За ўсё даражэй яна сэрцу,
краіна Учора

(мусіць, таму, што ніколі

Нам туды ўжо не з'ездзіць...)

Краіна Учора...

Краіна Сёння...

Краіна Заўтра...

Тры краіны на свеце...

1970

* * *

Такую падзею
мы праглядзелі:

Шпакі прыляцелі!

Дазнаўся пра гэта я ў дрогкім трамваі
ад дзвюх,

з бітончыкамі малака ў руках цётка.

От як!

Дзеці зямлі, гэта ж — дзіва! —

жывём мы ўжо

Без перасвісту шпакоў,
што некалі першымі нам абвяшчалі вясну,
Без крыгалому чаканага на рацэ,
што досвіткам белатуманьным
будзіў увесь свет
самаю мірнаю з кананад,
Без паху раскрытай плугам раллі,
якую,
зляцеўшыся з усяго наваколя,
абходжвалі шумна гракі,
Без рос на траве
(ці помнім хоць мы,
калі ступалі па іх апошні раз
босай нагой?),
Без празрыстасці бярозавіка
(як гулялі ў ім сонечныя зайчыкі,
калі мы неслі яго ў слоіках
з бязлістага ўзлеску!),
Без перапёлчых ранкаў,
Ясных заранкаў,
Без красавання жытоў на зямлі,
Без налівання,
Без светлага мігу таго,
калі, вылезшы пагрэцца на сонцы,
абсядаюць усе лазнякі ваколіц
такія рахманья коцікі,
калі выпырхваюць раптам з пупышак
бяроз
вясёлыя выраі лісця,
калі зацвітаюць на волі пралескі,
сон,
святаяннік,
крушына...
Што з намi робіцца?
1979

* * *

На той зямлі, дзе ў зорны час
Пакінуты маленства вёслы,
Каторы год без нас, без нас

Па колкіх броўках ходзяць вёсны.
У вольных вольхах зноў і зноў
Цвітуць ясныкі і таўкачыкі.
За табунамі туманоў
У асацэ нясуцца качкі.

Мы —

ці даруюць нам палі? —
Зрасліся з горадам, як з ценем,
І часта — парасткі зямлі —
Не тое робім, што хацелі б.
Ды помніць сэрца плыт і плуг,
Высокі жнівень, свет пясчаны...
Сячы аб дом —

па шклау, па тлау —
Вясновы лівень ачышчальны!
1970

* * *

Туманам зацягнула дні —
Зноў свету не відаць.
У парнай белай цішыні,
Застыўшы, ліпы спяць.

Год новы побач, за сцяной,
І на табе — туман:
Зноў над прымоўклаю зямлёй
Варожыць, як шаман.

Шляхі і сцежкі — мокры глей,
Раскіслі — не вылазь.
Ледзь ступіш — чэпіцца, як клей,
Да чаравіка гразь.

І сніцца, сніцца ўсім адно:
Ідзе-гудзе сама,
Шлейф белы кінуўшы ў акно,
Завейная зіма.

1969

* * *

На луг, на палі заўзята
Ліў дождж — яшчэ і яшчэ.
Зямля, як гліняная хата,
Расклеілася нашчэнт.

Ды ў поўнач пад посвіст дзікі
З-пад полюса спакваля
Са струмантам майстра вялікі
Прыйшоў па голых палях.

Да рання — казалі жанчыны —
Чуўся штораз з-за платоў
І скрогат, і звон арабіны,
І грукат цяжкіх малатоў.

То майстра, кроячы бляху,
Закоўваў дрэвы, карчы
І на зямлю з размаху
Свае набіваў абручы.
1964

ЦЕЦЕРУКОВА МОВА

Ці чулі вы, пра што каля ракі
Балбочуць нацямку цецерыкі?

Вясной, калі на ліпе, як кілішкі,
Зазвоняць хмелю поўныя пупышкі,
Калі старыя пні на расцяробах
Пад сонцам здзенуць ледзяныя робы,
А ў снезе запяюць на ўсе гаі,
Льючыся проста ў сэрца, ручаі,—
Цар-цецярук балбоча звонка:
«Прадам кажух — куплю жонку,
Прадам кажух — куплю жонку...»

Калі ж засвішча ў лесе сівер,
Мароз развесіць іней сівы,
Дарогу сцісне ў грудзі-храпу,

Балбатуну прыхваціць лапу,
Мяняе мову цецярुक:
«Прадам жонку — куплю кажух,
Прадам жонку — куплю кажух...»
1966

* * *

Мова зямлі маёй! Мова бацькаўшчыны!
Пачую твой гук на чужой зямлі,
І — бумкае чмель у гародчыку басам,
Трубяць за возерам жураўлі.

У хаце бярвеннай, ля печы — далёкая —
Ходзіць мацерына чапяла.
На плоце певень — жар-птушка — галёкае,
Збудзіўшыся, бзыкае ў шыбе пчала.

Дарма мне казалі, што ў пальмавым краі
Я нават успомніць цябе не змагу,
Што іншая песня — мелодыяй раю —
З душы маёй выцесніць просты твой гук.

Мова мая!
Для мяне ты заўсёды —
Сонца вясновага цёплы прамень,
Дзіва ляснога поўныя соты,
Рэчка, што асвяжае ў сухмень.
1970

* * *

Зноў вярнуўся я ў бацькаў свет палявы —
У першабытнасць дрэў і травы.
Авяваюць мяне
вольныя крылы радзімы —
Вёсны ды зімы.

О як хораша — толькі з парога — піць
Маладыя настоі раніц!
Аб галінку шпышыны лясной

(Як матылі, яе кветкі абселі)
палец раніць!

Грае вечную арыю бор —
Я пайду без дарог, як вецер.
Можа, ўбачу, як ладзіць бабёр
Свой прытулак
на гэтай планеце.

Блісне мне ля тваёй дзеразы
Бліскавіца-яшчарка, лесе.
А мо стрэну пагляд казы,
Што пасецца ў зялёным леце?

Там з-за хвой,
дзе сцежка лася,
З-за галін вербалозу, здалёку
Мне, як радасць, адкрыецца ўся
Азярына — зборнік аблокаў.

Будзе плёхаць хваля ў трысці,
Асыпаць пялёсткі каліна...
Гэта шчасце, што ёсць у жыцці
Родны бацькаўскі свет каляінны!
1967

ДАЯРКІ

Пад восеньскім сонцам няяркім,
Чакаючы пастухоў,
Усмешлівыя даяркі
Пляткараць пра жаніхоў.

Ці ж дома ўседзець дзяўчатам —
Стаяць пад вецяркою.
Як малако, халаты
І шчокі — кроў з малаком!

Даяркамі — мілым, прывабным,
Не трэба чужога святла:
Усе, што патрэбна, фарбы

Ім шчодро прырода дала.

Не раз тут страчалі, бывала,
Пеўневы галасы.
Ім губы зара фарбавала,
Што ззяла ў кроплях расы.

Бялілі ім шыі міла
Крыніцы — летам, зімой.
А валасы залаціла
Дзяўчатам сонца само.
1967

З КАЛЕНДАРА ХЛЕБАРОБА

(Успамін)

Снягамі ўжо аселіцы
Засыпаны без ладу.
Іх аддалі мяцеліцам
У поўную уладу.

Ды ў бацькі твар — як сонца,
Разгладзіліся зморшчылі:
Яму мех шчасця сёння
Напелі калядоўшчыкі.

Напелі, напярочылі
З калматаю «казою»
Пра поле, дзе, ахвочыя,
Растуць жыга лазою,

Дзе каласы пад ліўнямі
Згінаюцца вяскелкамі,
Дзе звонка ночы жніўныя
Гукаюць перапёлкамі...

І бацька ўжо не чуе
Мяцеліц свіст няроўны.
Ад рання штось чаруе
Каля плугоў-баронаў.

Ён думку — сон пра лета
У сэрцы ўжо мілуе.
Нанова ўсе палеткі
У галаве малюе.
1970

* * *

Замятае, лісцем замятае
Поплаў, пасекі, раўкі далін.
Завядзі, дарожка залатая,
У краіну вольх і арабін.

Там цвіце — мой сон заўсёдны — верас,
Па нізах віецца дзераза
І блішчыць расінка раннем шэрым
На травінцы кожнай, як сляза.

Хай бягуць за голлямі аблокі...
Годы уцякаюць — не лічы...
Глянь, пад елкай — рыжык крутабокі
Ды баравікі, нібы карчы,

Ды ў агні нягаснучым асіны —
Не атушаць іх і туманы —
Сняць свае, зялёныя і сінія,
Чэрвеньскія ночы, як чаўны...
1968

ЖУРАЎЛІНЫЯ ЯГАДЫ

За лесам сінім, на градцы нязнанай
Спялілі ягады журавы.
А ўвосень сабралі і ўсім караванам
Панеслі ў кошыках да сінявы.

Хацелі данесці да цёплага поўдня
Роднага краю дары.
Ды свіснула бура і з дзюбаў раптоўна
Сарвала кошыкі ўсе ўгары.

Як сонцы маленькія, на імшары
Скаціліся ягады з вышыні.
Ад той пары журавы і зараз
Шукаюць, шукаюць іх дзень пры дні.

Знайшлі іх і людзі, аблюбавалі,
І вось, калі загарацца клянны,
Ідуць на балота і, нібы каралі,
Збіраюць у кошыкі ды ў збаны
Чырвоныя ягады жураўліныя —
Журавіны.
1968

* * *

Каташкі на вольхах, каташкі...
Нібы залатымі кутаскамі,
Зноў паабчапляліся ляскі
Ля маёй Дубровы каташкамі.

Край бацькоўскі! Я ізноў жыву!
Тыя ж хмаркі белыя ў блакіце,
Так жа каня падае ў траву,
І жаўцее лотаць у ракіце.

Ля дарогі рупны трактарок
Ходзіць полем з жаваранкам спеўным.
Там — пастух ля статка: хто — здалёк
Не пазнаць, ды ён дуброўскі ж, пэўна.

Падыду да дзядзькі. Пастаім
Ля дымка ягонай папяроскі.
Як вядзецца, пагамонім з ім
Пра жыццё, пра ўсе навіны вёскі.

Я не госць тут. Тут — мая зямля.
І свой край я не аддам нікому!
Забрыду за свет хай, ды й здаля
Сцежка прывядзе мяне дадому.

Азярко сінее між куп'я,

Устае зара — зямлі карона —
Над вясёлым жытам.
Я тут — я.
Тут мае і карані і крона.
1976

* * *

Ізноў я прачынаюся на сене...
Ка мне ў адрыну,
дзе сонца папрацягвала праз шчыт
ружовых паскаў,
Збягаюцца ўсе гукі раніцы.

Вось бразнула вядро ля студні
і журавель свой рып пацёг уніз,
пасля ізноў уверсе раскрыпеўся...

Залапатаў на прыгуменні Віцеў трактарок —
нядарам жа празвалі яго дзеці «лапатунчык»
малы, а гуку — на ўсю акругу...

З двара шафёра Ромы
(вясной ён жонку яснавокую
прывёз з-пад Слуцка)
Расыпаўся сярэбраным пясочкам
грудны і звонкі голас: «Ціп-ціп-ціп!»

Тут нашы рыпнулі варотцы:
«Цётка Надзя!! — голас брыгадзіркі.—
Пойдзеце наранкі на сянаж!»
(Так, гэта — мацеры нарад:
сягоння за яе
Я з віламі пайду раўняць зялёны бурт.)

Праз дзірку ў даху ластавачка пырхнула
(не, я яго перасцялю ўсё ж руберойдам
за водпуск),
Залопаў крыллем певень за сцяною,
цялё рыкнула недзе...

Бягуць, бягуць, крыжуючыся, гукі маёй раніцы
(ну, хоць збірай іх у гербарый,
засушваючы на паперы ў літары!).
Цяпер ізноў усе яны — мае:
Я — дома.
1976

МАРНАТРАЎСТВА

Так, не пазнаць сёння вёскі:
Дзе яе кроснаў лёскат?
Не тчэ, не прадзе ўжо: яе
Крама цяпер адзяе.
Ды прыйдзе зіма ў госці —
Няма дзе рук дзець вёсцы.
І вось — не смешкі, не жарты —
Гуляе вясковец у карты!

Як прыкра: старыя дзядзькі,
Былыя майстрыхі — жанкі
У воблаках дыму сівога
Б'юцца ў падкіднога!
Іх і нядзелі і будні
Крадуць чырвы ды бубны.
Крычу ім: куды гэта варта —
Вяскоўцам гуляць у карты!

Спрадвечная працаўніца,
І ткаля, і пралля, і жніца,
Часам — дзён гэткіх транжырка!
Вёска, як пасажырка,
Што села на поезд недзе
І ўдалеч іншую едзе
З Учора свайго у Заўтра...
Хто там гуляе ў карты?
1976

РЫЖКІ

Я ўжо знайсці іх і не марыў:
За дзень бадзяння па гаях
З дзесятак бабак і свінарак
У кошык свой і ўкінуў я.

І вось пад елачкамі — неруш:
Яны, рыжманья кружкі!
І тут і там — вачам не веру —
Па травяным лужку — рыжкі!

На крохкіх ножках-карацельках —
Няйначай, зверанят сям'я —
У зелянавых жылках ценькіх
Застылі ў страху між куп'я.

Я не спяшаў іх рэзаць, рыжых,
Хадзіў ля іх, паўз той лужок.
А калі браў, падоўгу слізгаў
У пальцах, як жывы, рыжок.
1976

ВАСІЛЬКІ

Я зноў пра вас спяваю, васількі —
Як хораша сінееце вы ў жыце!
Над вамі спраку веку жаўрукі
Высока заліваюцца ў блакіце.
З блакітам, з неба яснай сінявой
Я вашы параўноўваю пялёсткі.
Параздавалі шчодро колер свой
Вы дзетвары белагалавай вёскі.
На тое ж, што ад вашай сінявы
Пазбавіліся б сейбіты ахвоча,
Бо як-ніяк, а пустазелле вы,—
Чамусьці зноў заплюшчваю я вочы.
1958

НАШАМУ ЛЕСУ

Родны лес! Над табой, разгайданым,
За стагоддзем стагоддзе пяе.
Разбіваліся ўшчэнт ураганы
Аб зялёныя грудзі твае.

Непахісна, як волат замглены,
Ты стаіш: у зямлі — карані.
У ліхія гады ад палону
Край увесць ты сабой бараніў.

Еду дзень, а паўз шлях зноў, узнёслыя,
Сосны, сосны — камель пры камлі.
Вечна ж грайце пад хмаркамі, сосны,—
Варта верная роднай зямлі!
1976

* * *

Зноў вы стынеце, вербы мілыя,—
У канаве вада, як слюда.
Адцяцела — у вырай, у вырай —
Лісця срэбнага чарада.

Мусіць, я пазнавата прыехаў —
Як нямы, за дарогаю гай.
Адшумеў, адзвінеў. Нават рэха
Знікла недзе — гукай не гукай.

Пад нагамі — іржэўнік, як шчотка.
Лета жаўранкавае — у тарпах.
Гоніць восень — пахмурая цётка —
Лісце скручанае па шляхах.

Ну, а нас — што па свеце кідае?
Не сядзіцца чаму нам, скажы?
Каб за сінімі краявідамі
Бачыць новыя міражы?

Ёсць у кожнага скарб бясцэнны

(Што там золата ўсіх прызоў!).
Гэты скарб — хаты матчынай сцены
У сучках, у маршчынах пазоў.

Гэты скарб — агародчык са слівамі,
З бэзам, што яшчэ дзед пасадзіў
(Хто з нас кветкамі тымі «шчаслівымі»
Сноў дзіцячых не саладзіў?).

Гэты скарб — гай за хатамі, звонкія
Над разлогамі пчолаў шляхі,
Ясная сенажацяў рамонкавых,
Балатоў прыазёрных мхі

З чыстым голасам жураўліным,
З журавінным дажджом між куп'я...
Гэты скарб — маленства краіна,
Гэты скарб — радзіма твая.
1976

* * *

Зграбаем сена.
Па купінах бегаюць граблі,
Збіраюць — у копы, у копы —
Чэрвень чмяліны між грабамі.

Вал зялёнага сўшава
Качаем па галіне колкай
(Эх, лезуць за шыю сянiны,
Шчыкочуць пад ліпкай саколкай!).

Між частай асочкі-кусачкі
Мільгаюць дзятлавіны галоўкі,
Бліскае сподам ліста падбел,
Маркоўнік выпнуўся ломкі.

І ўсё гэта — граблямі, граблямі —
У пераборы
(Ну ж і дзякаваць будзе зімою —
За лета падараванае —

Падласка ў аборы!).

Што? Сонца за гай завярнула?
Не, хай пачакаюць смажэнікі ў печы!
Даграбём!
Чым на дажджах мокнуць сену,
Лепш яшчэ памакрэюць хай плечы!
1976

* * *

Зноў — сівец, і хвойкі, і дымок,
Як калісь, над станам пастуховым.
Я тут гэтаксама недзе мок
Пад шумлівай сховаю альховай.

Добры дзень, далёкая смуга!
Добры дзень, маіх узлескаў лісце!
Тут расой крутой мая нага
Апяклася, босая, калісьці.

Вунь і ты, чысцюткі ручаёк!
Як я рад, што ў пераплёт маліны
З той пары замгленай ты не ўцёк,
Што вярнуў мае гады малыя!

Хутка мой раскручваецца век,
І вясны жыцця хіба не шкода:
Чалавек таму і чалавек,
Што Учора ў ім жыве заўсёды.

Нарадзіў мяне вось гэты край,
Крылы ў вырай тыя хаты далі:
Хто я, вам раскажа той вунь гай,
Тых палёў падсінення далі.

Лог і луг, крынічная бруя,
Сцежак ласка, халадок дасвецця,
Людзі нашы, мова — гэта я,
І без іх мяне не зразумець вам.
1977

* * *

Гляджу:
другімі сталі берагі —
Павялі, парыжэлі
сітнягі,
Вяз агаліўся,
ссохла асака...

Адна яна,
нястрымная рака,
Як бегла
між карэння ды куп'я,
Так і бяжыць,
нястрымная бруя...

А ў нас, людзей,
скажыце, ці ж не так:
Мы, што ні год,
мянемся няўзнак.
Сівеем мы, цяжэем,
і ў свой час
Змяняюць нашы дзеці
ў свеце нас...

Бясконца
крыві нашай рака
Цячэ ў вяках,
цячэ ў вяках!
1977

* * *

Радзіма...
Маленства тупкія сцежачкі
Пад белым крылом туманаў
(То з лісцем клейкім трыпутніку,
што так лагодна халодзіць ногі,
То з чабарком-чубарком,
які да санцаўсходу яшчэ
заяўся наўкол сінявата-ружовым агнём,
То з мохам лясным зелянцовым,

абсыпаным рыжым шпыпульнікам-гліцай
і паабкіданым жывымі ўзорамі сонца,
То з нізенькай дзятлавінкай белагаловай —
як прыпадаў да яе некалі наш Гнедка,
якога бацька даваў мне адвесці на лут,
То з верасам,
што так прутка шлёгае аб калашыну
квяцістай галінкай-мяцёлкай
з ублытанай там пчалой,
То з куп'істым сіўцом,
што тапырыцца ўвосень рыжкамі —
як голяя птушанята, тояцца там яны).

Радзіма...
На камяністым падзоле скупым
Тут бацька шчасця шукаў.
Уставала яно — часцей у сне, чым наяве —
Жытам сцяблістым
(як у сабор,
страшнавата ў яго ўвайсці),
Грэчкай кусцістаю, шумнай
(ляж між чырванаватых сцяблін
у звоне пчаліным
і дыхай на поўныя грудзі
дзіўным дарам зямлі),
Грымучым гарохам
(ён так і страляе, сухі,
калі месціш яго ў драбіны),
Вастравухім ячменем, аўсом.
Бульбы чырвонымі горкамі.
Гадуючы шчасце сваё,
заўсёды браў сабе бацька ў памочнікі
сонца і вецер.

Радзіма...
Кузаў галасу і смеху
Вязе грузавік праз сяло —
едуць вяскоўцы на сена.
На хаду ўхапіўшыся чэпка за борт,
да іх перакідваюся і я.
Як журкатлівая рэчка,
мне проста ў сэрца цячэ

наша, такая знаёмая змалку, мова.
Чуецца ў ёй мне
ручая прыдарожнага булькат,
ветру пошум у бэзавым лісці
ды — пад шляхамі белых аблокаў —
каласоў несціханья руны...
Радзіма...
За беразнячком акалічным
(якія там мясцінкі грыбныя!)
наліваецца чырванню новы дзень.
Першым пачуў яго
агнякрылы дваровы пявун:
выціснуўся з куратніка,
пацягнуўся,
адставіўшы ўбок адну, потым другую
нагу,
і з шумам ускочыў на засаўкі —
свету ўсяму паведаць хутчэй
радасць...
З поля ідуць каровы —
паважна, ківаючы ўверх-уніз галовамі,
нясуць дамоў сырадою поўныя вымі;
сустракаюць іх гаспадыні каля варот
разам з малымі ўнукамі-гараджанамі,
што ўжо здалёк пазнаюць
«сваю» Сыботу ці Краску...
Чую гоман на вуліцы —
гэта кіёчак вывеў з двара старую Грышчыху:
сагнутая ў крук (што ж,
за работай спіны не разгінала век),
ідзе-валюхаецца яна — ніжай платоў,—
даганяючы рабую свінню,
і ўсё нешта гаворыць-гаворыць...
Разварочваецца ля нашых акон,
шаляснуўшы па адвіслым голлі вяза
(хаця ж бы не вывернуў шула ў варотах),
аграмадзіна камбайн.
Гляджу: у кабіне... Адамішын Вова!
А здаецца ж, учора
бегаў ён тут, па вуліцы, босы
(ногі — хоць рэпу сей),

ганяючы драцяным прутом кацёлку —
іржавы абручык з вобада...

Радзіма...

1978

ПЦІЧ

Паўз бераг — зялёнаю хваляй асокі,
Вада нібы сінька — на фарбы пазыч.
Цячэ, пазбіраўшы па свеце аблокі,
Нікім не апетая Пціч.

Не ўбачыш на люстры яе парахода,
Курортны палац не засвеціць з-за ліп.
Варушыць чарот ад усходу да ўсходу,
Люляе, люляе чаўны ля сяліб.

Ля моста жанкі, падаткнуўшы спадніцы,
За хвалю бяруць яе — мыць ручнікі,
Яна ж вырываецца з рук, жартаўніца,
Імчыцца, адносячы пены шматкі.

Ды доўга няма як разгульвацца плыні:
Нясе на спіне за плытамі платы,
Варочае жорны каменныя ў млыне
Ды сонцы развешвае ўсцяж на драты.

Бяжыць, падбіраючы следам крыніцы,
Дубы падмывае — штораду дужэй.
Хай песень не чуў я аб ёй, працаўніцы,
Ды мне за ўсе рэкі яна прыгажэй!

1960

* * *

Цякла рачулка з узгор'я, як знала —
То логам лілася, то ў гай забягала.
Цвілі ля рачулкі ажыны ды смолкі,
Дразды у калінавым кусце не моўклі.
У люстра вады паглядзець з жаўтапеску

Збягаліся вербы з усіх пералескаў...
Ды толькі аднойчы сюды, як бульдогаў,
Пусцілі бульдозеры.
О як яны рвалі — пад немы крык кані —
Зялёныя ўзгоркі стальнымі клыкамі!
І хутка зусім не пусцілі рачулку
У роднага рэчышча вулку.
Спрамілі рачулку.
Спытаў я: «Навошта?»
«Ды каб спраміць!» — адказалі мне проста.
Цякла рачулка з узгор'я, як знала,
Ды ў вока спраміцелям гэтым упала.
Няма больш рачулкі. Ёсць толькі канава —
Вада ў ёй — што кава...
1980

ПЕРАДЗІМ'Е

Ад лета — ні духу.
Завораны ржэўнік.
Узмежкі на ўзлеску —
у лісцях зрыжэлых.
Навіслае неба
дастанеш рукою —
Сее, і сее, і сее
імжою.
Даўно адцвіло ўсё наўкол,
адгалёкала —
Ды мне яна любя ўсё ж,
восень глыбокая...
Ледзь з ночы абдымкаў
змутнелы дзень выслізне,
Вядзе мяне сцежка
за сад наш бязлісты.
Глухою няўтульнасцю
вее ад гаю:
Астуджаны ўвесь ён
ад краю да краю.
Бы смерч пракаціўся які тут,
сваёю

Мятлою ўсё змёўшы —
бязлюддзе, бязмоўе.
Але ён жывы,
гэты лес перадзімны —
Ці чуеш, якія
гучаць у ім гімны!
У ясных асінах,
бярозах высокіх
Як тонка струменяць
бяссонныя сокі!
Як голае голле
(было наваселле?)
Пупышак высокія сем'і
абселі!
Там — толькі прыслухацца —
тонкае ціньканне:
Сінічкі!
Як грэе ў пару гэту песня іх ціхая!
Далей, за раўком,
за ляшчэўнікам рабым
Хто раптам сыпнуў
гулкім градам па грабу?
Ён, дзяцел!
Сабе адшукаў суадрэвіну
І шчыра малоціць,
бог лесу нядрэмны.
Ля ног — дзераза:
пад ялін паднавесам
Не зблякла —
паўзе паміж купін і верасу.
А побач, як радасць
(аб тлене не слухай!)
Асколачкам сонца —
брусніца-драмуха!..
Хаджу па куп'і ды хаджу
без прыгодаў:
Спакой і суладнасць —
заснула прырода.
На вочы насунула
шапку аблокаў,
Спіць пасля лета шумлівага —

моцна, глыбока.

1981

* * *

З бярозы ліст ляціць
У белы свет, як позва.
Я зноў душу лячыць
Прыйшоў да родных пожняў.
Ні дробнай мітусні,
Ні бегатні, ні ліха.
Плывуць, як лодкі, дні
Мае
Пад небам ціха.
Зноў у руках каса,
Зноў, як калісь, ля Ставу
У вал, пакуль раса,
Кладу, кладу атаву.
Прастор. Зары клінок
Між хмар. У барве ўзлесак.
Паслаўся туманок
Ля ног асін, бялесы.
Бацькоўскі свет... Дзядоў
Зямля...
Хай мне даруе
Чытач, што сёння зноў
Яе ў свой верш цягну я —
Мой сон, мой боль, мой лёс,
Нязгасных вёснаў рэха...
1981

ТАКІЯ СЭРЦЫ Ё Н АС

* * *

Не сцерці мне з памяці дзень той,
Як выйшаў з маленства ў шлях я.
Быў клён у барву адзеты,
Аблокі раллёю пахлі.

Я нёс у руках, на рэмені,
Блішчастыя першыя боты.
Да станцыі плечы грэў мне
Праз торбу духмяны бохан.

Звінелі косы на Крушні,
Каровы рыкалі за Талам.
А сцежка, дажджом прыцярушаная,
Конікамі стракатала.

Выходзіла сонца з аблокаў,
Гарэў небасхіл пажарам.
І дзесьці на дне глыбока
Песня ў сэрцы ляжала.
1960

ТАКІЯ СЭРЦЫ У НАС

Такія, мусіць, косці ў нас —
Нам у пуху не спіцца,
Такія, мусіць, ногі ў нас —
Нідзе нам не сядзіцца,
Такія, мусіць, рукі ў нас —
Ніяк ім не стаміцца.
Ім трэба муляцца, касцям,
У цягніку на дошках,
Ім трэба пыльны стэп, нагам,
Змяраць ушыр і ўдоўжкі,
Ім трэба лёд прабіць, рукам,
Скалу здрабіць на крошкі.

Хай проста ў вочы дождж і гром —
Не змусіш нас згінацца,
Хай раптам цела зморыць сном
Не будзем мы хістацца,
Хай заінее нават лом —
Мы не расшчэпім пальцаў.
Такія, мусіць, рукі ў нас,
Такія, мусіць, ногі ў нас,
Такія, мусіць, косці ў нас...
Такія сэрцы ў нас!
1957

ЮНАЦТВА Ў ДАРОЗЕ

Зноў — паравозныя гудкі...
Зноў — гулкі колаў ляскат...
Трывожыць вецер трапяткі,
Палынны, кустанайскі.

Мы ў стэп злятаемся, сыны
Тых юнакоў геройскіх,
Што абчасалі валуны
Ў падмурак Камсамольска.

А нас таксама ж не на пляж
Сабралі дома маткі.
Сустрэнуць палявы шалаш
Ды белыя палаткі.

Мы сцерпім мужа, як яны,
І дождж, і завіруху.
Для іх мы па крыві — сыны,
Але браты — па духу!
1958

ПРАЯЗДЖАЮЧЫ УРАЛ

А вось і ён, Урал з красою дзікай,
Знаёмы мне ўсяго са школьных карт.

Відаць здалёк — крутых вяршыняў пікі
Праткнулі белы пух залётных хмар.

І нас не адцягнуць ад шыб вагонных:
Дай хоць зірнуць, як за гудкамі ўслед
Па схілах гор збягаюць на адхоны
Асілкі-кедры, засланіўшы свет.

А паміж скал, з-за чаратоў зялёных
І валуноў у засені мясной,
Іскрыцца возера крышталі гранёны —
Аж рэжа вочы яснай сінявой.

Зноў пад цягнік ляцяць масты і дамбы,
Гарбатыя ляцяць паўз нас хрыбты.
Сябры-аматары, залезшы ў тамбур,
Старанна ловаць іх у аб'ектыў!

Імчымся мы, і не адвесці вока
Ад сініх гор — нідзе такіх няма.
Эх, а калісьці вучнем на уроку
Я па Уралу двойку атрымаў!
1956

ЗОЛАТА ДЖЭТЫГАРЫ

За Джэтыгараю стэп бясконцы.
Кажуць, тут — аж пот з рабочых ліў
Некалі з Расіі прамыслоўцы
Здабывалі золата ў зямлі.
І стаіць, як сведка, ля Табола
Перамытага пяску гара.
Сёння мы з пуцёўкай камсамола
Да цябе прышлі, Джэтыгара!
Шчэ не ўсё тут вычарпана з ілу,
Многа тут дабра яшчэ ляжыць.
Вунь пшаніца ў стэпе урадзіла:
Колас к коласу — зямля звініць!
Трэба нам усё сабраць, да зерня.
А характар жа у нас круты:

Зранку столькі збожжа перавернем,
Што да сонца ўзнімуцца бурты.
Як здалёк прыедзе джэтыгорац
І дадому пойдзе праз палі,—
Ён убачыць нечакана горы,
Скажа: — Зноў тут золата знайшлі!
1957

ПАЛАТКА

Мы ведалі: не будзе тут і блізка
Такого інтэрната, як у Мінску.
На голым месцы расхінулі скатку,
І сярод стэпу — вырасла палатка.
Хай барабаніць лівень па брызенту,
Мы нібы ў інтэрнаце зноў, студэнты.
Няхай няма у ім шырокіх вокан,
Ды люк адчыніш — бачна ўсё навокал,
Хай замест ложкаў нікельных — бароны!
А пасля працы спім тут, што бароны!
Калі ж — бывае! — ў чамаданах пуста
І на палатку — хлеба пара лустаў,
Дык гэты хлеб нажамі мы бясслоўна
На трыццаць два раты падзелім роўна,
А вечарам, забыўшыся аб скрусе,
Пяём брыгадай, як ляцелі гусі...
Хай стэп кругом, а ўсё ж скажы мне, браце:
Ці ж мы не у сапраўдным інтэрнаце?
1957

ЭКЗАМЕНЫ

Сядзеш з кнігай — весела не весела,—
Не звядзеш і воч, пакуль зара.
Хто не знае, што ў студэнтаў сесія —
Самая гарачая пара!

Тут жа спаць няма калі таксама нам:
Стэп не можа золата ўтрымаць.

Самыя цяжэйшыя экзамены
Сёння нам даводзіцца здаваць.

Не між сцен, дзе свет быў убаку з-за іх:
Наша аўдыторыя — ўвесь стэп;
І не за сталом, а проста ў кузаве,—
Дзе ўпраўляйся толькі звозіць хлеб!

Хай у нас няма экзаменатара —
За яго радзіма тут сама.
І таму гуляць мы не аматары:
Стань і рук з лапаты не здымай.

Нам сабраць бы ураджаі слаўныя!
Дык дармо, што плечы ўжо баляць.
Тут у нас экзамены дзяржаўныя,
Іх нам трэба вытрымаць на пяць!
1957

РУКІ

Хлеб цалінны! Бы стэп затапіла...
Камбайнеру не сніцца прывал.
Рукі ў вецці блакітных пражылак
Без спачыну сціскаюць штурвал.

Да крыві хай натруцца далоні,
Ды, як сэрца, матор будзе біць...
Вось на гэтыя рукі сягоння
Свет увесь з захапленнем глядзіць!
1957

ТАРПАН

На міг узнік перад буртом.
Не ўспелі й глянуць зблізку —
Па току тупнуў капытом,
І толькі ўгору пырскі!

Глядзелі доўга наўздагон,
Як бег ён полем пыльным.
Не разумеў, напэўна, ён,
Што ўзняты стэп кавыльны.

Прасторы дзікія са сну
Грымяць: на кроку кожным
Спаткнецца ён аб баразну,
Абколе ноздры пожняй.

І так гайсае без дарог
Пад тым жа, родным небам,
Хаця і вырвалі з-пад ног
Яго

 паугамі глебу...
1957

ДВОЕ Ў СТЭПЕ

Ім сцежак тут не трэба:
Шырокі стэп — гуляй.
Над імі — ў зорах неба,
Наўкол — маўчыць зямля.

Іх Мінск за белым светам,
Ды добра тут адным.
Ледзь цягне цёплым ветрам
З начное цаліны.

Бы ў сне, паціху крочаць,
І кожнаму відаць,
Як дарагія вочы,
Што светлякі, гараць.

Даўно палатка знікла:
Дзе, у якім баку?
Хлапец рукой нязвыкла
Бярэ яе руку.

Вядзе іх вечны клопат,

Дармо, што згублен стан:
У тым баку — Еўропа,
Там — Ціхі акіяны!
1957

ЯК ГАРТАВАЛАСЯ СТАЛЬ

Самі прыйшлі сюды — гэткі характар наш.
Скрозь — ні хаціны. Наш дом,— дзе ступіў,
Спальня — кабіна няўтульная трактара:
У абаранак скруціўся — і спі!
Дождж ледзь пральецца, і ўжо бездарожжа тут
Гразь — не раўня Лунінецкай гразі.
Сонца падсушыць — зноў б'ешся, зняможаны,
А цаліна — хоць зубамі грызі!
Білі пяскі нас шалёнымі хвалямі,
Выла вятрамі стэповая даль.
Тут вось, у свісце віхур, пазнавалі мы,
Як гартавалася сталь.
1957

НАША МАЛАДОСЦЬ

Ён толькі ў сон нам урываўся гулам,
Цалінны стэп, што слаўся убаку.
Але эпоха нас не абмінула:
Яна дала і нам па рукаку.

І рады я, што з аўдыторый вузкіх,
Пранёшы праз спякотны небасхіл,
Нас, чысценькіх студэнцікаў бязвусых,
Яна закінула ў гарачы пыл.

Я рад, што нас не песцілі і блізка,
Што па каўдобінах удосталь там
Нас калыхала, быццам бы ў калысках,
Кідаючы з барта і да барта.

Я рад, што мы, сціскаючы рыдлёўкі,

Варочалі бурты па дню, па два,
А вецер ледзяны і праз ватоўкі
Нам аж да самых костак даставаў.
Але ў адчай з нас ніхто не падаў:
Стаялі мы — усім вятрам на злосць.
Я ведаю: заўсёды будзем рады,
Што ў нас была такая маладосць!
1957

ХЛЕБ

Я толькі-толькі з Казахстана,
Спыніць, не знаю, позірк дзе б:
На ўсіх прылаўках ён, духмяны,
З пякарань мінскіх свежы хлеб!

Стаю, гляджу, і дзіўна неяк,
Як проста ўсё, каля латка:
Дастаў руб сорок сем капеек,
І бохан цёплы — у руках!

А мне на памяць раптам прыйдзе
Нядаўні неспакойны лёс...
Ці ж не па гэты хлеб аж тыдзень
Мяне цягнік на нарах трос?

Не праз яго ж у стэпе хіба
Каля Табола, у разліў,
Дзень да цэнтральнае сядзібы
Я гразь вясновую мясіў?

А на таку ў гарачым жніўні,
Калі ударыў дождж густы,
Садраўшы з плеч плашчы, ад ліўня
Ўкрывалі цёплыя бурты.

І краўся здрадны сон пад вейкі,
Як мёрз я ў посвісце завей...
Мой хлеб каштуе не капейкі,
О не! Ён значна даражэй!
1957

* * *

Нават дзень, скажы, пражыць мне як
Рукі склаўшы, калі знаю я:
Кінеш зерне — колас зазвініць,
Слова знойдзеш — песня узяціць,
Пакладзеш цагліны ў мур радком —
Блісне дом на сонцы вокан шклом,
Яблынькі пасадзіш рад у рад —
Па вясне сыпне пялёсткі сад.
А растопіш лёд, сагрэеш дол —
Заквітнее ўся зямля наўкол!
1957

У МУЗЕІ ЯНКІ КУПАЛЫ

Ледзь крануўся я клямкі дзвярэй,
І рука задрыжала,
Нібы гэта зусім не музей,
А кватэра Купалы.

Сёння там, дзе сцяжынкі паўз сад
Праляглі на прадвесні,
Слухаў шчасна ў натоўпе дзяўчат
Я Купалаву песню.

І хоць тут не сустрэўся я з ім,
Знаю: з родным народам
Ён па краю ідзе дарагім,
Малады, як заўсёды.

Толькі ж што гэта вунь у кутку?
Падыходжу, трывожны.
Бачу шапку яго на цвіку,
Плашч, кіёчак дарожны.

Заспакоіўся, знаю: ён жыву!
Гэта рэчы ў знямозе
Ён сюды, у куток, палажыў,
Сам жа — зноў у дарозе!
1956

НА РАДЗІМЕ ПАЭТА

Стаўбцы прамінаю. Вядзе ўдалачынь
Гасцінец, у вербы адзеты.
І вось, куды позіркам толькі ні кінь,
Прасторы — радзіма паэта.

Удалечы — шапкай пад воблакі — дуб
І кропкай — каршун над палямі,
А я ледзь прыкметнаю сцежкай іду,
Кранаючы жыта рукамі.

І раптам на поплаве Нёман здалёк
Блакітнаю хваляю бліснуў.
У твар мне лагодны плыве халадок,
Ракіта над берагам вісне.

Ля вёскі, ледзь сонца зайшло за гару,
Да моста па цёпламу плёсу
Сышліся дзяўчаты глядзець на зару,
Што ўкінулі ў Нёман нябёсы.

Спяваюць пра шчасце, і рэха ўсю ноч
Развучвае голасна песні.
Па сцежцы п'явучай іду, што даўно
Пракладваў паэт напрудвесні.

І пальцы тут глебу міжволі ўзялі —
Такая зямля навакола!..
Няздарма ж на гэтай цудоўнай зямлі
Узрос

найвялікшы Колас!

1957

ПАЧАТАК ДАРОГІ...

І

Горад, як мора пасля навальніцы:
Адгаманіў, адшумеў і — прымоўк.
На тратуары —

ляснымі званіцамі —
Ліпы расквечаныя ля дамоў.
Пад мнагазор'ем чэрвеньскай ночы
Вуліцай, што да канца відна,—
Локаць да локця, вочы у вочы,—
Крочылі двое — ты і яна.
На Веранікіны плечы лілася
Хваля густых валасоў паўз шчаку.
Пальцы дзявочыя гладзілі ласкава
Новенькі ромб на тваім пінжаку.
Выплыў насустрач палац беласценны —
Не, ўжо не твой ён, універсітэт:
Быццам растала пяць год летуценных,
І у кішэні —

памацай —

білет.

Моўчкі па скверыку цёмным хадзілі,
Слухалі ноч,
і табе, у лісці,
Страшна было паглядзець на гадзіннік:
Стрэлкі ляцелі,
бы хто іх круціў.

Толькі прыйшоў гэты час.
На пероне
Клункаў і кошыкаў штурхатня.
Думна стаялі вы збоку, пры клёне,
Рукі спяляліся —

ніяк не разняць.

Раптам бы гром — паравоз загудзеў так.
Бліснулі вейкі сонцам слязы.
Колькі сказаць ёй хацеў, маладзенькай,
Ды як калода зрабіўся язык.
— Гэй, у вагон!
Расчапіліся рукі.
Момант — і ўжо
ад разгубленых воч
Колы панеслі, панеслі, пагрукваючы,
Недзе за далеч цябе,
за ноч...

II

Воблакі — гурбамі за Бярозаўкай:

Толькі б і крочыў —

хай дзень, хай ноч.

Хвошчык ды карлікавая бярозка,

Як гусяняты, ля ног.

Ты зашчапіў яшчэ цёмначы хату:

«Поле і ўзлесак, я сённяя ваш!..»

Воля!

Зялёная хвоя — страху тут,

Палавікамі —

трава-мурава.

Стань —

на слупах правады, як гуслі.

Недзе пабеглі ў туман, за стагі.

З воблакаў голас данесла: мо гусі?

О лістапад,

лепш той покліч стаі!

Хіба ж у вырай, да вёсен даўніх

Здольны ляцець чалавек, як птах?

Выгнала годы: ты сённяя настаўнік —

Вёска палеская ў балатах...

Быццам папаўшы ў караблекрушэнне,

Хваляй крутой

ты ад шыб дарагіх

Раптам занесен —

о свету кручэнне! —

На незнаемы бераг другі...

Бегла атаваю сцежка — правей каб...

Стала цвярдзей: узвзяла на груды.

За саснячком — бы палотны: гравейка!

Вось ты, маленькая сцежка, куды!

Ногі ступілі на гравій шорсткі.

Ля гарызонт — хмар каламуць;

З ночы да ночы тут шыны-шчоткі

Пыл —

на ажынік —

мятуць і мятуць.

О гаваркія гасцінцы ў бярозах!

Думак бунтаўшчыкі!

Хто не насіў к вам —

па сцежках, барознах
Сум, і надзею, і боль

праз вякі?

Плёнка дарогі — слядоў спрасаванасць.
Каб праявіў яе — па небасхіл,—
Колькі б адкрылася неспадзявана
Ботаў,

лапцей,

чаравікаў,

бахіл!.. Дробна ў акне калацілася шыба,
Дуб скроб сцяну
кіпцюрамі сукоў.

Бабка варочалася за шырмай:
Каб не сарвала вароты з крукоў!
К раніцы сціхла.

За сінімі градамі
Нешта шаптала чародка ліп.

Ля сельсавета

з «талеркі» радыё

Голас прарваўся — і рып, і хрып.

Дзень нараджаўся.

З далёкіх вандровак

Сонца нябачна ішло ў двары:

Дралі ўжо горла —

на дахах, на дровах

Пеўні — адвечныя песняры.

Новы твой дзень...

Дзе ты сёння, юнацтва

Воч сінява у завейных вятрах?..

Будзе за хатай дубок калыхацца,

Рвацца да воблакаў белых вятрак...

Недзе бутону, у травах забытаму,

Трэба святло, каб як след расцвісці...

Смела ж выходзь на крутую арбіту —

Свету свяці!

1962

КРЫНІЦА

Шмат пылу я стаптаў за дзень,
Усмак вады б напіцца!
Мне дзед сказаў:
— Ідзі, вядзе
Дарога да крыніцы.
І я ішоў між лоз і дрэў,
Таптаў чабор духмяны,
Ды так нідзе і не сустрэў
Крыніцы той жаданай.

Мне на шляху сяло, як сад,
Устала ў звоне лета.
Абсыпаў ветрык каля хат
Мяне ліповым цветам.
Каля калодзежа з вядра
Пад васаў гул нязвычайны
Я піў, і золкая вада
Была смачней крынічнай.

Хадзіў я сонечным сялом,
Дзе ў кветках ліпень скрозь цвіў.
У кожнай хаце за сталом
Сядзеў я добрым госцем.

Я еў — з калоды толькі — мёд,
Гаворку вёў, заўзяты,
І добрых прымавак блакнот,
Як скарб, выносіў з хаты.
Шчаслівы зноў ішоў я ў свет.
Мне многа гэты дзень даў:
Тут што ні бабка, што ні дзед —
То казкі ды легенды!

І не шукаў я ўжо ля верб
Крыніц з жывой вадзіцай:
Тут — добра ведаў я цяпер —
Само сяло
Крыніца!
1961

СОНЦА

Сонца зайшло за лясы...
Зайшло?
Зірніце на свет дзівосны:
Яно рамонкаў ясных святлом
Ззяе на ўзмежку росным,

Ціха-ціха за шляхам шасціць
Мядзяным калоссем з ветрам,
На дрэве рыпучым, у цёмным лісці,
Ірдзее спелым ранетам.

Яно раўчуком у зялёным яры
Булькоча па цёплым каменні,
Варушыць падзол пад травой ў бары
Вузламі жывых карэнняў,

Светлым-светлым струменем звiнiць
У матчынай гулкай даёнцы
Ды ў сэрцы маім нязгасна гарыць
Сонца.
1960

ЛЮДЗІ

Куды ні ступі, куды ні зірні —
Людзі.
На змену спяшаюць дзень пры дні
Людзі.

Сядзяць на лаўках між ліп гаваркіх,
Купляюць бананы і агуркі
Людзі.
Недзе і я растварыўся між вас,
Праходжу з вамі, стаю ля кас,
Людзі.

Да вас нясу я шчасце й бяду,
Заўсёды і ўсюды я ў вас на віду,

Людзі.

Пад цеплынёй вашых воч я расту,
Людзі...
Як добра, што ўсюды — і там і тут —
Людзі.
1960

* * *

Жыць не могуць:
яблыня — без глебы,
Травы — без дажджоў гаючых з неба,
Рыба — без ракі з вадой сцюдзёнай,
Без спажывы — звер у пушчы цёмнай,
Вераб'і ды жаўранкі — без збожжа,
Чалавек —
без крылаў
жыць не можа!

1961

МЁД І ЯД

Кажуць,
Нібы ў век дуброў някранутых
Пчолы нашы
Іншымі былі:
Джал і знаць не зналі,
Ў красках з раніцы,
Мірныя,
Бясклопатна гулі.

Толькі й ведалі,
Што з ліп дурманячых,
З дзікіх грэчак,
З верасоў штогод
У дупло да сотаў — жоўтых шклянчак
Зносілі лясное цуда —
Мёд.

Ды аднойчы звер,
Зубамі ляпнуўшы,
Выйшаў з-за куста,
Здабычы рад.
Соты драў,
Таптаў грубымі лапамі...
І тады
Зрабілі пчолы —
Яд!
1961

ВАС РАЗУМЕЮ, ХЛОПЦЫ

Гляджу я з самотаю нейкай
На вашу магілу ў ядлоўцы.
Хоць вусны і сцяты навекі,
Я вас разумею, хлопцы.

Калісьці вы косамі травы
Лажылі па лузе прасторным;
На трактар усклокнуўшы жвава,
Да поўначы рэзалі дзёрны.

Не знаючы стомы, на радасць
Хацелі вы, аднавяскоўцы,
Зрабіць старану сваю садам...
Я вас разумею, хлопцы.

Ды памятным досвіткам шэрым
На глебу, палітую потам,
Ступілі шалёнага звера
Каванья брудныя боты.

І, мсціўцы, ў парыве адзіным
Пайшлі вы насустрач забойцам:
«Памром, а не кінем Радзімы...»
Я вас разумею, хлопцы.
1961

ЧАТЫРЫ КЛЯНЫ

Ля схіленай хаткі —

здалёку відны —

Бы ў песні,

гамоняць чатыры кляны,
Глядзіць на іх доўга старая з акна,
Што ў хаце, бы ў лузе каліна, адна.
...Для мацеры шчасця патрэбна няшмат
Люляй і люляй дарагіх немаўлят.
А іх — што ні год, то раджаўся сыноч,
І гойдаўся новы ля вокан клянок.
Раслі, уздымаліся ў неба кляны,
Гулялі ў пяску, падрасталі сыны.
Ды радасці матчынае насупор
Дзяцей падхапіла вайна, як віхор.
Чатыры галоўкі усе на вайне
Ляглі, як адна, у чужой старане.
А ёй засталіся ля хаты адны
Чатыры кляны, як чатыры струны.
Цяпер ужо дрэвы пры хмарах звіняць,
Ды ходзіць да іх зноў старая штодня.
Іх поіць вадой, штосьь расказвае ўслых
І гладзіць рукой, як сыноў дарагіх...
Ля схіленай хаткі —

здалёку відны —

Аб многім гавораць

чатыры кляны!

1961

ГОЛАС ПАРТЫЗАН ПАД ПАЛІКОМ²

Мы былі на апошнім маршы:
Град свінцовы — не стой, не стой!
Быццам гіры, вязлі гамашы
У балотнай кашы густой.

Быў адзіны загад: трымацца,

² Палік — возера на Барысаўшчыне, каля якога базіраваліся ў час вайны многія партызанскія бригады.

Край свой ворагу не аддаваць!
Адпраўлялася ў ноч юнацтва
Сталь варожай блакады рваць.

Даставала вада да шыі:
Што ж, на груд мы забылі зусім —
Колькі дзён як кашуль не сушылі,
Толькі порах трымалі сухім.

Мы ішлі. Побач кулі світалі,
Самалёты хвасталі нас,
Паднябесных узрываў кустамі
Абстаўляючы ўсіх штораз.

Тут хавайся ці не хавайся:
На дрыгве — ні куп'я, ні пня.
Ды таптала лістоўку «Здавайся!»
Акрываўленая ступня.

Да грудоў, да вясёлага рання
Мы тады не дайшлі з балот.
Колькі маяў, колькі каханняў
У маўклівую твань лягло!

Сёння яблыні тут, пад блакітам,
Замятаюць цветам сляды,
Звоніць лён, к сонцу цягнецца жыта
І зязюлі —

лічаць гады.

1965

БАЛАДА ПРА ДРУЖБУ

*Прысвячаецца славакам, якія змагаліся ў
партызанскіх атрадах Беларусі супраць
фашыстаў.*

Тут елкі, бы з казкі,
Тут сосны, як звон.
Наш бор партызанскі,
Табе мой паклон!

Шчэ гул навальніцы
Усе помняць груды.
Ля кожнай крыніцы —
Падкоў сляды.

Шапочуць дубы тут
Ля брацкіх магіл.
Спіць рэха ў ракітах,
Маўчаць сітнягі.

Ды вочы заплюшчу,
І, як наяву,
Маўклівыя пушчы
Зноў ажывуць!

Б'юць аб бокі ранцы,
Бліскаюць штыхі,
З самай раніцы —
Шляхі, шляхі...

Уставалі хлопцы
Пры змроку яшчэ.
Клалі сёдлы хлопцы
На коні хутчэй.

Бомбаў шквал бясконцы
Грымеў між дрэў.
Пад нагамі ў хлопцаў
Жвір гарэў.

Блакада, блакада...
Зямлі не відаць...
Партызан — брыгада,
Ворагаў — раць!

Камандзір брыгадны
Цвярдзей разца:
— Загад: паатрадна
Выйсці з кальца!

Прабіцца хлесткім

Градам з гаёў:
Наперадзе жорсткіх
Шмат баёў!

Помняць хлопцы
Цвёрды загад...
Славак у каўбойцы
Вядзе атрад.

Чуцен тукат дзятла:
Бары — наўсцяж...
Успомніў Татры
Свае Тарбаш.

Там, у белых росах,
Дзе густы дубняк,
Кветку светлакосую
Чакаў да дня.

Як сэрца застукала,
Калі ад дамоў
Бегла па купінах
Шчасце само!

Упала ў абдымкі,
І раптам з вачэй
Паліў без упынку
Гарачы ручэй.

Трос плечы дзявочыя
— Чаго ж ты, чаго?
Ускінула вочы
У слязах на яго:

— Спытала ў таты...
Ён сціснуў кулак:
Моў, у цябе... ні хаты.
А ты... батрак.

Аддам, моў, за пана
Дачку сваю...

А з тым, абарваным,
Сустрэну — заб'ю!..

У бездані ночы
Раўла рака.
Бліснулі вочы
У юнака.

— Збяжым з зарою,
Ёсць шмат дарог!
— О не! Ці ж такое
Даруе бог?..

...Доўга над Татрамі
Стаяў чалавек,
Знікала за хатамі
Шчасце навек.

Біце глебу, коні,
Узрываўце глей,
Цуглямі пазвоньвайце
Весялей!..

Разляціцца скура
Бор па баках:
Убачыць вораг
Лаву ў клінках!..

За Тарбашам следам —
Друг, пабрацім —
Скача на гнедым
Дубік Максім.

Недзе тут, ля Слуцка —
Ведае Тарбаш —
Яго домік людскі,
Пад акном вярба...

Мільгаюць, як макі,
Стужкі паўз лясы —
Палякі, славакі,

Беларусы...

Што іх па свеце
Збірала ў рады?
Які іх вецер
Занёс сюды?

Над Еўропай хмарамі
Крыла дзень.
Клаўся на абшары
Крыжа цень...

Біў у вушы з лёту
Барабанаў грук.
Малацілі боты
Браціславы брук.

Ставіў крок вайсковы
І Тарбаш як след,
Першы раз у новы
Гарнітур адзет.

А навокал плакала
Зямля ў ланцугах...
...Дзе ж ты, дзе, Славакія,
Шызы птах?

Побач толькі русыя
Чубы падрад.
Сёння беларус яму —
Родны брат.

Не забыць, як здалечы
Гітлер праз зару
Нёс смерць у палаючую
Беларусь.

Ды люд не скарылі
Хмары вос:
Чым больш ён крыві ліў,
Тым меней слёз...

Уставаў, каб сыпаць
Смерць ад бароў.
Забурліла Прыпяць,
Завірыў Дняпро!..

Сюды прыгналі
Славакаў на зман.
Зброю ў рукі далі —
Біць партызан!

Ды ноччу, з баракамі
Скрыўшы склад,
У пушчу славацкі
Збег атрад...

З Беларусі ўзбуджанай,
З-пад Татраў старых —
Вось яны, мужныя,
Тарбаша сябры.

У сёдах — бы ўлітыя.
Не хлопцы — дубы.
Коні сярдзіта
Устаюць на дыбы...

З-за сосен рэдкіх —
Сіняя даль.
Данесла разведка:
— Тут — магістраль.

Падкраліся зблізку,
Як зразу ж: «Хальт!»
Да самага Мінска
У немца асфальт.

Рота пры роце.
Ледзь ткніся — дзот.
Скрозь — на кулямёце
Тут кулямёт...

У хлопцаў — не тояць

Суровы пагляд.
Знаюць: шляхоў ім
Няма назад.

Бягуць хвіліны
Міма галоў...
А можа, кінуць
Зброю далоў?

А там зашыцца
Між хвой, між хвой,
У кусце стаіцца,
Зліцца з травой?

Можна суровыя
Годы забыць,
Можна ў дубровах
Касою званіць.

Можна... Можна...
Ды тут над братвой
Тарбаша грозны
Голас:
— За мно-о-ой!

Хіснуўся неба
Мілы блакіт.
Па звонкай глебе —
Град капыт!

У дзікім разгоне
Рванулі вятры
Коні, коні...
Сябры, сябры...

Ляцелі пры сонцы:
Хутчэй з кальца б.
Трапілі хлопцы
Пад лівень свінца.

На скаку ўздымаліся:

Трымай жа, гад!
Зямля ускідалася
Ад гранат.

Бойку гэтую
Чулі здалёк.
Асколкамі ўтрэты,
Кіпеў пясок.

Ад грозных удараў —
За плот, за брод —
Разбегся ў выжары
Фашысцкі зброд.

Толькі Тарбаш ужо
Не бачыў канца:
Вынес конь бясстрашнага
З бою байца.

Камандзіра ў пушчы
Знялі дружбакі.
Вочы ледзь расплюшчыў —
Бяздонны блакіт.

Недзе бачыў, пэўна,
У россыпу рос
Родны край напеўны,
Дзе падпасак рос...

З болям зрушыў бровы.
Максіму, як брат,
Сказаў сурова:
— Вядзі... атрад...

Хай балота чвякае...
Хай агонь — ідзі...
Да зямлі Славакці
Давядзі...

Сказаў і вочы
Навек закрыў.

Капалі моўчкі
Падзол сябры.

У дол няцёплы
Да маткі-зямлі
З беларусамі попlech
Славакі ляглі...

Скрозь далі сонечныя,
Скрозь зораў град
Зноў, цуглямі звонячы,
Скакаў атрад.

Не было ні славакаў тут
Ні беларусоў —
Адзін, без адзнакаў тых
Граніт байцоў.

У пыле конніца —
Шляхі, шляхі...
Рассыпалі сонца
Па зямлі штыхі.
1959

ХАДЫКА

A w lesie między mszarem jest wysepka dzika,
Na niej ogromny pszczelnik — pasieka nie lada —
A naród o tej wyspie dziwy rozpowiada,
A ten pszczelnik od wieków nazwno „Chodyko”³.

Władysław Syrokomla, 1847 z.

Вёска Хадыка (Нова-Цярушкаўскі сельсавет
Салігорскага раёна), якая ўзнікла на месцы
легендарнага ўрочышча, у час вайны была разам з
людзьмі спалена нямецка-фашысцкімі
захопнікамі.

³ А ў лесе сярод імшары ёсць астравок дзікі,
На ім вялізны пчальнік — ладная пасека.
Народ аб гэтым востраве апавядае дзівы,
А той пчальнік здаўна завець «Хадыка».
Уладзіслаў Сыракомля, 1847 z.

Дубы ды сосны. Хвошч ды вязель.
Жывіцы выстаялай хмель.
Я думаў: стрэне, даўгавязы,
Над звонкай студняй журавель.

Я думаў: сонечную казку
Раскажуць ліштвы, а ў акне
Адчыняць вейкі — калі ласка —
Блакiт нябесны ў сэрца мне.

Я думаў: ля прысад рабінавых,
На вуліцы, дзе мурава,
Акружыць стайкай вераб'інай
Мяне вязковая дзятва...

Дарэмна: у вянку яловым —
Вуглі ды некалькі цаглін.
Дыміць на печышчах вязковых
Расліна горкая — палын.

Той чорны дзень — як цень далёкі,
Ды ўсё запомніў гэты кут.
Па сёння — ледзь ступі — сарокі
Спалохана стракочуць тут.
1972

ПЕСНЯ ПАРТЫЗАНА

Ты думаў, фашыст,
што, кінуўшы голае цела маё ў лёд сцен,
Ты ўсё ў мяне адабраў:
кашулю, якая ад смерці халоднай ратуе;
край мой,
што буслам клякоча над галінастай вярбою;
мову маю беларускую,
што звеку крыніцай у хатах цурчыць, не сціхаючы;
волю, што крылы дае для самых высокіх палётаў.
Ды ты пралічыўся:
забыў ты пра песню,
якая ў сэрцы маім засталася.

І гэтая песня вярнула мне ўсё:
кашулю, якая ад смерці халоднай ратуе;
край мой,
што буслам клякоча над галінастай вярбою;
мову маю беларускую,
што звеку крыніцай у хатах цурчыць,
не сціхаючы;
волю,
што крылы дае для самых высокіх палётаў!
1972

БАЛАДА ПРА ХАТЫНЬ

Была на Зямлі (у Лагойскім раёне, на Беларусі)
вёска сасновыя хат — Хатынь.
Там гуляла ў вокнах сіль,
на сонцы грэліся гладышы і слоікі,
якіх уздзявалі на тын.
Там поле вясною аралі,
жытам і лёнам зямлю засявалі,
Там песні свае (такіх нідзе не пачуеш!)
на купалле і на дажынкі спявалі.
Там маці, выцягваючы з вузялка
скупыя рублі,
дачушцы панчошкі купляла,
А як гуляць маладу пускала,
выходзіла за вароты,
рог хусткі кусала.
Праводзіў хлопец дзяўчынку
да гэтай вась брамкі;
даверліва рукі свае міламу аддавала —
І ад вакна адыходзіла маці,
уюю ноч вачэй не змыкала...
Аднойчы прыйшлі сюды людзі ў зялёных фрэнчах
З арыўскімі сваімі ідэямі,
З кулямётамі
і запалкамі.
Вочы былі ў іх з халоднага лёду,
сэрцы — з каменю.
Кажуць, тады далёка з дымам ляцеў

людскі развітальны крык.
Была на Зямлі (у Лагойскім раёне, на Беларусі)
вёска сасновых хат — Хатынь.
Сёння на месцы Хатыні —
пустыня.
Хто галаву не схіліць,
пачуўшы пра гэта:
На цэлую вёску людзей
асірацела планета!
Сталі попелам сівым
і вочы, і рукі, і ўсмешкі;
Навек загінула (і ніколі ўжо не ўваскрэсне!)
людская душа — песні...
Нядаўна —
у памяць пра вёску Хатынь,
у памяць пра іншыя ўсе Хатыні —
Павесілі архітэктары
на яе папялішчы званы.
Падзьме вецер, які варот і аканіц шукае,
і — звоняць яны.
Звоняць званы.
Звоняць званы.
Ці чуеш ты, шар, зямны,
Хатыні тваёй
званы?

1968

БАЛАДА ПРА МАЦІ

Кіёк у руцэ, за спіной хатулёк,
Запылена хуста —
Прасёлкам, здалёк,
Сівая, як голуб, ішла яна.
Звінела жаўранкамі вясна.
— Куды гэта, бабка, вы, дайце адказ,
Што зрушыла з дому, старэнькую, вас?
Шасцеў пры канаве зялёны трыснік...
— Я, дзеткі, да сына іду, на Палік...
— А сам што ж да вас не прыедзе ваш сын?
Няўжо так зазнаўся? Які ў яго чын?

— Зазнаўся? Ды не, яшчэ змалку ён быў
Ласкавым і чулым і матку любіў.
Бывала, не дбаў аб гульні, як усе:
Цялушку напасвіць і дроў прынясе.
Калі ж ён падрас, пачалася вайна,
Пазвала яго ў партызаны яна.
Пайшоў ён да возера Паліка —
Там, Кажуць, балоты: чарот, асака.
Там вельмі цяжкая блакада была —
Ад бомбаў нямецкіх зямля ўся гула.
Адтуль не вярнуўся ён — на Паліку
Так і астаўся. У тым унь баку.
Адзін у мяне ён, к яму я іду —
А можа, дзе-небудзь яго там знайду?..
Кіёк у руцэ, за спіной хатулёк,
Запылена хуста,—
Прасёлкам, здалёк,
Сівая, як голуб, ішла яна.
Звінела жаўранкамі вясна.
1977

* * *

Як анямеўшы,
стаялі тады мы
Пад «талеркамі» радыё...
Гараць гарады...
Градам
Білі словы па нас.
Як жа так дапусцілі?
Дзе мы былі дагэтуль?
Гарбелі спіны,
урасталі ў плечы берэты.
Так, мы былі ў сябе
(о, як мы забывалі на свет,
што расцілаўся за вокнамі
ў мачтах і кветках),
Так, мы былі ў сябе —
у сваіх кватэрах-клетках,
у цэхах-клетках,
Так, у сябе —

у сваіх рэбраў
клетках...
І вось —
па галаве,
як прутам жалезным:
Вайна!..
Горкі наш,
жорсткі наш
Выцвярэзнік.
Не спіце ж, не спіце, не спіце цяпер —
на галовы, на рукі, на вочы,
на дзіцячую даверлівасць душ —
Бомбавы душ!
Бомбавы душ!
Маўклівыя,
мы адзявалі бушлаты,
Плугі свае і станкі пакідалі,
на плечы ўскідвалі
аўтаматы.
Ішлі —
заладзіць-забіць пралом
(ад Чорнага да Балтыйскага мора ў граніцы
і ў сэрцах пралом,
праз які ляцелі агонь, жалеза і смерць).
Чатыры гады (без аднаго месяца)
мы заладжвалі гэты пралом.
Не бяровеннямі, не жалезам,
не бетонам, не гравіём,
не цэглаю, не зямлёй —
Самімі сабой!
Самімі сабой!..
20 мільёнаў (гэта ўсяго па статыстыцы)
Легла, як скалаў, нас,
Каб заладзіць
Гэты пралом.
1968

* * *

Не, не кажыце мне — вайна
Не пахавана ў сорок пятым,

Усё яшчэ курыць яна
У свеце, як струна, нап'ятым.

Ад галасоў эфір гудзе,
Ляцяць газеты ў свет гайнёю.
Не на жыццё,
на смерць ідзе
Вайна між праўдай і манюю.

Памалу топіць лёд вясна,
Ды шчэ далёка да парадаў.
О як жа часта шчэ мана
Усё-ткі верх бярэ пад праўдай!

Дык ці ж сядзець байцу ўбаку
Ад бітваў ярасных стагоддзя?
На фронце мы з табой, пакуль
Пад сінім небам крыўда ходзіць!
1975

ПЕШКІ

М. Рому — стваральніку кінафільма «Звычайны фашызм»

Пасля работы (звычайнай, канторскай)
Сяджу, ачмурэлы,

над шахматнай дошкай.

Усё-такі добра быць каралём
альбо каралевай:

Хадзі куды хочаш —
уперад,
назад,
направа,
налева.

Не тое што ў пешак:
ні ўлева, ні ўправа

Ім хадзіць не дазволена —
толькі прама.

Хай збоку пагрозліва стане
варожы ферзь —

Усё роўна не лезь!
Не маеш права:
Трымайся закону адвечнага:
 кроч прама!
І крочаць пешкі
 адна за адной,
Збіваючы іншыя пешкі,
Трапляючы самі «пад бой».
Пешкі... Пешкі...
(Каму не помняцца пешкі,
 якімі нядаўна адзін гуляў у «Mein kampf».)
Мне шкода іх, пешак
 (хоць сябе яны не шкадуюць):
Яны ні пра што не думаюць,
 яны нічога не чуюць,
Ідуць па загаду слепа —
 хай смерць, хай згуба чакае ля сцэжкі...
О пешкі!
1966

ГІМН ЧАРПАКАМ

Зноў і зноў зямля мая — вечна юны свет! —
Распускае ўдалечы раніцы букет.
Толькі хай даруюць зоры ды зязюлі,—
Сёння — да знямогі — буду славіць вас,
Срэбраныя лыжкі,
Чарпакі, каструлі,
Бранзалет залочаны,
Белы унітаз.

О, як цешыць вока водсвет ваш здавён!
О, як лашчыць вуха ваш прывабны звон!
Што там праўды сонца, што нябёсаў струны —
Дзеся вас мы родзімся і жывём падчас,
Срэбраныя лыжкі,
Чарпакі, каструлі,
Бранзалет залочаны,
Белы унітаз!

За сталом дырэктарскім — раздабрэлы Сам.
Хоць і Сам, ды кроку ён не ступіць сам.
Вы яму дыктуеце: ці пусціць да вуліц,
Ці рукою пухлай знішчыць песню ўраз,
Срэбраныя лыжкі,
Чарпакі, каструлі,
Бранзалет залочаны,
Белы унітаз.

Ведаў хлопец поле, мову дрэў і пчол;
Сёння ж, прамяняўшы свет на вузкі стол,
Перад гладкай лысінай —
Толькі б як расчуліць —
Гнецца ў тры пагібелі —
Хіба ж не праз вас,
Срэбраныя лыжкі,
Чарпакі, каструлі,
Бранзалет залочаны,
Белы унітаз?

Рвуцца ў свеце бомбы. Гора — акіян.
Людзі ж, як глухія, ідуць пад барабан.
Што ў зямлю чужую іх нясе на кулі?
За што б'юць і паляць?
Так, праз вас, праз вас,
Срэбраныя лыжкі,
Чарпакі, каструлі,
Бранзалет залочаны,
Белы унітаз.

Мала ўсё ж ваююць з вамі песняры:
Колькі перамог у вас, душ уладары!
Пад блакітам неба, дзе арлоў прытулак
О, як яшчэ ў свеце шмат рабоў у вас,
Срэбраныя лыжкі,
Чарпакі, каструлі,
Бранзалет залочаны,
Белы унітаз!
1966

* * *

Усё мінаецца, мяняецца:
лясы
ссякаюцца і зноў шумяць, гайдаюцца.
Як зайца поўсць, мяняюцца часы —
унь —
на Зямлі-ваўчку, што не спыняецца.

О, як перад вачамі мільгацяць
эпохі навальнічнай кінакадры!
Мяняюцца часы.
Паўз нас ляцяць.
Не спыняць іх ні подкупы, ні кары!

Яны нам трубяць, Новыя часы,
гудуць, гудуць — шырокі горн гранёны
Пад хіжых дэмагогаў галасы
мы ў сэрцах носім іх як эмбрыёны.

Не ўсе, не ўсе мы ланцугі зямлі —
пад сонцам ох як крыўд яшчэ даволі!
Не спі ж, не спі: няхай па ўсёй зямлі
гуляе, меж не ведаючы, Воля!

У гэты свет ідзём мы, як трава,
нясём у жылах новы дзень з сабою.
І часта падаем — зямля, бывай! —
мы у жыцці — бясконцым полі бою.

Ды з зерняў прарастаюць каласы,
над далямі, над днямі нахіляюцца.
Я знаю:
нас глытаючы,
часы,
як ад вятроў зіма,
перарабляюцца.
1965

* * *

Янку Сіпакову

Ці ж ведаў хлапчук,
на якую раду
Тату з мамай пагналі
ад ганка прыклады?

Толькі гэтак калола
нязвычайнае слова — гестапа!
...Двое добрых людзей
да нелюдзяў трапілі ў лапы.

О, як іх дапытвалі ўмела —
з падмогай навукі!
Жалезам хітрым выкручвалі
іх сялянскія рукі.

Рукі, што ведалі толькі
тронкі плуга ды граблі.
Што над пасцелькай дзіцячай
снавалі, як гралі!..

І вось да сцяны іх паставілі —
крычы не крычы пад вачэй гэтых лёдам...
І ўпалі яны — бывайце, няспраўджаныя надзеі!
У тым лёху,
Глухім,
голым...

Ды ў свеце застаўся
іх голас.
1978

* * *

Мы — людзі, зямляне.
Званы яднання, званіце!
Звязаны ўсе між сабой мы
нябачнымі ніцямі.

Белы ці чорны,
грэк ці панамец —
Усе мы зямляне:
такая радня мы!

Мы —
экіпаж аднаго карабля,
Імя якому —
Зямля.

Мы плавём, мы плавём,
бясконцым такім
акіянам Сусвету —
Ці ты бачыш, Сусвет,
нашу зорачку светлую?

О якія на ёй
узыходы і поўдні!
Як гуляюць у рэках яе
акуні ды промні.

Шчасце — жыць на зямлі!
Ды нікчэмныя сваркі
Разрываюць па сёння яе,
як аўчаркі.
1978

* * *

Жыць без трывог? Не злавацца?
Не лаяцца? Не кіпець?
Не гневацца? Не абурацца?
Крыўду і здзекі — цярпець?

Адно берагчы свае нервы —
Сябе б надалей захаваць?
На ўсё ж астатняе, што пад небам,
Пляваць?

Б'е чалавека кіем
П'яная хеўра — хай?

Мары хавае людскія
У стол-труну бюракрат — чхай?

Хай, што нейкі праныра
Уладу — няма саладзей! —
Недзе за морам-вірам,
Як торбу, украў у людзей?

Радуюцца: як з воска,
Усё цяпер з іх ляпі —
Гаці гаці, у войска
Стрыжы ўсіх — стойце, слупы!

Рот жа адкрыеш, пярэчачы,
Рукамі вашымі ж вас
(Чакаць ад яго чалавечнасці?),
Як мух, перагубіць ураз.

Край стрыножыўшы страхам,
Душ валадар,
Дзесь бомбай ужо размахвае,
Са святам гуляе ў пажар.

Не згледзіш — пагоніць вецер
Іскры далей, без дарог...
Жыць без трывог у свеце,
Поўным трывог?
1978

* * *

Трасе, трасе планету праз гады,
І ходзім мы па ёй, як па пльотах.
Трывожна ў сэрцы: можа, сапраўды
Трымаецца зямля на трох кітах?
Кіты, кіты, я знаю, цяжка вам:
Ад складаў бомб трашчыць наш шар зямны
О як бы памагчы мне тым кітам,
Кіты — хаця б не падвялі яны!
1978

* * *

Жыцця нястрымны ход!
Не згледзеў: бы пірога,
Яшчэ адзін во год
Адчаліў ад парога.

Ён толькі ж што званіў,
Нібы званамі, днямі,
А ўжо — глядзі — з агнямі
Папалыў, папалыў, папалыў.

Не павярнуць назад
Яго ніякай сілай:
Уміг яго ў свой спрат
Гісторыя ўмясціла.

Падлічваю, чым год,
Мне дадзены, я поўніў:
Ці мо не варт таго,
Каб я яго запомніў?

Не, год змаганцам той
Усё ж быў: зацяжную
З адвечнай цёмнай
Упарта вёў вайну ён.

Пабач: з эпох сляпых
Дайшоўшы нейкім шляхам,
Сядзяць шчэ, як струпы,
У людзей на шыях шахі.

Ды цёмныя з вякоў
Народы уваскрэслі:
Хапуг-гвалтаўнікоў
Страсаюць з тронаў-крэслаў.

Світае на зямлі.
Ды ўсход такі чырвоны:
Хто ж без крыві калі
Зрываў з сябе карону?

Свет кабалы — на злом!
Мацнее рэха боя:
У барацьбе са злом
Хай не ржавее зброя!

З няпраўдаю вайна
Кіпіць у нас у кожным:
Ці ж быць у свеце нам
Староннімі ў ёй можна?

Ты што, скажы, зрабіў,
Каб час прыблізіць зорны?
Ці дарам пратрубіў
Год, гэтка непаўторны?
1979

* * *

А ўсё-такі Розум —
наш, не электронны —
Айсбергі догмаў
у свеце тараніць,
І падаюць — чую —
з наседжаных тронаў,
Як пераспелыя грушы,
тыраны.

А гэтак жа шчыра,
а гэтак жа чэпка
За троны трымаліся —
рук не расчэпіш!
Тыраны над тронамі
трэсліся трасцай —
Не адарваў бы ад тронаў іх
трактар!

А як жа старанна —
з розумам, з толкам —
Сябе ўцэментоўвалі —
утрымацца б толькі!
У кожным скверы маленькім,

бонзы,
Свой лік адлівалі
ў бетон ды ў бронзу!

У зубы гісторыі
ўкладвалі цуглі,
На мову людскую
вешалі пломбы —
Хадзілі ля іх толькі
еўнухі цугам,
Фіміям ім курылі
паэтаў плоймы!..

Званчэюць у свеце
свабоды бомы,
Маўчанне людское
ўзрываецца бомбай,
І падаюць з тронаў
(каму патуралі),
Як пераспелыя грушы,
тыраны.
1979

* * *

Нас з табой нарадзілі маткі,
Каб мы жылі,
Захіналі у кужаль мяккі,
Каб мы жылі...
Нас хавалі бары ў ліхалецце,
Каб мы жылі,
Кальхаў нам калыскі вецер,
Каб мы жылі.
Ноч згарала, грымелі ранні,
Каб мы жылі,
На заданнях бацькі паміралі,
Каб мы жылі...
1962

* * *

Дрэвы паміраюць, як салдаты,
Што бароняць зоры ад свінца:
Не трасуцца пад пілою зубатай,
А стаяць, прамыя, да канца.

Зрэзанья, падаюць з раскатам
У траву, у лужын каламуць.
І тчэ доўга — так, як і салдаты,—
Ў хатах, непрыкметныя, жывуць.
1963

* * *

Аднекуль з-пад воблачка —
любуйся любы! —
Злятаюць на мой падаконнік
птахі нябёс — галубы.
Чысцяць дзюбамі пер'е — вур, вур.
Абадкамі вачэй
ловяць раніцы сіняву.
Галубы, галубы —
Яны ніколі не вешаюць галавы.
Яны сумаваць не ўмеюць,
галубяцца
любою
парою.
Натрапяць на хлеба скарынку —
падзеляць заўсёды
пароўну.
Я ніколі не бачыў,
каб біліся яны між сабою
За ежу ці месца
для гнёздаў сваіх пад страхою.
У жыцці для іх
многа не трэба:
Адно
блакітнае неба!
Жывуць у ім, купаюцца ў ім.
Калі ж адпачыць захочуць,
Злятаюць на мой падаконнік

I — ціха вуркочуць.
Вуркачыце сабе,
вуркачыце —
Людзей жыць
вучыце.
1968

* * *

Далёка ад азяродаў,
там, дзе між хмарамі-марамі
зоркі ледзь-ледзь мігцяць,
Гусі — га-га! — ляцяць.
Над прыгорбленымі стрэхамі
(што маўчаць каля ліп нерухомах),
Над гразёю — аж дрыжыкі! — вуліц,
над блішчастых лужын холадам,
Над гарадамі-сотамі
(дзе ў светлых ад электрыкі вокнах
снуюць людзі
ў піжамах бяссонна),
Над соткамі
(якія хавае змроку заслона),
Над прыазёрнымі чаратамі,
над маякамі,
над вякамі,
Як гуслі —
Гусі.
У вырай, у вырай, у вырай —
Гусі ляцяць.
Ізноў ім, ізноў ім, ізноў ім
за далячыня») далячынь
Звонкім ключом адмыкаць.
Будуць пад імі плясці
рэк паясы
і ветрам абвістаныя даліны
Украіны.
Са сваёй вышыні
яны павітаюцца
З аграмадай Эльбрусам
пад белым абрусам.

Пройдзе паціху
Пад крыламі іхнімі,
Як Зямлі блакітная латка,
Адрыятыка.
А там —
мурожнай саванай-выганам —
гэй, прапусці, маладая вясёлка-арка! —
Афрыка...
Далёка ад азяродаў —
што ім дарогі і межы,
што ім граніцы дзяржаў! —
Гусі ляцяць.
Дзікія гусі

ляцяць.

1969

У АДБУДАВАНЫМ МІНСКУ

Каханая, хутчэй
Ідзём да плошчы блізкай:
Не бачыў я яшчэ
Такім, як сёння, Мінска.

Зірні, як вецярок
Над роўным строем ліпаў
З прысад, нібы знарок,
Пялёсткаў рой рассыпаў.

Калі, не знаю сам,
Бяру цябе пад руку,
Як лёгка крочыць нам
Па вычышчаным бруку.

Агнёў, глянь, колькі хтось
Навешаў над праспектам.
Аж ззяе ўсімі скрозь
Ён колерамі спектра.

Які разгон — жыві!
Усмешак — горад поўны.

Ці ж быў бы без любві
Наш Мінск такім чароўным?
1968

* * *

Скрозь вуліц і двароў хітраспляценні
Давай збяжым з табою нацямку
Туды, дзе танканогія алені
Пужліва п'юць азёры ў лазняку,

Дзе вецер — за лістком лісток — гартае,
Як кнігу, крону белую вярбы
І голас свой прарэзлівы, гартанны
Бяруць у рыжым хмызе журавы...

З пастоў здымае раніца туманы
І сонцам адчыняе далячынь.
Хутчэй абмый расою твар заспаны,
Бяжым, бяжым — у дарагую сіль!

Хай голле лоз зялёных б'е па твары,
Дубцамі елак колкіх хвошча — што ж!
У дальняй далі, пад грамоў удары —
Не плач пра плашч — нас прапалошча дождж.

О ясны май, зялёны і люстраны!
О сполахі высокія камет!
Ці ж рамкай вузенькай тэлеэкрана
Для нас сышоўся неабдымны свет?

Нам трэба спеў прастораў чуць заўсёды,
Пад вольным небам бачыць — не ў кіно —
Рачулак паясы і сонца ўсходы,
Маланак пугі і лугоў радно.

Карціны лепшай не знайсці за тую,
Што на самой зямлі вясна няўзнак
Вясёлкавымі фарбамі малюе.
Які зраўняцца можа з ёй мастак?

Туды, дзе ў дрэвах ходзяць светацeni,
Дзе не змаўкае вечнае ку-ку,
Давай збяжым з табою нацямку
Скрозь вуліц і двароў хітраспляценні.
1968

* * *

Калі каханне, як світанне,
Цябе пакліча на спатканне,
Ідзі насустрач, не тудіся
За частаколам, у цяні:
Раз ты баішся апячыся —
Зусім не грэйся пры агні.
1968

* * *

Не шкадуйце добрых слоў жанчыне.
Стрэўшыся,
кажыце ёй часцей
Аб яе красе,
аб дабраце,
Аб вачах яе,
чароўных, сiнiх.
З ружай параўноўвайце,
з вяргiняй —
І яна, як кветка, расцвіце!
1979

* * *

Люблю па базары
Хадзіць у нядзелю.
Адкрытыя твары,
На тварах — надзеі.

Вунь дзядзька шчарбаты
За грудай вінёвак.
Між груш — вачаняты:
Хлапчук-белабровік.

Прыткнуўся да світы,
Ў рот палец уклаўшы,
А зубкі — нібыта
Маленькія клавішы.

А далей — гамонка
Ля рыжае хусткі.
Лезе пляцёнка
Да хрумсткай капусткі.

Нідзе на базары
Не чую я крыку.
Тут самі тавары
Купцоў сваіх клічуць.

Вунь слуцкія бэры
Крычаць, як жывыя:
— Бярыце, старыя,
Каштуйце, малыя!

Крычаць каля бабкі
Антоняўкі з лаўкі:
— Яблыкі! Яблыкі!
Яркія! Яркія!

Купляю і ў кайстру
Кладу я на донца
Асколачкі ясныя
Летняя сонца.

Разносяць жанкі вунь
Ад будкі напеўнай
Збаны распісныя —
Півоні ды пеўні.

Сплываюць з прылаўкаў —
У сумкі, у сеткі —
Фасоля і яйкі,
Карункі і семкі...

Любою парою

Вось тут, пры базары,
Як рэчкі вясною,
Бурляць тратуары!
1962

* * *

А ўсё ж я рад, што ў гэты свет
Запушчаны з нябыту.
Між зор расквечаных і бед —
Жыцця майго арбіта.

Шмат на шляху маім было
Каменняў ды завалаў.
Нямала мне у твар раўло
Гіенаў і шакалаў.

Мяне чынамі-чыгуном
Шмат хто давіць быў рады,
Пранізваючы, як ражном,
Высокаю пагардай.

(І сёння сніцца мне парой
Эсэсавец бяльматы,
Што шомпалам у бок пароў:
«Парцізан быў у хата?»)

Я палажыў нямала сіл,
Каб груз адкінуць гэты.
На свой, хоць сціплы, небасхіл
Я вышаў, як камета.

Нідзе не кленчыў я,
Рабом
Не лез пад бот вяльможны,
Рукамі ўласнымі, гарбом
Браў свой прыступак кожны.

Была апорай мне зямля,
Што ў гэты свет пусціла.
Яна мне — нават і здаля —

Ўлівала сілы ў жылы.

Упасці духам мне яна
Ніколі не давала.
Калі быў вычарпан да дна —
Лячыла і ўздымала.

Я з ёю развяду бяду
І саўладаю з громам.
Яна заўсёды на віду —
Зялёным касмадромам.
1968

* * *

Ужо і зіма — убок,
Не згледзіш — май ля парогу:
Разматваецца патроху
Жыцця

майго

клубок.

На хустцы нябёс паяснелых —
Сонца і галубы.
Іду, крутаверцю белаю
Засыпаны да галавы.
О кволы пялёстак чысты
На баразне сухой!
О сцежка! О, мячык чыйсьці!
О, леташні ліст пад нагой!
О будня шматкаляровасць!
Глядзі не міні, не міні
І град, і касьбу за дуброваю,
І лотаць, і камяні.
На ўсё хачу наглядзецца,
Усё спазнаць — хоць калі:
Касой намахацца, напецца,
Наплакацца на зямлі.
Уперадзе — вецер, вецер,
Сонечная паласа.
Блытаецца да вечара
Вецер у валасах!

Біць аб нас у пагрозе...
Нас нішто не супыніць,
Мы — у вечнай дарозе.
1984

* * *

Памяці Л. Баразн

Жыў хлопец, Мастак. І былі ў яго скарбы -
Вялікае сэрца і ў скрыначцы фарбы!
Браў пэндзаль у пальцы ён не для забавы:
Хацеў ён людзям трошкі сонца прыбавіць,
Адкрыць неадкрытыя колеры радуг
І ў сэрцах пасеяць яшчэ адну радасць!
Ды вось — перастрэлі хлапца два тупіцы,
І свет, што ў фарбах ляжыць яго,
больш не раскрыецца!..
О, людзі, высокае племя! Па-брацку
Нам трэба б за рукі ўсім разам пабрацца...
Няўжо не асілім мы гэтую крыўду людскую
заўчасную смерць?
1968

* * *

Людзі — зоркі:
запаляцца ў свеце,
Замігацяць навакол, зазіхцяць
І, колькі трэба, Зямлі пасвецячы,
Скоцяцца зноў з небасхілу жыцця.
Глянеш — усе, як адна, над сусветам,
А падыдзі да іх,
зблізку зірні —
Кожная — сонца альбо планета,
Поўная верб, азяродаў, зарніц.
1963.

* * *

За Стоўбцамі, дзе, як паданне, ноч,
Каціў мне Нёман серабро да ног.

У яснай, як пяць пальцаў, глыбіні
Тапіў ён, не хаваючы ані,
Змяю, Пегаса, Рыб, Вялікі Воз
І пастуха двурогага нябёс.
Якая прыгажосць!
Ды ў дзіўнай той цішы
Чагосьці не хапала ўсё ж душы...
Раптоўна збоку, там, дзе белы плёс,—
Як нож у ноч, застылай хвалі ўсплёск!
Ды гэта ж, ледзь ні побач, паўз кусты
Ішлі, гнучыся у дугу, платы —
Па Млечным Шляху, па маладзіку,
Па неба скінутага цаліку!
Агонь пабліскваў на пльтах. Пры ім
Стаяў хлапец з цыгаркаю і пхаў
У бераг жэрдкай; дзядзька на спіне
Ляжаў і хроп — між зор відаць быў нос!
І сэрца тут маё, якое штось гняло,
Устрапянулася умомант, ажыло.
Я зразумеў, прырэчных плёсаў госць:
Найлепшы той пейзаж, дзе людзі ёсць!
1969

ПЕРАКАЦІ-ПОЛЕ

Расла травінка на вясёлым полі —
У родным свеце, у расяным прыволлі.
Але аднойчы злосны ўсхадзіўся вецер
І, вырваўшы, панёс яе па белым свеце.
І вось лягае травінка ад поля да поля,
Сядзе і тут жа ўверх уздымаецца — перакаці-поле.
Дзе ёй спыніцца, дзе ўкараніцца — не знае:
Не міла травінцы глеба чужая.
Коціцца далей і далей.
Такая ўжо доля:
Век між зямлёй і небам перакаці-поле.
1969

МУРАШКА

Ад цямна да цямна —
на нагах мурашка.
Сук, большы ў сем раз за сябе,
схапіла і бяжыць: не цяжка!
І выхадных ёй не трэба,
снуе і снуе ля свайго палаца.
Што значыць —
любая праца!
1969

* * *

Усё паўтараецца з веку ў век:
Ад зары да зары
птушкі пяюць бесклапотна на дрэвах,
А ўначы засынаюць спакойна
на голлі між роснага лісця.
Спяць і, мусібыць, сняць,
як і ўсё на зямлі, пра шчасце,
Нават і блізка не падаграваючы,
Што ў гэты час прачынаюцца іншыя птушкі — совы,
(Хаця якія гэта птушкі —
яны ж і спяваць не ўмеюць!),
Лётаючы ад дрэва да дрэва,
яны свае прагавітця кіпцюры
упускаюць у птушак сонных —
І гіне за песняй песня.
Раніцай зноў прачынаюцца ўцалелыя птушкі
І, не заўважыўшы нават,
што гэта ж няма іх сябровак,
і зноў бесклапотна пяюць, на дрэвах.
Птушкі, як вам сказаць пра небяспеку?
1969

* * *

Так кожнаму наканавала
Доля — міл ці не міл:
Усе мы адыдзем памалу

За небасхіл.

Ды ў сонечным свеце, за брамай,—
Залётная каня, крычы!—
Будуць цвісці гэтаксама
Яблыні і касачы.

Белай сям'ёю крылатай —
Новага лета паслы —
Будуць на поплаў за хатай
Зноў апускацца буслы.

Я зноў іх убачу!
Ахвоча
На свет гэты, тут і там,
Будуць глядзець мае вочы,
Што ўнукам я перадам.
1969

* * *

Прыстаў да льду каліны ліст
Няўжо былі тут хвалі?
Раку пад злы хаўтурны свіст
Мяцеліцы хавалі.
Маўчала доўга ў берагах
Яна глухой парою,
Згубіўшы след свой у снягах
Пад ледзяной карою.
І хоць не бачыла святла —
Ці ходзіць небам поўнік? —
Але і ў цемры той жыла,
Як і заўсёды, поўна.
Рабіла зноў у схове льду
Работу несціхана:
Каб не мялеў, сваю ваду
Нясла да акіяна.
1970.

ЗАКОН ВАДЫ

З дарогі! Вада лёд прарвала!
Бачыце, бачыце,
як яна рынулася на волю —
вал за валам!
Хутчэй, разявака:
лёд
вада прарвала!
О як яна загаварыла,
запела,
забушавала!
А ўсю ж зіму пад лёдам,
як лінь, стаяла.
І не было цішэй вады...
А гэта —
вада лёд прарвала!
Бяжыць,
абганяючы самую сябе,
зрываючы палі, платы,
Спяшае
запоўніць нізы ўсе і ямы да краю!
Такі — закон вады:
вада пустаты не трывае...
1970

* * *

У мяне ёсць мара глыбінная:
Здаць мясцкому ўсе ключы
І з сталіцы, як з лабірынта,
У лясныя нетры ўцячы.

Пасяліцца ля песні чыстай —
Негаропкага ручая,
У сядзібе зялёналістай
Бестурботніка — салаўя.

Ды пакуль пачакайце,
Лясныя нетры,
Ручаёк булькатлівы,

Баравое паветра.

Я шчэ маю сяброў,
Без якіх

мне нідзе
не ўсядзецца, не ўспіцца,

Я шчэ недругаў маю,
З якімі

ніяк не магу
не счашціцца!

1971

* * *

Былі тады — ноч,
ты ў слабенькім паркаліку, арэшнік
Ды я, грэшнік.

А зоркі ўсе стаялі, як адна,
У возеры расчыненым, без дна.
А ў беразе праз сон (ці ад савіных лап?)
з адчаем

Крычала
чайка.

І вабна слалася нам да сцяжыны
Квяцістаю пярынай —
канюшына.

І ў шчасця свет вяла (так блізка блузка!)
Конікаў
язычаская музыка.

1970

Я ПРЫЙШОЎ ДА ВАС

Я прыйшоў да вас, каб сказаць,
Што за горадам ноч, як дзень:
Каля рэчак вербы не спяць,
Ясны месяц стаіць у вадзе.

Там, пры сцежцы, ажыны цвітуць,
Май шугае праз берагі.

Там дзве пары слядоў вядуць
У някошаныя мурагі.

Я прыйшоў да вас, каб сказаць,
Што не раз можна ў свеце кахаць:
Гэта ўсё хлусня, ўсё мана,
Што любоў на зямлі адна.

Хай замерла зямля, як струна,
Хай замоўкла ў палоне сноў,
Цёплым крыллем махне вясна —
Расцвітаюць яблыні зноў.

Я прыйшоў да вас, каб сказаць,
Што няма на зямлі небыцця:
Будзе вечна пад сонцам граць
Залатое кола жыцця.

Як заманліва ўсё наўкол!
Правады на слупах гудуць.
Недзе рэжа сінь ледакол,
Электрычкі па свеце бягуць.

Я прыйшоў да вас, каб сказаць,
Што для нас гэта зоры гараць,
Што не згасне ў крыві маладосць
І што шчасце на свеце ёсць!
1971

* * *

Каханне — гэта чысціня,
Каханне — гэта вышыня,
Каханне — гэта зорны час
Душы, што ўгору ўзносіць нас.
Яно не ведае ані
Нікчэмнай хітрасці, хлусні,
Не знае ў сэрцы цёмных плям —
Глядзіць адкрыта ў вочы нам.
Калі ў каханне ўсё ж мана
Цішком пракрадзецца, яна

Развее ўміг яго дазвання:
Там, дзе мана,— няма кахання!
1972.

* * *

Ты — бераг мой, бераг...
Пад небам, сінім і чорным,
Як доўга насіла па моры жыццёвым
Мой човен!

Як доўга ад хвалі да хвалі шпурляла
Яго з крыкам чаек!
У белых туманах сляпых,
у бяззорых начах
Як доўга шукаў я прычала!

Цвілі белым цветам
Пад хмаркамі вішні на свеце...
Ды зноў міма вёснаў, ды зноў міма вёснаў
Мой човен
Праносілі вёслы!

І вось за грэбнямі хваль высокімі
Мой бераг —
у соснах і сонцы!

Гляджу і не веру —

То сон

Ці

Не сон?..

Мой бераг!

1976

* * *

Я цябе, як песню, любіў,
Хмель круты тваіх вуснаў піў,
Да высокай зары над зямлёй
Я цябе ад верб не пусціў.

Думаў, вып'ю цябе да дна

У шырокіх, дужых руках,
Але ты для мяне была
Невычэрпная, як рака.

Зноў ішоў да цябе праз ноч,
Праз мяцеліцы, праз агні,
Да тваіх спагадлівых воч
І жаночай гарачыні.

Я цябе, як песню, любіў,
Хмель круты тваіх вуснаў піў
І да скону, відаць, табой
Галаву захмяліў.
1975

* * *

Не ідзі дахаты, пасядзі,
Паглядзі, якая ў небе ноч
І якія зоры, паглядзі,
На расянай руце каля ног!

І якія ліпы і сасна!
І які унь месяц на вярбе!
І якія ружы — бо вясна —
Расцвілі у сэрцы для цябе!
1969

* * *

Кахаць — гарэць,
Жыць без кахання — тлець.
Няма кахання — белы дзень цямнее,
Няма кахання — і вясной зіма:
Душу ні сонца, ні агонь не грэе.
Няма кахання — і жыцця няма.
1970

МАЎЧАННЕ

Я чуў, што маўчанне — золата,
Што лепш за ўсё чалавеку —
жыць без голаса.
Немы крык —
распранаюць жанчыну на вуліцы,
Гром. —
б'юць бандыты суседа ў жывот нагцакамі,
Але —
трымай язык за зубамі!
Дык хіба ж гэта золата?
Зброя мяшчанства —
маўчанне.
1967

* * *

Ты пакрывіў душой —
сказаў не тое, што думаў:
Меркаваў, што ілжывае слова тваё —
толькі кропля маленькая ў моры зла.
А што калі кожны гэтак жа сама,
змаладушнічаўшы,
пакрывіць хоць раз у жыцці душой?
З маленькіх кропелек гэтых
утворыцца новае мора,
якое — на колькі яшчэ стагоддзяў? —
Перакрые дарогу
да праўды.
1971.

* * *

Быць дабрэй,
Быць чысцей,
Пра людзей (яны ж усе
бездакорныя па прыродзе!)
Думаць часцей.

Не, гэта — не мода,

Гэта (зноў жа адтуль,
з краіны маленства,
Адкрытай, як неба) —
Душы патрэба.
1977

ЗЯРНЯТЫ

У поце, у працы здабыты зярняты.
Нямья, драбнютка, спіць у вас Заўтра.
Спіць Час,
спяць Падзеі,
мае ўсе надзеі...
Хаця б зберагчы вас ад лютай завеі.
1971

ПАМЫЛКІ

На бальшаках жыцця, крутых і звонкіх,
Нас сцерагуць памылкі, як палонкі.
А мы ідзем, як дзеці, безразважна
І ў іх — бяда! — трапляем незаўважна.
А потым, выбраўшыся, доўга каемся —
Саміх сябе рашуча выракаемся.
І ўжо — спявай, заранка на бярозе! —
Ідзем па новай, па прамой дарозе.
Ды раптам зноў — эх, прастата святая! —
Мы ў палонкі з галавой трапляем...
Дык як жа добра шлях свой трэба знаць,
Каб іх, ад воч схаваных, абмінаць!
1964

* * *

Ідзем мы проста
ў свой час світальны.
Не збіцца б толькі —
Нас слепіць сонца,
нас слепяць горы,

Сляпіні нас слепяць
Ідзём, ідзём мы
праз рыфы, рыфмы,
Нас слепяць міфы,
нас слепяць німфы.
І пот нас слепіць —
нам жыць бы лепей!
Нас думка аб хлебе
маланкаю слепіць.
Ды я не жадаю
быць асляплёным.
З вачэй здзіраю
святла заслону.
Хай наша зорка
зіхціць выразна.
Нам трэба зоркасць,
нам трэба яснасць!
1971

ІНТЭРНАТ

Нашто нам сваркі, людзі!
На планеце
Народ народу — друг,
таварыш,
брат.
Хай свеціцца між зорак у сусвеце
Зямля —
людскі наш інтэрнат.

1971

ПРАЎДА І КРЫЎДА

Калі праганяецца Праўда,
Вылазіць на свет Крыўда.
О, бойцеся Крыўды —
яна — сляпая:
Забойцу — міне,
бязвіннага — пакарае.

1971

* * *

І я паблукаў па нябёсах.
Даволі!
Што вырасці можа
На воблака прывідным полі?
Каб быць умалоту,
Патрэбнаму кожнаму дому,
Хутчэй спускацца з аблок
Да жыцця чарназёму!
1966

* * *

Хачу параўнаць паэта
З антэнаю ў туманах.
Адкрытая ветру, прывету,
Заўсёды на варце яна!

Тугую, здалёк не відно хай,
Ды ў ёй, найчутней як дзе
Атамная эпоха
Уся, у напятай, гудзе.

К ёй гукі льюцца і льюцца.
Чулая, ўсё бярэ:
Гул кратаў, гром рэвалюцый,
Салюты і песню рэк.

Прымае «біп-біп» з сусвету,
Ловіць прызнанні твае
І ўсё гэта, сэрцам сагрэтае,
Свету
перадае.
1966

* * *

Жыццё адно. А мы — на чаркі, сваркі,
На модны гарнітур, на гальштук яркі,
На рэбус, на чарпак, на карамель
Разменьваем яго,
нібы рубель.

1974

ЧАС

Час —
ён складаецца з нас
(і віну
за людскія загань і болькі
не ўскладвай на час):
час — гэта мы,
мы — гэта час.
1968

ГУЗІК

Хваліўся гузік ганарыста ўсім,
Што цэлы свет
трымаецца на ім адным.
А аказалася
(о, гузік, гузік, як жыццё пражыў ён!),
Трымаў ён
ўсяго штаны чужыя!
1968

КРОТ

Увесь свой век — у цемры крот,
Грабе зямлю — ад году ў год.
Не знае крот, што над зямлёю
Сонца ходзіць залатое!
1968

* * *

Жыць, каб толькі пад'есці?
Жыць, каб толькі паспаць?
Каб у сытай сваёй глухаце
Сябе толькі чуць і знаць?

Жыць, каб на трасе жыццёвай
Бліжняга перахітрыць?

Каб у вачах усіх бачыць
Зайздрасць, што ўмееш ты жыць?

Жыць, не знаючы неба,
Арлінае вышыні?
На медзякі разменьваць
Жыцця дарагія дні?

Жыць, каб потым (калі будзе позна)
Кусаць свой локаць цішком,
Што ўсе гады праляцелі
Па свеце паражняком?
1978

НА ПЕНСІЮ

Такі закон жыцця ўжо ёсць:
Ледзь прыйдзе старасць, нібы госць,
Табе ўжо ў плечы весела
Лакцём штурхае маладосць:
На пенсію! На пенсію!
І мы, былыя дзеячы,
З абжытых месц устаючы,
Са скрыпам хто, хто з песняю —
Здаём другім свае ключы —
На пенсію! На пенсію!
І мроіцца нам ціхі рай:
Гурочкі сей, грыбкі збірай,
Навуджвай рыбку прэсную
Альбо ад суму памірай —
На пенсію! На пенсію!
Чуў свет, як выступаў спявак,
Быў ён цудоўнейшы мастак,
Ды час прыйшоў, і спеўся ён.
Што ж, адпачні, браток, раз так —
На пенсію! На пенсію!
А гэты Заг так крэсла ўгрэў,
Так да яго ён прыкарэў,
Так ля яго раз'еўся ён,
Што — не пытай — хутчэй памрэ,

Чым пойдзе сам на пенсію!
Яму, такому таўсцяку,
Што толькі спіць у халадку,
Гукнём: зарос ты плесняю!
Аддай стырно маладняку —
На пенсію! На пенсію!
Амаладжаецца жыццё,
Нібы на дрэве тым лісцё!
1972.

АХВЯРА БУКВАЕДСТВА

Як людзі, жыў Антось, ды вось
Пачуў параду ў свеце:
— Глядзі, ніколі не вынось
З уласнай хаты смецце.

Прывык Антось любіць статут,
Жыў нават па раскладу.
Таму пачаў адразу тут
Ажыццяўляць параду.

Усё у хаце ён цяпер
Захоўваў да смяцінкі —
Атопкі, друз, цюкі папер,
Рызэ, шмаццё, скарынкі.

Да столі вырасла гара
Ў Антося таго смецця.
Тут схамянуўся ён: пара
Яго хаця б адмесці!

Ды позна: да дзвярэй бядак
Прабрацца ўжо не мог ніяк.
І каб праход сабе прыбраць,
Пачаў ён смецце ушчыльняць.

Ахапкамі старых газет
Даверху забіваў клазет,
А дробныя газеткі

Запіхваў у разеткі.
Так кідаўся ўвесь дзень, ды — гора
Не меншаліся смецця горы.

Пад вечар, мокры да штаноў,
Упаў Антось без сілы.
Яго гарою рызманоў
Умомант прыдавіла.

Брыгадай нейкаю праз дзень
Антось быў адкапаны.
Хто быў там, кожны шапку здзеў
Памёр ён гэтак рана!

Ды як настаўніку свайму
Прыхільнікі гурбою
Да неба манумент яму
Узнеслі, як герою.

І іх навостраны тапор
На гэтым мануменце,
Каб зналі, выбіў так: «Памёр,
Але не вынес смецця!»
1971

ХАЦЯ Б ЧАГО НЕ ВЫЙШЛА

Жыў ціха Стах, не меў заўваг.
Зайздросцілі ўсе Стаху.
Ды толькі быў надзелен Стах
Залішняй дозай страху.

Не бачыў ён ні зорак-воч,
Ні ў белай пене вішань.
Адно тачыла дзень і ноч:
Хаця б чаго не выйшла!

Выходзіць з дому ў горад Стах,
І мроіцца ўжо Стаху:
Вось на яго — трах-тарарах! —

Наехаў МАЗ з размаху.

А пераход — перш чым ступіць,
Паўдня ў якім зацішшы
Ён, трасучыся, прастаіць:
Хаця б чаго не выйшла!

Да жонкі прыйдзе: легчы б як
Хацеў ён пры каленях.
А што як вырасце сям'я
Ад гэтага хацення?

О не! Хоць жонку і люблю,
Ды дзеці ж — вэрхал лішні.
Лепш дзе пад плотам пераспяю:
Хаця б чаго не выйшла!

Для драмгуртка аднойчы Стах
Стварыў знянацку драму.
Ды што як будзе яна — жах! —
Не даспадобы Саму?

Мо перагнуў? Ці не дагнуў?
І, каб не думаць лішне,
Аздаў ён свой жа твор агню:
Хаця б чаго не выйшла!

Пра той яго ідэйны гарт
Дайшла да клуба чутка.
— Ну, што ж, — сказаў загадчык, — варт!
І меў ён крэсла хутка.

Стаў сам камандаваць гуртком,
Ды, пост свой уявіўшы,
Закалаціўся ўсім нутром:
Хаця б чаго не выйшла!

Прыносяць п'есу — будзь здароў
Не твор, даводзяць, — глыба!
Зладзеяў, лежняў, махляроў,
Як трэба, б'е па хібу.

Ну, ну, а што, калі й па мне
Той глыбай найвялікшай?
Адразу візу тут? О не!
Хаця б чаго не выйшла!

Ім візу даць? А што, як тхор
Які зарыт тут? Візу!
Ён месяц з лупай гэты твор
Разглядваў — зверху, знізу.

І вось здалося: твор запах,
І праўда, псінай згніўшай.
О, пахаваў яго тут Стах:
Хаця б чаго не выйшла!

Ды тут казалі Стаху: брат,
Дзе ж ежа для тэатра?
Гарыць аматарскі тэатр!
Куды ж такое варта!

Збялеў наш Стах: і як тут быць?
Мо ён на свеце лішні?
Вяроўку ўзяць? Ці далей жыць?
Хаця б чаго не выйшла!
1971.

АБ «ДОБРАЙ» МАЦІ І НЯЎДАЛЫМ ДЗІЦЯЦІ

Сын як сын спачатку быў:
Мілы, круглы, жвавы.
Малако праз соску піў
Ды крычаў на славу.

Рос, і маці праз хлапца
Нават сну не знала:
Пхала сыну без канца
Піражкі ды сала.

— Еш, сыноч, каштуй, смакуй...
— Выпі на, мой коцік...

— Можа, хочаш кісяльку?
— Мо падаць кампоцік?

Лез Мікола у пясок,
Дол капаў лапаткай.

Маці:

— Божа! Кінь, сыноч,
Кінь яе, дзіцятка!

Ну, хіба ж майму сынку
Ды займацца гэтым?
Будзеш некалі ў мяне
Ты інтэлігентам!

Землякопам жа?

Ого!

Трактарыстам?

Што ты!

Ці ж для розуму твайго
Чорная работа?

На гарачых піражках,
Перніках без ліку
Вырастаў як на дражджах
З Мікалайкі — Міка.

Па двары ганяць футбол
Толькі ён і ведаў.
Забіваў часамі гол...
У вакно суседу.

А ледзь ён за малаток
Ці сякеру браўся,
Маці зноўку:
— Кінь, сыноч,
Лепш з мячом бы знаўся!

Ну, хіба ж майму сынку
Ды займацца гэтым?
Будзеш некалі ў мяне
Ты інтэлігентам!

Сталяварам жа?
Ого!
Цесляром?
Ды што ты!
Ці ж для розуму твайго
Чорная работа?

Скончыў Міка школу тут,
Кніжкі ў кут закінуў:
— Што ж ты, маці? Ў інстытут
Уладкоўвай сына!..

Толькі справы дрэнь былі
У «інтэлігента»:
Як ні лез, не прынялі
Міку у студэнты.

Бедавала маці год,
У слязах была ўся.
— Мо, сыноч, хоць на завод
Ты цяпер падаўся б?

— Як?! Быць токарам?
О не!
Цесляром?
Ды што ты!
Хіба ж гэта для мяне
Чорная работа!

Адтапырана губа,
Каля шыі — банцік.
Крочыць ён шукаць забаў,
Рэстаранны францік.

А работа?
Напяваць!
Пыл там, дым — страшэнна!
Лепш ён будзе зарабляць...
Ля чужых кішэняў.

Так і сноўдаўся, як цень,

Каля цёмных вуліц,
Ды аднойчы за каршэнь
Узялі «Чысцюлю».

Ну, а маці?
Цэлы дзень
Валасы рве, енчыць:
Хто, скажыце, людцы, й дзе
Мне дзіця скалечыў?..

ЗАМАЧЫЛІ

Купіў сабе касцюм Савось.
Лаўсанавы, чын чынам.
Прыбраўся ў новае і вось
Шыбуе ў парк хлапчына.

Ды тут насустрач дружбакі.
Няўжо Савось, ну й лоўка.
Віншуюць хлопца ў дзве рукі:
— З абноўкай, брат, з абноўкай!

Хадзем замочым — важны ж факт!
Як? Без замочки пойдзеш?
Дык ён рассохнецца ж,
А так
Не зносіш за стагоддзе!

Над круглым столікам «Зары» —
Насы як памідоры.
П'юць, не шкадуючы, сябры
За Саўкавы уборы.

Ноч, а яны ў «Зары» яшчэ:
— Падбавім мо?
— Падбавім!
І ў шклянкі зноў цячэ й цячэ
Гарэлка для забавы.

Бязлюдна ўсюды. Ціха скрозь.

Ды вось у змроку мутным
Ідзе зігзагамі Савось —
За сем кварталаў чутна.

Ідзе, і ўжо сваіх двух ног
Тут малавата хлопцу.
Савось на ўсіх на чатырох
Гразь па завулках топча.

Назаўтра ўстаў і аж абмяк:
Штаны — хоць ты выкручвай,
А там, дзе кінуў ён пінжак,
Ляжаць адны анучы.

З адчаем Саўка ў грудзі б'е,
Глядзіць на ўборы слёзна.
Кляне сяброў, кляне сябе,
Ды толькі вельмі позна!
1960

ЛІСЦЕ

На дрэве — лісце. Добра ў небе сінім.
Пра вечнасць сні...
Але раптоўна — сівер,
І ліст за лістам — у траву, у прах.
А мы?
Не, мы — не лісце на вятрах!
1972

* * *

Згубіў цябе. Куды ж пайсці?
Ні адраса, ні тэлефона.
Як промень вон тваіх знайсці
У горадзе мільённым?

Я без цябе — аглухлы грот,
Пусты, без пчолаў, вулей.
Ізноў, ізноў — каторы год! —

Кірую ў джунглі вуліц.

Мо між людзей твая мільгае
Касынка выпадкова?
Мо дзе ўзяцяць насустрач мне
Дзве ластавачкі броваў?

А за вясной — кіпіць вясна,
Не згледзіш — час асенні.
Тапчу, тапчу асфальт звідна,
Шукаю толку ў сене.
1972

САКСАУЛ

Слаўлю саксаул я:
і ў пустыні,
Дзе вятроў раз'юшаных разгул,
Ён прабіўся скрозь пяскі крутыя
І цвіце па-свойму,
саксаул.

1973

КАЧКІ

Вось так жыццё ўсё:
ходзяць па двары ўраскачку
І знаць ні пра што не хочуць
ляныя, тлустыя качкі.

Адна ў іх ідэя:
як

Набіць валяк.

1973

ПРА МАЙСТЭРСТВА

Ён, кажаш, майстар сваёй справы?
Ён, кажаш, варт высокай славы?

Прабач, а можа, не спяшаць
Нам з пахвальбой такой? Спярша
Я знаць хацеў бы, знаць яскрава:
Якой усё ж ён майстар справы?
Ён — ураджаяў слаўных майстра
Ці майстра «браць» з чужое кайстры?
Ён — майстар гадаваць сады,
Да сонца ўзносіць гарады
Ці майстар бомб, якімі недзе
Махаюць над людзьмі нелюдзі?
А! Майстар слова адмысловы!
Тады скажы, якога слова?
Таго, што вочы раскрывае
На хараство і славу краю?
Што, як пражэктар дальнабачны,
У заўтра нам дарогу значыць?
Ці мо таго, што хоча ночы,
Што нам усё кадзіць у вочы
Салодкім ладанам падману —
Пабольш бы напусціць туману?..
«Ён знаны майстар...» Тым нічога
Ты не сказаў пра майстра тога!
1973

* * *

Бываем мы часам,
што пушчы, запушчаныя,
Ідзём па свеце,
як невідушчыя.
Нават ад чорнага белае
Не заўсёды адрознім смела.
Мы блытаем, блытаем
вечна
Авечку з воўкам у скуры авечай.
І часта —
ад распачы як не крыкну! —
Прымаем за чыстую праўду
крыўду.
Ля сэрца нават
яе хаваем,

Яе гадуем,
яе люляем,
Покуль яна —
крыўда ёсць крыўда! —
Нам жа пад сэрца
нож не ўсадзіць
крыва.
1973.

СІТА

Калі прасяюць праз сіта мліва,
адкідаюцца ўсе шалупінкі і крупкі,
што не ўзялі камяні жорнаў —
застаецца адна, мяккая, як пух, мука.
А што, калі прасейваюць думкі?
Адкідаюцца, як непатрэбшчына, думкі
застаецца адна, мяккая, як пух, мука.
1973

ОДА ОДАМ

Не заводам,
Не параходам,
Не гарадам,
Не гародам —
Складаю я оду
Одам.
Якія ў іх стройныя строфы!
Якія ў іх трапныя тропы!
Як лоўка
яны пад цябе падплываюць,
стругі!
Як вытанчана перабіраюць
душы тваёй струны!
Як дух узвышаюць заўсёды!
О оды!
Оды сталіцам,
Оды дварам,

Оды феліцам,
Оды царам.
Быў цар — чалавек.
Былі і ў яго хібы.
Як і ўсіх, браў яго адум.
Ды вось аддалі цара
одам.
Слоў агняцветных рэкамі,
морам алею і мёду
Затапілі цара оды.
О як умелі
хвалу пець оды!
Галаве — оды,
звілінам розным яе — оды,
вачам,
якім за трыста гадоў наперад відаць,— оды,
Рукам,
якім дадзена сонца наўкруг рассяваць,— оды,
брывам — оды,
вусам — оды,
вушам — оды...
Так услаўлялі оды цара,
так узвышалі,
так малявалі,
Аж пазнікалі ў яго
ўсе бародаўкі, шрамы,
Вуглаватасці і радзімыя плямы,
Пайшло расці тулава ў неба,
у шырыню — плечы,
Запоўніўся лоб
мудрасцю нечалавечай...
Вось так з чалавека —
ні мала ні многа —
Оды рабілі
бога.
Шумелі оды,
Шалелі оды,
Ды на зямлю ўжо даўно прыляцелі
Інакшыя годы.
Ходзяць, скісшы,
Одапісцы:

Няма ўжо моды
На оды.
Няма і не будзе.
Хай людзьмі застаюцца людзі!
1973

* * *

Чалавек — бог,
Чалавек — раб.
Чалавек
скруціць Казбек у рог,
Чалавек
на нагах не трымаецца:
так аслаб.
Чалавек, чалавек —
Загадка,
якую разгадваю век.
Я ведаю пэўна:
ёсць у чалавека
сіл незлічоных скарб,
Ды часам іх кіпцюрамі сваімі
трымае раб, як краб.
І так спраку веку —
Ідзе вайна жорсткая
(хоць і нябачная)
у чалавеку.
Змагаюцца бог і раб,
Сіла і слабасць,
Свята
І тло.
Хто — каго?..
О якім бы прыгожым быў свет,
Каб
У чалавеку
Загінула ўрэшце немач яго —
Раб.
І перамог
Прыроднай яго ўсёмагутнасці бог!
1974

* * *

Мая хата з краю,
Твая хата з краю,
Яго хата з краю...
О, гэта ж была б такая лафа
для злодзеяў,
для гвалтаўнікоў,
для забойцаў,
для тыранаў,
Калі б ўсе хаты стаялі з краю!
1974

* * *

Чалавек — гэта свет.
З кнігі

Памёр чалавек —
Самкнуліся вейкі...
Свет, што ў вачах яго
граў і іскрыўся,
зачыніўся навекі.

Якія сонцы і сосны,
Аазісы і вясёлкі,
Якія ружы і руны,
Сэрца найтонкія струны
былі ў гэтым свеце абжытым!
Памёр чалавек
і з сабою ў зямлю
свет свой панёс,
Свет, які так і застаўся
нікім не адкрыты...
1975

ДАРОГІ

Я слаўлю дарогі.
Яны прыйшлі на зямлю
з чалавекам:
дарог у звяроў няма.

Ад дыма да дыма,
ад дзядзінца і да дзядзінца
пратоптвалі
нястрымныя ногі людскія
дарогі.
Вялі заўсёды дарогі туды,
дзе дабрыня вачэй,
усмешак сонцы,
гаворкі людской пералівы —
ці ж чалавек без гэтага
быў бы шчаслівы?
(Гэта ж воўк толькі можа
сядзець у сваім лагве
ды выць у зоры.)
Валіла людзей бясхлебца
(як страшна закатваліся ў іх вочы
гледзячы ў свет бялкамі!),
але, як жывая вада,
зноў ставілі іх на ногі
дарогі.
Яны развейвалі ўмомант бяду,
прыносячы людзям
жытняга хлеба скарынкі,
парад людскіх падарункі найдаражэйшыя,
песні
ды сэрцаў шчодрых іскрынкі.
(Не віна дарог,
што на іх выпаўзала так часта
страшыдла з пашчаю крыважэрнай —
вайна.)
Дарогі —
найвыдатнейшыя помнікі чалавецтва.
Але на іх не трэба вешаць таблічкі
са словамі: «Ахоўваецца дзяржавай» —
дарогі будуць датуль,
пакуль будуць людзі.
1975.

* * *

Цячэ гародамі Гарынь,
А у Гарыні —
неба сінь,
А ў Гарыні —
дзень які! —
Далёка ўнізе
ястрабкі.
Вас сцежка берагам вяла,
Між лозаў петлі вам віла.
Пясок, што слаўся ля ракі,
Лізалі хваляў язькі.
Маўчалі вы абое: там
Слоў не хапала ў свеце вам.
Ды пра агонь душы ярчэй
Казалі позіркі вачэй.
Хоць ехаў ты, ды браў навек
Бляск гэты ясны з-пад павек,
Браў рук цяпло, браў гэты плёс,
І гэту сцежку паміж лоз,
І стужку чыстую — Гарынь,
І у Гарыні —
неба сінь,
І ў Гарыні —
дзень які! —
Далёка ўнізе
ястрабкі.
1976

* * *

Пакуль маё сэрца замкнёна было
на цяжкі, як наледзь, замок нявер'я,
Яно здавалася мне з кулачок, не большым.
А гэта ж у ім —
рэкі шырока плывуць,
хвалямі плёскаючы аб берагі,
Лугі вясновыя зіхацяць
золатам лотаці,
незабудак блакітам,
Вятры паднябесныя граюць

на карабельных мачтах напятих,
Сонца гуляе,
гараць прамяніста планеты і зоры сусвету.
Вось якім стала сэрца маё неабдымным,
Калі ты адамкнула яго
Ключом свайго чарадзейнага слова:
«Кахаю...»
1976

* * *

Рассыпала ноч алмазы
Па дахах дамоў, па рамах.
Блішчаць усе яны разам
У мілых вачах таксама.

Збірайце ж вы іх, збірайце,
Збірайце, пакуль маладыя,
І ў сэрцы сваім зберагайце
Алмазы найдарагія.

Дарога жыцця — немалая,
На ёй будуць церні і цені,
І часам аслепіць — бывае! —
Вам вочы чорная цемень.

Ды вы любыя запруды
Адолеце адразу,
Калі асвятляць вам будуць
Дарогу тья алмазы!
1976

* * *

Ты мне казала:
— Без цябе дайду дадому, адыдзі!
А вочы гаварылі:
— Правядзі...
Ты мне казала:
— Ну! Без рук! Пусці хутчэй!
А твае рукі:

— Прыгарні яшчэ!
Ты мне казала:
— Не цалуй мяне, благі!
А губы зноў шапталі:
— Дарагі...
Ты мне казала:
— Што ты! Нельга! Цвёрда каясу я!
А сэрца стукала:
— Твая, твая...
І добра ўсё ж, што ў часе залатым
Паверыў я зусім не словам тым,
А твайму сэрцу,
трапяткім губам,
Рукам гарачым,
маладым вачам!
1975

* * *

І дабрата і прыгажосць —
Гляджу: такое спалучэнне!
А можа, гэта ўсё і ёсць
Душы высокае свячэнне?

Прамень твайго святла і я
Злавіў вачмі ў паглядзе шыбкім,
І адгукнулася мая
Душа на промень той, як скрыпка.

Імчала электрычка нас,
За шклом мільгалі светафоры
І неба нямае, дзе — час! —
Збіраўся зор высокі форум.

Дзесь ля Ушы, нібы рака,
Вагон запоўніла вяселе,
І ўжо віхуру гапака
Панеслі колы між аселіц.

Нас грэў вясёлы танец той,
І падпяваў паціху кожны:

Ты —
ява казкі залатой,
І я —
вандроўнік спадарожны.

На развітанне з цеплынёй
Ты пасміхнулася мне ветла,
І ў чорнай цемені начной
Мне раптам стала гэтак светла!

Ішоў я, повен мараў-сноў,
Асенняй вуліцаю хліпкай,
І пела, пела, пела зноў
У сэрцы сонечная скрыпка.
1976

* * *

Хто месяца жарыну
Ў надвор'е запусціў?
О як ён азярыну
Начную асвятціў!

Паслаў — каму пад ножку? —
Жывую, з серабра
Нябесную дарожку
Па хвалях і вірах!

Пайшла яна — успышкамі —
Па беразе ў расе,
Па голках хвой, па шышках,
Па верасе.

Хто месяца жарыну
Ў надбор'е запусціў?
І чый там, у ажыніку,
Гарачы шэпт: «Пусці!»
1976

* * *

Міг — і ўсё ўжо на зямлі не тое:

І агонь, і людзі, і трысцё.

Як рака, цячэ жыццё зямное,

Як рака, мяняецца жыццё.

Абнаўленне вечнае ў прыродзе!

Абнаўленне —

вечер ліст сарваў,

Гасне зорка дальняя на ўсходзе,

Узыходзіць сонца і трава.

Я — людзей і зорак спадарожнік:

Міма, міма — радуга, імжа.

Па зямлі іду,

і крок мой кожны

Ёсць былога й заўтрага мяжа.

Рушыцца і ў гэтае ж імгненне

Узнаўляецца, як жыта, свет.

Мы з табой — і смерць і нараджэнне,

Мы з табой — вякоў гарачы след.

І не засмучайся, што, як нітка,

Легла ўжо маршчынка на чало:

З намі — маладосць, яна не знікла,

З намі, з намі — нашых душ святло.

1977

* * *

Бывае часам: смоўж сумненняў

Цябе з дарогі ўбок звядзе,

І ўсю душу аледзяненне

Цяжкою глыбай абкладзе.

Дзень цэлы ходзіш — хмара хмарай,

І ні жаданняў больш, ні сіл,

І свет у восеньскіх пажарах

Ужо табе не міл, не міл.

Ды блісне тонкі промень веры,

І — растае памалу лёд.

І для душы адкрыты дзверы

Ізноў у паднябесны лёт!

1976

* * *

Мае гады — вазы крутыя
З снапамі дзён.
За возам воз
Праз небасхілы залатыя
Ляціць маіх гадоў абоз.

Не згледзіш — новымі вазамі
Ён абрастае зноў, як бач.
Ну што ж, няхай!
Пад абадамі
Пружынь, зямлі зялёны мяч!

Як ходзяць воблакі блакітам!
Як грае дзень! Як зорыць ноч!
Плывуць ракеты і ракіты
Каля вазоў маіх, наўзбоч.

Не ехаць бы мне толькі ўлегцы.
Свой воз накладвай з верхам, брат!
Знай: па набытак нам не ўлегчы
З вазамі гэтымі назад.
1976

АВЕЧАЯ СПРАВА

Бляялі раз-пораз ды, кідаючыся ў нецярпенні
па хляве,
глуха грукаліся бакамі аб сцены.
А цяпер, выпушчаныя на волю,
клубкамі коцяцца
па густа запыленай вуліцы —
Хутчэй, хутчэй на выган!
Там да травы прыпадаюць адразу,
пыскамі вострымі шнырачы па купінах —
Ні на міг не адрываюцца ад зямлі,
За цэлы дзень і на неба не глянуць —
што ім воблакаў белья ветразі,
што ім сусвету вечна юная сіль!
Адным заняты яны — назбірацца травы,

каб потым, лежачы ў цёплым хляве,
лена зубамі яе перажоўваць,
то заплюшчваючы,
то зноў прыадплюшчваючы вочы,
у якіх адно: сытая задаволенасць.
І так — кожны дзень.
Ніякіх клопатаў у галаве —
Пра ўсё за іх думае гаспадар:
жытло ім ладзіць,
выпускае на пашу,
сена рыхтуе ім на зіму.
Шчаслівя,
знаць не знаюць яны,
што іх чакае пасля.
Ды што ім тое «пасля» —
ім толькі б цяпер пад'есці.
Пад'есці!
Да ўсяго ж астатняга —
якая ім авечая справа!
1976

* * *

Жыву каля рэха.
Вечарам, калі за акном леснічоўкі
ўлягуцца ў нагах хвой
баранчыкі хваляў азёрных,
Прыходзяць ка мне
ласі ды зоры.
Далёка ўбаку
(нібы на другой планеце)
застаўся свет мой штодзённы, прывычны,
які даўно ўкруціў мяне ў свае колы:
Я ўцёк ад яго —
на цэлы месяц —
у гэта зацішша.
Думаў, тут адпачну без яго.
Ды толькі дарэмна:
усе мае паўсядзённыя клопаты,
якія я дома пакінуў,
Знайшлі і ў пушчы глыбокай мяне,

прымчаліся ўсе, як адзін!
І вось раяцца ў маёй галаве,
варочаюць начамі мяне з боку на бок,
кідаюць у сне.
Не, тут нішто іх не перапыніць —
ні звон трамвая,
ні грукат бабы чыгуннай
аб непадатны асфальт,
ні крык дзіцяці за мембранай-сцяной...
Колькі ж змагу я пабыць
сам-насам з вечнасцю?
1977

* * *

Ці так я живу, ці тое раблю?
Вы мне падказалі б, людзі!
Праз лес нязнаны сваю цераблю
Сцежку — ці гала хоць будзе?

Можа, самому сабе я хлушу,
Шлях выбраўшы свой паспешна?
Мо дарам сякерай па пні гашу?
Мо абысці б яго лепш мне?

Мо за нішто выбіваюся з сіл,
Жыццё сваё трачу марна?
Мо так і не стрэну ў зары небасхіл?
Мо толькі міраж — мая мара?

Мо лепей было б вярнуцца назад,
Другой пусціцца дарогай?
Але ж па гэтай так пройдзена шмат!
Так дзён разменена многа!

Не, трэба, пэўна, перачакаць —
Я проста ўтаміўся, мусіць.
У сэрца трэба свайго спытаць —
Яно памагчы мне мусіць.

Яно падкажа, як далей быць —

Вярнуцца ці кроцьць уперад.
Па ўказу сэрца ўсё трэба рабіць,
Яму аднаму трэба верыць.
1977

* * *

На тое ж у нас
галава на плячах —
Каб думаць.
На тое ж у нас
галава на плячах,
Каб разабрацца,
дзе золата,
дзе гніль блішчыць на карчах.
На тое ж у нас
на плячах галава,
Каб на кручок хлусні
не брацца,
Каб палічыць хаця б,
што два на два —
Чатыры,
а не дваццаць.
На тое ж у нас
галава на плячах —
Каб — без завалаў, ясны —
у Заўтра пракласці шлях.
1977

* * *

О дай мне, доля,
пастаянства дрэва,
О дай мне, доля,
цвёрдасць скалы,
О дай мне, доля,
ураўнаважанасць каменя,
О дай мне, доля,
гарэнне агню!

Не давай толькі мне

пакорлівасць дрэва,
Не давай толькі мне
раўнадушнасць скалы,
Не давай толькі мне
чэрствасць каменя,
Не давай толькі мне
бяздумнасць агню!
1977

ДЗЕДАЎ НАКАЗ

Не забыць бы дзедавага
Слова залатога:
Не рабі ліхога,
Не кажы пустога.
1977

* * *

Лодку долі сваёй
Смела кіруй па жыцця рацэ.
Хай рыпяць і рыпяць
Вёслы ў кожнай руцэ.

Ведай: выпусціш з рук
Іх, і той жа парой
Стане трэскай на хвалі
Лодка долі тваёй!
1977

* * *

Мы ўвесь век свой — бывае! —
шукаем сябе,
Ды, так і не знайшоўшы, не знайшоўшы,
выпраўляемся ў той, незваротны, вырай.
Як шкада,
што адтуль не папытаешся ўжо:
— І чаго я прыходзіў сюды, на Зямлю?
1977

* * *

Транжыру дні, як мот,
Гублю у танцы танным,
У спраў вадаварот
Нікчэмных уматаны.
Ад іх, нібы ад мух,
Адмахваюся яра,
Ды зноў — забойцы муз —
Яны пльвуць, як хмара.
Дзе ж тая зорка, што
Сарваць я з неба меўся?
Дарог, як струнаў, сто,
Што граюць без мяне ўсё?
1977

* * *

Як ні абдумваў я шлях свой —
на ім, як тычак, памылак!
Па марах юнацкіх,
што ў сны мае заляталі,
я столькі справіў памінак!
Можа, глядзеў на свет
зялёнымі вачыма?
Цвярозым быць,
Прадбачліва жыць
памылкі мяне вучылі.
І я абдумваць пачаў кожны крок:
перш, чым ступаць на дарогу,
Перад ёю
(хаця б скіраваць туды, куды трэба!)
маячыў доўга.
А калі праходзіў уперад,
часам ізноўку бачыў,
Што мне і зараз пайсці
трэба б было
іначай...
1977

* * *

Калі на голаў чарада няўдач
Табе — адкуль? — пасыплецца, як з рога,
Ну што ж, ну што ж — не горбі плеч, не плач,
Хай пад падэшвай зноў курыць дарога.

Яшчэ, напэўна ж, не прабіў твой час,
І не знайшла зара тваё аконца.
Нясі ў вачах далей агню запас
І ў сэрцы — нерастрачанае сонца.

За небасхіл дарогу церабі,
Не саступай да зманлівых абочын,
Як кропля, толькі ў адну кропку бі —
Хай ліўня цьма, хай ноч рагоча ў вочы.

Ідзі хадюю простаю ў вякі,
Ідзі, ідзі, і ад цябе, няйначай,
Як уначы ад смельчака ваўкі,
Адступяць, адбягуць усе няўдачы!
1977

* * *

На падмурку хлусні
Ты будуеш дом свайго шчасця?
Абклейваеш гэты падмурак паперай,
на якой з такім майстэрствам
ён намаляваны —
на выгляд, і праўда, як з цэглы!
Адно: трэба заўсёды
яго падмалёўваць і падмалёўваць,
бо, не давядзі бог, заўважаць,
на чым стаіць дом твайго шчасця.
Гэта ж любы можа тады падысці
і ткнуць у падмурак пальцам —
Рухне вобзем адразу ж
дом твайго шчасця.
1977

* * *

Мо ў тым і ўсе нашы пралікі,
Уся памылка, можа, ў тым:
Мы часта марым аб вялікім,
Задавальняемся ж малым.

І тое, чым жывём употай,
Што ў сэрцы носім мы здавён,
Усё адкладваем на потым,
Усё чакаем лепшых дзён.

Дні ж лепшыя — адкрыйма вочы!
Нясуцца міма. Назаўжды!
А мы бразгочам, мы бразгочам
Той драбязою праз гады!

Пасля спахопімся, ды — позна:
Ужо рыбка выслізнула з рук!
Гадоў былых ніякай позвай
Назад не вернеш, мілы друг!

Так па прывычцы губім сілу
Мы зноў на спраў маленькіх рой.
Ну, а вялікае?
Ў магілу
Нясём з сабой, нясём з сабой!
1977

ДАРЫЦЕ ЎСМЕШКІ!

Дарыце ўсмешкі
людзям, як кветкі —
Найшчодрых сэрцаў
лепшыя сведкі.
Яшчэ на свеце
о як даволі
Нам часам ліха
ўдзяляе доля!

Дарыце ўсмешкі —

для чалавека.
Не трэба лепшых,
чым ласка, лекаў.
Нашто ж хаваць нам
у тлуме спешкі
Душы багацце —
дарыце ўсмешкі!

Дарыце ўсмешкі,
дарыце ўсмешкі —
Ад сэрца к сэрцу
прамыя сцежкі.
1977

* * *

Няхай табе даўно за сорок,
Ці ж варта аб гадах тужыць?
Адно: пад водбліск рэк і зорак
Цяпер паўней спяшаеш жыць.

Ды жураўлінай чарадою
Ляцяць пад воблакамі дні.
Схапі іх паспрабуй рукою,
Ты паспрабуй іх супыні.

Я час прыточваць не бяруся
І перад лёсам не дрыжу,
Ды кожным днём, што зноў прагнуўся,
Як падарункам, даражу.

У звоне пчол, шматкаляровы,
Ідзе ён — далі расчыняць...
Баюся толькі: выпадкова
Падараваны дзень праспаць.

У кожным дні — свой бой, свой вецер,
Свае вясёлкі, горан свой...
Іграйце ж, дні мае, у свеце,
Раскручвайся, жыцця сувой!
1977

* * *

Не крыўдуй на мяне, не крыўдуй,
Калі што сказаў бесталкова:
Буйных дум маіх чараду
Хіба ж проста ўціснуць у слова?

Для мяне ты — пасланне нябёс,
Што змяніла ўсіх сноў кірунак,
Ява мары маёй, мой лёс,
Мая муза, мой паратунак.

Нібы раптам усе ўзышлі
Мае зоры з вышыняў бяздонных,
Ружы ўсе мае расцвілі,
Што так доўга спалі ў бутонах!

Язната спагадных вон тваіх —
Як, і сам я не знаю —
Узняла мяне, ўзвысіла ўміг,
Падхапіла, як хваля марская.
1977

* * *

Ты казала: будзеш зноў чакаць,
Будзем зноў у свеце — мы ды поўнач,
Будзе ў просе драч драча гукаць
Ды стаяць над каласамі поўнік.

А пакуль — я круглякі калю,
А пакуль — звіні ў руках, тапор!
А пакуль лаўлю, лаўлю, лаўлю
Сонца, што плыве за дальні бор.

І такая ў свеце шырыня,
І такая ў небе вышыня,
І такая за палямі сіня
Прад вачыма гарызонта лінія!
1977

* * *

Зары запозненай каснік
Хто ў ціхі час згубіў за пожняй?
На момант выслізнуў і знік
За хмаркаю, як прывід, поўнік.

Ты не прыйшла... Клён пацямнеў.
Зямлі шматфарбнасць гасіць вечар.
І холад нізавы мяне
Патроху ўжо бярэ за плечы.

Ты не прыйшла... Мо твой цягнік
Сышоў на перагоне з рэек?
Ці недзе сон, як чараўнік,
Скаваў няўзнак праменні веек?

Ты не прыйшла... Што без цябе
Мне гэты свет — яго б не браў я!
Што мне на ўзгоркавым гарбе
Шалёны водар разнатраўя!
1978

* * *

Можа, і ў мяне над галавой
Ходзіць зорка ўласная, якая
Узышла ў дзень нараджэння мой
І ў дзень смерці ўпадзе небакраем?

Забабон звычайны? Признаю.
Ды не зачыняйце ў мару дзверы:
Я у тую зорку, у сваю,
Як-ніяк, хацеў бы ўсе-ткі верыць!

Мы — не безыменная трава,
Не шурупы ў нечай калясніцы.
Кожны з нас — хай кружыць галава! —
Вымпел свой нясе праз бліскавіцы.

Людзі, верце: ёсць у нас свае
Зоркі зіхатлівыя ў Сусвеце!

Хай іх бачыць доля не дае,
Ды яны нам свецяць, свецяць, свецяць!

Чырканула ў вышыні агнём,
І няма ўжо знічкі — мы галовы
Над труною друга ціха гнём:
Адляцеў у вырай вечаровы...

Кажуць, у вайну быў зарапад!
У траву, у белья азёры
О як густа сыпаў зораў град!
Як яны гарэлі ў небе, зоры!

Хлопцы, што краіну бераглі,
Не прыйшлі дамоў з дарог няблізкіх.
У палях расквечаных ляглі —
Юныя навек — пад абеліскі.

Не, яны й дасюль для нас — не тло,
Не бяследны попел з поля бою.
Покуль мы жывыя, іх святло
Носім, непагаснае, з сабою.
1978

* * *

Памяці І. П. Мележа

А можа б, ён і жыў між нас,
Каб мы былі дабрэй на трошкі?
Мо дабраты яму якраз
І не ставала нейкай крошкі?

Хто ведаў з нас, што, франтавік,
Хаваў ён, ціхі, ранаў немач
І што на болю наступ звык
Зубамі толькі скрыгаць нема?

Няпраўда, што мы дбаем больш,
Як кажучь, аб сваёй кашулі.
Ды ўсё ж бяды прадвеснік — боль
Яго мы ў лёце дзён не ўчулі.

Не ўбераглі, не ўсцераглі...
Магчыма, тут зусім няварта
Нас дакараць — што мы маглі? —
Ды ўсё ж я — нібы вінаваты.

Так апусцела ўсё кругом!..
І думка лезе мне ў самоце:
А як жа будуць без яго
Людзі на балоце?
1978

* * *

Як непазбежна льецца
Вада жывая — Час!
Яшчэ ж мы ўчора, здэцца
(Не прызнавалі нас?),

Насілі — разам з краем —
Празванне «малады».
А ўжо — глядзі — збіраем
У зборнікі гады.

Як вехі — даты, даты.
Гады тасую, рад,
І вершы, як салдаты,
Выстройваюцца ў рад.

Байцы святла, любою
Пагодай, першацвет,
Ішлі на поле бою —
На поласы газет.

Няслі з сабой ад стрэхаў
Зямлі трывогі-сны,
Дасюль жывое рэха
Бяды людской — вайны.

Усё паведаць праглі:
І горкую, без слоў,
Жальбу удоў, і скаргі

Закінутых палёў.

У людзі ў строфах неслі
Пах лесу, дым расы,
Звон жніва, роднай песні
Жывыя галасы.

А з імі, з казкай красак —
Жыцця ў радках стае! —
Няслі й памылкі часу,
А часам — і свае.

Зару зямлі трубілі.
Бывала — неўпапад.
І, як салдат, іх білі,
Любілі, як салдат.

Пазналі, і не скупа,
Яны — не падаць ніц —
І вастрэню і тупасць
Рэдактарскіх нажніц.

Ды хоць смылелі раны
І кліч часамі глух,
А ўсё-ткі ветэраны
Свой захавалі дух.

Дык ці ж у новым часе —
Шумі, жыцця прыбой! —
Ляжаць ім у запасе?
Ізноў — у бой!
1978

ТАПОР

Ці ў бор яго пусціш, ці ў двор,
Ці ў сад, залаты ад пладоў,
Усюды наробиць дроў
Тупы, хоць і востры, тапор.

Хіба ж пра што думае ён —
Усё без разбору ссячэ:
Рабінку, у квецені клён
Ці галаву з плячэй.

Гатоў ён жыццё загубіць,
Скірованы гаспадаром...
Аднаго толькі бойся:

быць

У чужых руках тапаром!
1978

* * *

Вылузваючыся з бітком набітага тралейбуса
(У мяне аж пырснулі гузікі з пінжака),
Я раптам стаў ля дзвярэй як укопаны:
Над імі — белым па чорнаму —
Мне проста ў вочы грозна крычалі словы:
«Выйсця няма!»

Хацеў я ізноў малаціць па баках локцямі,
Каб прабіцца назад
І знайсці дзе-небудзь выйсце,
Ды бачу: усе спакойненька праходзяць і тут!
Я рушыў за ўсімі і яшчэ раз пераканаўся,
Што заўсёды можна знайсці выйсце —
Нават там, дзе
Выйсця няма!
1977

ЯК ХЛЕБ

Не лес разгуканы —
чарга ля кнігарні шматзыкая:
Краткевіча «выкінулі»!
Нібыта па хлеб,
што на стол наш прыходзіць штодзённа,
Па добрую кнігу
становяцца сёння.

Пытаецце: што гэта — мода чарговая?

Можа...

Ды мода на кнігі —

ці ж кепская мода?

Не веру я ў тое,

што толькі для моды

Сталі «Тры мушкецёры»

між сценак камоды:

Ці ж можна ўстаяць

на паліцы якойсьці

Вясёласці, радасці

і маладосці?

І як Дон-Кіхоту,

бяссмертнаму рыцару,

Пустэльніка долі самотнай

скарыцца?

Як Анну Карэніну,

талстоўскіх дум мора

Уціснуць пад шкло

цесных секцый-каморак?

А Гогаля смех,

што дасюль не змаўкае,

Як можна, скажыце,

ўхваць пад замкамі?

Ці спеў гусяра

утрымаць тут, бы ў цэлі,

Той спеў, што і ў дол

закапаць не здалелі?

А хіба ж дзе змоўкнуць

найтонкія зыкі

Чароўнае скрыпкі

Сымона-музыка?..

Як хлеб да стала,

як жыццё, як паветра,

Патрэбна людзям

сёння слова паэта.

Трашчаць ад натугі,

дзень і ноч ляскаюць,

Ні на міг не спыняючыся,

машыны друкарскія.

Ды не паспяваюць —

расце так патрэба! —
Людзей надзяліць
духоўным тым хлебам.
Зноў чэргі...
Ля крамаў
збіраецца горад:
На шчырае слова,
на класіку голад!
Так, голад.
Ды рад я —
хай знае планета:
Мы так пасталелі,
мы выраслі гэтак!
Блудзілі мы ў цемры калісь,
як сляпыя.
Не тыя мы сёння,
не тыя, не тыя...
Няўхільна, штодзённа —
даволі ўжо тлуму! —
Душою і сэрцам
ірэмся к святлу мы.
1981

* * *

Ледзь толькі раніца асвеціць вокны,
з кватэры, што заведзены, лячу я —
Як пыласос, у кругаверць сваю
уцягвае мяне вялікі горад.
Пылінку дробную,
шпурляюць мяне з вуліцы на вуліцу тралейбусы,
Утрамбоўваючы ў салоне,
Гайдаючы і тузаючы на паваротах,
Утрэсваючы,
нібы на арфе зерне.
Пасля на ўвесь белы дзень (ад дзевяці да шасці)
я да службовага крэсла свайго прыкіпаю;
Яно, як ахвяру прывычную, мяне пры сябе трымае,
мой штодзённы цівун, мой самадзержац,
які толькі смяецца з маіх высокіх
памкненняў

(яму абсалютна ўсё роўна, што я раблю —
ад мяне яму трэба адно:
каб я цёр яго сваім азадкам).
Калі ж, як распрэжаны конь,
пускаюся я дамоў,
Мяне падчэплівае раптам хвост чаргі,
ад якой я ўжо і адарвацца баюся —
нават каб глянуць, што там «даюць».
Потым прапахлы выхлапнымі газамі прыпынак
надоўга стаўляе мяне стаўбуном сярод тратуара.
Покуль ізноў не ўхопіць мяне
ў сваю, да адказу набітую глотку, тралейбус —
разам з сеткаю памідораў здабытых
(добра, што пад канец давалі хоць па два кілаграмы).
Перад домам жа мяне, як спружыну напцятую,
гатовую вось-вось сарвацца,
Трымае яшчэ светафор на прывязі: чакай.
Нарэшце — ух! — мой пад'езд:
я — дома!
Але і тут, як рыбу, у сетку сваю
ловяць мяне такія патрэбныя хатнія абавязкі.
Выбавіўшыся з іх
і рашуча мінаючы «залу»,
дзе мяне падсцерагае яшчэ тэлевізар,
Дабіраюся ўсё ж да свайго пісьмовага стала,
каб сабраць там як-небудзь самога сябе,
раскіданага па частачках немаведама дзе.
Пазнаходзіўшы іх (я не ўпэўнены,
ці ўсе вярнуў да сябе),
Я, пакуль не ўзяў мяне ў свае мяккія лапы сон,
Паспяваю вывесці на паперы хоць гэты во лозунг:
«Паэт, будзь героем — не згубі ў жалезным коле абставін
сябе».
1981

* * *

Ты пакліч мяне, пазаві —
Мы заблудзімся ў спелым леце.
Яўгенія Янішчыц

І мне б заблудзіцца

Ў расквечаным лесе,
Забыцца, згубіцца
між сосен у лесе.

Сляпенькая сцежка —
як другу ёй верыш —
Заманіць за свет,
у няведамы верас.

І там,
бы сапфір у пярсцёнку,
жывое,
Здалёк заяснее
азерца
у хвоях.

Пры самай вадзе,
дзе прычалы світанняў —
Хацінка-бярвенка:
як быццам з падання.

І лесавіком
на парозе старожкі
Устане дзядок —
пільны позірк сцярожкі.

На камені-ганку
пад клёнікам гонкім
Прысядзем —
запалім агеньчык гамонкі.

Як голуб, сівы,
мне раскажа дзядуля
Пра пушчу —
дзяржаву ласёў ды казуляў,

Пра песню глушца
на птушыным вяселлі,
Пра траўку зуброўку —
чароўнае зелле...

Ля хвалі азёрнай
у хаце смаловай
Застацца ў дзядка
я згаджуся без слова.

У сне чаратоў,
у затоках наноў я
Адкрыю
грамоў і вясёлак гняздоўі.

Нібы першабытнасць,
адкрыю, адкрыю
І раніц п'явучасць,
і холад расы я...

А ў час, калі раптам
па даху, па лопуху
Там дождж залапоча,
памчыцца ў галопу,

Танклявай казуляю гнуткай
на ганак,
Бы з песні,
дзяўчына ўзбяжыць нечакана.

Сукенка ў абліпку,
апырсканы лыткі.
Ды ёй не бяда,
што прамокла да ніткі!

Змахне з валасоў,
смеючыся, дажджынкі,
І бліснуць з вачэй
мне насустрач іскрынкі...

Як шчасця мяжа —
заблудзіцца б у лесе,
Забыцца, згубіцца
між сосен у лесе.

Ды толькі заўсёды —

дзе вы, мае маі? —
На месцы абжытым
нас штосьці трымае.

У лес ціхі вырвацца нам,
да бяроз тых,
З шумлівага лесу людзей
так не проста!

...На вуліцы раніца.
Звоняць трамваі.
Затор на дарозе!
Ды — хто ж утрымае! —

Люд сыпле з вагонаў:
дабрацца б да працы!
У руху ўвесь горад —
і вуліцы, і пляцы.

І я гэтаксама —
тут мроі мае ўсе —
Згубіўся ў натоўпе людскім,
нібы ў лесе.

Без гэтага вечнага лесу,
скажыце,
Ці ж мог бы
хоць хвілю на свеце пражыць я?

Без добрых людзей,
іх вачэй, іх усмешак,
Іх вокан, іх песень,
дарог іх і сцежак?

Мы лес, ды не дзікі:
свет гэты бяссонны
Прыйшлі мы сагрэць
дабрыні нашай сонцам.

Прырода мы, так.
Ды не тая, не тая,

Якая да болю людскога
глухая!

Як трэба ад бруды маны,
ад калецтва
Яго берагчы ўсім —
наш лес чалавецтва!

Яго ахаваць
ад разбэшчаных бонзаў,
Ачысціць ад яду іх злосці,
іх бомбаў.

Каб можна было
заблудзіцца у леце,
Забыцца, згубіцца
між сосен у лесе.
1981

ІСЛАЧ

Яшчэ ў жыцці адкрыццё — Іслач:
Як яшчарка, сярод травы
Пад шчырым сном вярбы навіслай
Па камяньках — струмень жывы.

Між двух бароў, паўз сосны-промні —
Лужкоў прырэчных дываны.
У калідор шырокі поймы
Заходзяць ранкам туманы.

Праз бор-гусцёр неспадзявана
Малая сцежачка з сяла
У гэта стойбішча туманаў
Мяне таксама прывяла.

Над рэчкаю з вярбой-гарбулькай
Стаю і ў прозалаці дня
Лаўлю, як ласку, ціхі булькат
Пад нізам дзесь, у каранях.
1978

* * *

Палессе...
Рэха праводоў сустрэчных.
Ваюе наш аўтобусік з пяском.
Пад вечар — песня ціхая — Славечка
Дарогу перайшла нам пад мастком.

Куды ляцім, этнографы?
Ля песні
Палатку ўскінем —
Пачакае час!
Тут, пад зарой,
Калі камар не з'есць нас,
Палесся нораў вывучым мы ўраз!

Якая ціш!
Чуваць крынічкі мова —
Хто кінуў нітку срэбную са стром?
А звечарэла —
З чарнаты альховай
На ўсё Палессе —
Салаўіны гром!..

Зялёнакрылы край славян —
Славечна...

Дзесь скрыпнуў граб —
Ці мо чумацкі воз?..
Стаю і слухаю самую вечнасць,
Што захавалі
Голлі вербалоз.
1979

РЭЧКА КРАСНАЯ

Назвалі рэчку — Красная.
Здавён бруіць яна
Між берагоў, што краскамі
Усыпала вясна.

Паціху лугам коціцца

Пад хмарку нацянькі —
І серабрацца ў коціках
Абапал лазнякі.

Згубіўшы ў вольхах старыцу,
Што ўсю заняў аер,
Цячэ далей, стараецца,
Дарогу ў свет віе.

Ля белае завоіны,
Дзе плешчуць акунькі,
Над паплаўкамі — во яны! —
Застылі хлапчукі.

Вада — бы і няма яе,
Бы, як сувой, між траў
Само тут неба мая
Па лузе хто паслаў.

Усё — як на далоні ў ёй:
І ліст вярбы сівой,
Што стала, буйнакроная,
У бездань галавой,

І хвойніка-шматзвонніка
Крыло ўдалечыні,
І ўсход вясёлы сонейка,
І вечара агні,

Зара каляна-ясная
З кругамі бакаса...
Цячэ рачулка Красная —
Зямлі маёй краса.

1981

СТАРАДАРОЖСКИ РАЁН

На карце хай загнаны ў рог,
Ды не ўбаку ні трошкі
Ад новых пуцявін-дарог

Раён Старадарожскі!

Ля ўсіх пасёлкаў і шляхоў
Тут пад смыкамі ветру
Пяюць штодня ў руках слупоў
Драты — цымбалы веку.

А колісь пушча скрозь гула,
Калі ішла віхура.
І дзесь Аеллькава страла
Тут наганяла тура.

Тут «сакуны» жылі ў лясах
З мядзведзямі сам-насам.
Гаворка й сённяя ў нас на «са» :
«Намаяўса», «суняўса».

Матычыў ляды хлебароб,
А трэ было, дык добра
Касіў у сечы — лоб у лоб —
Татар ды обраў орды!

Быў і фашысту ў нас не дом —
Сядзеў, ад страху сівы.
Наш партызанскі грозны гром
Трос прыхадняў, як слівы.

Вёў мсціўцаў па барах старых
Крапак мажны, як шула,
Цудоўны баявы камбрыг
Хірург раённы Шуба.

Змёў час чужынцаў след з зямлі,
Іржа паела каскі.
У лузе чэрвеньскім чмялі
Апанавалі краскі...

Тут ёсць куточкі — проста рай!
Як прыпар — ты начальства
У кабінце не шукай —
На возеры Скачальскім!

А трэба на баравікі
Напасці з кашалямі,
Кіруй адразу пад Ляўкі —
Ўвесь Мінск там з «Жыгулямі»!

Заўсёды ў працы мой раён,
Работнік цягавіты.
Здаўна славуты ў свеце ён
Ліповым мёдам, жытам,

Ільноў нябеснай сінявой,
Сасною, звонкай, гонкай,
Ну і вядомай за Масквой...
Старадарожскай горкай.

Будзе, косіць, сталь куче,
Арэ — ушыр і ўдоўжкі —
І песню новую пяе
Раён Старадарожскі!
1977

КАМЕННЫЯ БАБЫ

Каменныя бабы...
Язычнікаў ідалы...
І сёння па стэпе яны —
бачыў я —
там-сям параскіданы.
Валяюцца ў пыле яны пад нагамі —
то бокам,
то ўніз тварам грозным.
Спакойненька птушкі садзяцца на іх,
пасуцца побач каровы ды козы.
А некалі ж тут
на люд навакольны
унь які страх яны наганялі!
Да іх, як у Меку,
ішлі з караванамі,
дары перад імі складалі,
Малітвы ім, моцным, шапталі,

Да нас, незамутненае, данёс.

Як скарб дарагі, перададзены ў спадчыну,
У сэрцы хавае народ мой ад здрад
Праменнае, звонкае слова матчына
Для песень сонечных і балад!
1962

ЛЕГЕНДА ПРА ВУЛЛЯНУ

Што чуў, раскажу я. Не знаю
праўда гэта ці казка.
...Млелі пагоркі пад небам
у белых і жоўтых красках.
А ўверсе кудысь аблачыны
плылі — гарбатыя стругі —
і пчолы ў дарозе да борцяў
званілі ў нябачныя струны.
Па разнатраўі ў сукенцы
ля курганоў, што заснулі,
бегла лёгка Вуляна,
гнуткая, бы казуля.
Даўгая каса Вуляны
нібы з ручаёў была звіта,
сінела ў касе дзявочай
валошка простая з жыта.
Там, за пагоркам лабатым,
пад галінастым дубам
чакаў у рамонках хмельных
яе Сцяпан светлачубы.
Хоць ён бядняк, хоць са зрэб'я
у Сцяпана кашуля,
ды што ні вечар ляцела
ў рукі яго казуля.
А потым па вуліцы вёскі —
няўжо ж угледзяць аконцы? -
на белых плячах насіла
яго пацалункаў сонцы!..
І вось да яго зноў імчала,
і ёй — па лытках, па лытках —

галоўкамі шлёгалі смолкі,
шчаўе ды хвосткая снітка.
І раптам — дзяўчына не знала,
як атрымалася гэта,—
ледзь яе з ног не збіла
праезджага пана карэта.
— Тпру! — нацягнуліся лейцы,
і з карэты багатай
скочыў на дол травяністы
пан той, крутлы, вусаты.
Штосьці сказаць хацеў ён,
ды з паўадкрытым ротам
так і застыў на месцы —
бы мову яму адняло тут.
Красы такой аніколі
не бачыў ён і за морам:
тварык — як месяц ясны,
а вочы яе — азёры.
Апамятаўшыся неяк,
загаварыў з Вулянай,
што палахліва глядзела
на незнаёмага пана.
— Калі ты і праўда ява,
а не сон і не казка,
будзь японкай маёй ад сёння,—
сказаў ён дзяўчыне з ласкай.—
Я — князь, і за мною таксама
станеш сама ты княгіняй,
у крышталёвых палацах
будзеш ты гаспадыняй.
Я ўсё табе дам, ты будзеш
жыць без турбот, як галубка.
Будзеш віно залатое
піць з сярэбраных кубкаў.
Ад ласкавых слоў тых Вуляна
уся расцвіла, як вяргіня —
якая ж паненка, скажыце,
не марыла б стаць княгіняй!
Есці смачныя стравы,
у шаўкі апранацца!..
У думках была ўжо Вуляна

ў сонечных тых палацах.
Ды ўспомніла тут дзяўчына
мілую ўсмешку Сцяпана...
Як жа яна прамяняе
каханне сваё на пана?
— Не,— аглядзела Вуляна
панскі ўбор асцярожна,—
я не магу даць згоды,
князю яснавяльможны...
Ты мне даруй за гэта
і не судзі мяне строга:
пайсці б за цябе я рада,
ды... я кахаю другога.
— Хто ж ён? Якога звання? —
нахмурыўся твар у пана.
— Кравец ён, Сцяпанам клічуць,
горда ў адказ Вуляна.
— Што? Ты смяешся з князя? —
падскачыў пан, як ад джала.—
Я не дарую! — І віхрам
карэта з тым князем памчала.
Нідзе дасюль і ніколі
не ведаў князь перашкоды:
прывык ён, што б ні надумаў,
свайго дабівацца заўсёды.
Не думаў і тут адступаць ён,
разгневаны не на жарты.
— Ты будзеш маёй, ганарліўка! —
сказаў сабе князь упарта.
Была падуладна князю
не толькі гэта зямля ўся,
але і нябёсы: ён нават
з самім усявышнім знаўся!
Князь да яго і пастукаў
ў нябесныя дзверцы.
На чорную справу ўсявышні
даў згоду — не меў, пэўна, сэрца.
На крылах сваіх нябачных
памчаў туды, дзе на грудзе
сядзеў Сцяпан каля дуба,
адзенне шыючы людзям.

Сыпнуў на Сцяпана паганым
зеллем з нязнаных гародаў,
і хлопец светлавалосы
каменем стаў назаўсёды.
Прымчала Вуляна птушкай
на стрэчу чаканую з любым,
ды замест хлопца сустрэла
камень немы пад дубам.
Падбегла туды і з плачам,
што трос яе плечы рыўкамі,
акамянелага хлопца
абхапіла рукамі.
А князь той ужо Вуляну
чакаў ля зялёных пагоркаў,
ды, не прычакаўшы, пад'ехаў
к дзяўчыне, што плакала горка.
— Не плач дарэмна, Вуляна,—
крануў яе князь нецярпліва,—
пакінь гэты камень — ты станеш
у свеце самай шчаслівай.
Ды князя нават і слухаць
Вуляна не пажадала —
да сэрца тулячы камень,
яшчэ мацней зарыдала.
Так плакала несучешна,
што ад слёз яе горкіх
між незабудак і братак
пабег ручаёк з пагорка.
А потым у полі зялёным
пад зарою калянай
сама слязамі сышла ўся
і стала ракою Вуляна.
Па сёння цячэ між красак
яна беларускай зямлёю.
Па сёння й завецца Вулянай,
Віліяю, Вяллёю.
1975

ЯЦВЯГІ⁴

Хто ўкраў сённа сонца з неба,
пераплёў шляхі каранямі?
Хоць крычы: дзень, як луг у цэбры,—
затапіла свет туманамі.
Недзе пікамі далеч ашчэрыў
вораг —
што ж, аб крыжацкія лбы
памацуем нашы сякеры:
мы — яцвягі,
мы — не рабы.
Дзеці лесу, мы воляй гордыя —
віся, восеньскіх лісцяў рой!
Колькі раз чужацкія орды
край капыцілі пад зарой!
Нам багоў сваіх неслі і ёрмы,
ды праз вываратні і равы
гналі прэч іх ад нашых зор мы:
мы — яцвягі,
мы — не рабы!
Сойкі сокат ускрай дарогі...
Граюць сосны па-над грудом...
Пушчы звонкія, пералогі —
гэта наша радзіма, наш дом.
І яго мы, яго мы, яго мы,
покуль жывы — ведай любы! —
адабраць не дадзім нікому:
мы — яцвягі, мы — не рабы!
Неба чорным услана дымам,
нашы хаты гараць і ёўні:
у цісках чужынцаў радзіма,
вораг хіжы лютуе сённа.
Асталася нас жменька толькі
ад крывавае малацьбы,

⁴ Ятвязь — такую назвуносяць некалькі вёсак на Гродзеншчыне. Ёсць там і рэчка Ятвязь, на якой стаіць сяло Ятвёск. Гэтыя назвы — ад яцвягаў, колішніх насельнікаў краю, паходжанне якіх канчаткова не высветлена. Рускі гісторык XIX ст. С. М. Салаўёў, адзначаючы смеласць і непакорлівасць гэтага «загадкавага народа», пісаў, што «яцвягі ў бітвах ніколі не ўцякалі і не здаваліся ў палон, а гінулі разам з жонкамі». Яцвягі былі амаль поўнасьцю знішчаны ў няроўных бойках з іншаземцамі. С. М. Салаўёў даводзіць, што рэшткі яцвягаў быццам бы заставаліся яшчэ ў яго час на Скідальшчыне: «Яны рэзка адрозніваюцца ад беларусаў і літоўцаў смуглым тварам, чорнай вопраткай, нормама і звычаямі, хаця ўсе ўжо гавораць на беларускай мове з літоўскім акцэнтам».

ды ізноў мы шукаем бойкі:
мы — яцвягі, мы — не рабы!
Край зрабіўся суцэльнай магілай,
крык дзіцячы ў хвоях растаў,—
як атаву, смерць нас касіла,
ды ніхто на калені не стаў.
Рвіце, коні, глей капытамі!
Стан варожы!
Няма ў нас слабых —
мужна зложым галовы там мы:
мы — яцвягі,
мы — не рабы!
Станем зорамі.
Як паходні,
будзем з неба свяціць заўжды.
Ад Драгічына да Гародні
пашукайце нашы сляды!
Завірыць хай завая над імі,
ды ў вякі панясуць,
сцяг нібы,
рэкі чыстыя наша імя:
мы — яцвягі,
мы — не рабы!
1978

ФРАНЦЫСК, СКАРЫНІН СЫН

Блукаў па свеце пілігрым —
Развезаў столькі лет і зім!
Цяпер ад тых чужых дымоў
Спяшыць Скарынін сын дамоў.

Паўз балаты — далёкі шлях! —
Ляціць кібітка, нібы птах.
Як плешча возера ў лазе!
Як блешча сонца ў полазе!

Як пахнуць вязелем лугі,
Дзе кнігаўчыныя кругі!
А вунь і першы йдзе зямляк!

Хто гэта?

З торбаю жабрак!

А там хто — нейкія крукі?
Ды гэта ж полюць лён жанкі,
Сагнуўшы спіны.

Стаўбуном

Цівун над імі з бізуном!..

Ляціць кібітка. Паўз бакі
Мільгаюць хаткі-катушкі,
Дзе вечны чад, дзе вечны бруд,
Дзе слепне ў цемры родны люд...

Ляціць кібітка ўдаль,

ляціць,

Спяшае доктар Русь лячыць —

Ад нематы,

ад глухаты,

Ад пракавечнай цемнаты.

1977

КАЗІМІР ЛЫШЧЫНСКІ⁵

...Таму прадстаўляю перад вашай каралеўскай вялікасцю ворага божага, страшную пачвару і хімеру, ніколі дагэтуль не бачаную — Казіміра Лышчынскага, брэсцкага падсудка. Я абвінавачваю яго ў тым, што ён асмеліўся на 265 лістах не толькі паказаць пана бога як неіснуючае тварэнне фантазіі, сляпую выпадковасць і зрынуць яго з недасяжнай вышыні, але і асмеліўся прыпісаць уладу і кіраванне зямлёй і небам натуральнай прыродзе...

З прамовы Сымона Куровіча, інсцігатора Вялікага княства Літоўскага, на справе атэіста Казіміра Лышчынскага, брэсцкага падсудка, на Варшаўскім сейме 15 лютага 1689 г.

⁵ Казімір Лышчынскі — беларускі філосаф, які за свае атэістычныя погляды, выкладзеныя ў трактате «Аб неіснанні бога», быў па прыговору сеймавага суда ў Варшаве спалены на агні.

Я — гару!
Агонь мае ногі ліжа,
Скача — на грудзі, на грудзі! —
раз'ятраным лісам.
Я — гару!
Патушыце мяне, патушыце!
Людзі!!!
Што ж вы маўчыце?!

Што ж ад мяне адварнулі —
такія лядовыя! — твары?
А, гэта ж і вам я —
«пачвара»!
Вам, каму расказаць
гэтак прагнуў,
Як, хіжыя,
укралі ксяндзы ў вас
праўду.

Душы вашы прыдбаўшы,
заслаўшы кадзілам вочы,
Вякамі водзяць зладзеі
вас сярод ночы.

Водзяць, водзяць,
нібы авечак на пасту,
Вас —
сляпую паству!

Я прыйшоў да вас, каб скрануць
замшэлы валун іх догмаў.
Як кінуліся ксяндзы на мяне!
Люцей за догаў!

Хаця ж бы ад ерасі-яду
ўратаваць вашу веру —
У агонь, у агонь
хімеру!..

Я — гару! Я — гару!
Тры стагоддзі гару —

З вамі ўсё
гавару...
1977

ДЗЕКАБРЫСТЫ

Вірам — плошча Сенацкая :
мы паўсталі —
Сцяну векавую маўчання
узарвалі.

О як шчыра ляпілі цары
(што аж праглі народ ашчаслівіць)
гэту сцяну!
Як яе мацавалі,
сцераглі, пільнавалі,
гэту сцяну!

Шабля жандара
кроіла крыва краіну — сцяна,
Свісталі бізун ды нагайка па спінах —
сцяна.

Ці ж не даволі
праўды шукаць у двары мужыкам — сцяна,
Жыць на Русі толькі добра
цівунам ды шпікам — сцяна.

Край навывлёт пранізалі
іх вочы-пікі — сцяна,
Шчыліны ўсе абляпілі
чуйныя вушы без ліку — сцяна...

О, за гэтай сцяною глухою,
людскою бядой мураванаю,
Было як у бога за пазухай
Дому Раманавых.

Думкамі голаў цары не забівалі
у светлым раі:

Пра ўсё за іх дбалі
іхнія халуі.
Рукамі тых халуёў
грэблі яны
з душ падданных даніну,
Рукамі тых халуёў
з дзіцячых ратоў
выдзіралі яны
хлеба скарыну.
Трэба ж былі царам
з золата толькі палацы,
Трэба ж былі царам
сабакары ды паяцы.
О як апявалі яны цароў, халуі,
О як у ладкі пляскалі з усіх бакоў, халуі
(Вы думаеце, гэта нішто — ладкі?
На гэтых ладках, бяздумных ладках,
растуць тыраны, як на аладках).
А як таленавіта
лікі цароў
халуі малявалі —
сонцы нібы!
Якія ясныя вокал галоў
выводзілі німбы!
Як перад тронам падалі на калені,
як білі чалом у зале!
З якой шчаслівай усмешкай
яго вялікасці
боты лізалі!
Таго ж, хто не ўмеў боты лізаць,
халуі навучыць кляліся,
Прысягалі царам: усіх, як ёсць, закілзаць —
ліся, золата, ліся!
Так, і кілзалі, кілзалі, кілзалі,
Рукі і ногі «няверным» вязалі,
Вучылі шпіцрутэнамі, штыкамі,
Лютымі нерчынскімі руднікамі.
Таўклі ў мазгі ўсім — год за годам,
Што цары — гэта слугі народа,
Хоць было зусім наадварот:
Не цары былі для народа,

Для іх быў народ.
Спрадвеку раджаліся ўсе і жылі — для цара,
На смерць, не думаючы, ішлі — за цара,
Малілі,
каб бог зберагаў (шмат зім і лет) — цара,
Думалі, скончыцца свет — без цара.
Ды падданных сваіх
цар ясналікі
Нават не бачыў з трона —
быў занадта вялікі.

Для яго людзі ўсе — мужі:
Якія ў іх могуць быць мукі?
Яны толькі пешкі ў царскіх забавах — войнах,
Людскіх недарэчнейшых бойнях.
Імі, бязмоўнымі мужыкамі,
Біцца можна з другімі царамі,
Біцца, як бітамі, як шарамі,
Біцца галовамі іх,
ілбамі.

Усё роўна не скажуць яны ні слова:
На тое ж аднята ў іх мова.
Можна смела іх кідаць у бой,
Гнаіць у акопах...
Не!
Хопіць!
Гулкім грукам па бруку — боты:
На плошчу, на плошчу, паўстанцкія роты
Локаць да локця (духам слабыя, прэч!)
Строяцца, строяцца роты ў карэ.
Досыць маўчаць —
у бой з пракаветным горам!
Мы выйшлі на плошчу,
мы сёння гаворым!
Мы кажам: род царскі — тыранскі,
пад карань яго, да семя!
Каб і ў вяках не было яму
уваскрасення!
Хай тыя, што сеюць, што веюць,
што жнуць, што аруць, што будуць,

Краінай і доляй уласнай
кіруюць.
У іх ёсць свой розум —
ну, хіба ж яны калекі?
Яны ані ў кога
не просяць апекі...
Мы на плошчы Сенацкай.
За ёю — прасторы, прасторы...
Мы доўга маўчалі,
мы сёння гаворым!
О як ад той мовы трон скаланула —
крывавае катаў крэсла!

О як ад той мовы прачулай
дробна каленкі ў цара затрэсла!
Апекуна-цара ратаваць
выбеглі ўсе лізаблюды
(О як ірвуцца яны паказаць
сваю адданасць усюды!).
Трымацца, паўстанцы: між здрадніцкіх плеч
цар артылерыю коціць!
Акружана плошча... і вось карцеч
нас косіць, нас косіць, нас косіць.
Ды голас высокі наш — не заглушыць
гулам гармат грымотным!
Ён да краю зямлі даляціць,
мур часу праб'е, несмяротны!
Хай ведае свет: на цара з гайнёй
меч помсты смела ўзнялі мы.
Мы выйшлі вайной, мы выйшлі вайной
на рабства — гора радзімы.
...Меч Расіі
аголены, чысты —
Дзекабрысты.
1975

**«ГАПОН» В. ДУНІНА-МАРЦІНКЕВІЧА Ў МІНСКАЙ КНІГАРНІ, 1855
ГОД**

- Ці бачыла, пані Альжбета:
кніжка,
 пісаная беларускаю мовай! Ха-ха!..
— Як?! Гэтай хамскай, мужычаю,
пастуховай? Хі-хі!..
— Мо і пісалі для хама,
што возіцца з гноем няспынна? Ха-ха!..
— Што спіць у бруднай халупе сваёй
са скацінай! Хі-хі!..
— Мо пан аўтар зрабіць мужыка
грамацеем мяркуе? Ха-ха!..
— Чаго добрага, кіне пугу хам'ё
ды ў школу яшчэ пашыбуе! Хі-хі!..
— Стане вучоным мужык,
будзе пісаць трактаты! Ха-ха!..
— На асамблеі ў сталіцы
будзе сядзець дэпутатам! Хі-хі!..
— А можа, ў міністры
паперціся ў лапцях захоча? Ха-ха!..
— На трон каралеўскі
у шарачку заскочыць! Хі-хі!..
— Кіраваць яшчэ ўздумае
намі, панамі! Ха-ха!..
— З зямлі гэтай нас прагнаць жажадае
нашымі ж бізунамі! Хі-хі!..
— Ха-ха!..
— Хі-хі!..

1974

КАЛІНОЎСКИ — АПОШНЯЕ СЛОВА

Бывай здаровы, мужыцкі народзе.
Яська-гаспадар з-пад Вільні

Такі іскрысты сёння снег!
Такія белыя аблокі!
Тут, на зямлі,— не ў сне, не ў сне! —
Апошнія лічу я крокі.

Да перакладзін чорных тых
(Чаму бялеюць іх сукі?)
Ўсе дваццаць шэсць гадоў маіх
Вядуць сталёвыя штыкі.

Даруй мне, тата, і бывай:
Я не вярнуся ў нашу хату.
Больш не адчуць рукою, знай,
Тваёй далоні вузлаватай.

Даруй, Марыська, родны птах,
Я і цяпер, нібы дарункі,
На збітым твары, на губах
Нясу твае ўсе пацалункі.

Даруй, даруй: б'е час разлукі
І тую шыю, што твае
Так моцна абвівалі рукі,
Вяроўка сёння абаўе.

Даруйце мне, што ў час юначы
Сябе я гэтак не бярог.
Паверце вы: я жыць іначай
Не мог, не мог, не мог, не мог.

Вы знаеце: ні канакрадам,
Ні казнакрадам я не быў
І казытлівы пах улады,
Паверце, ў ноздры мне не біў.

Я не таму йду паміраць:
Мне напляваць на тыя троны,
На каралёў усіх кароны,
На крык іх скарбаў — напляваць!

Пячэ мне сэрца боль другі:
Як ластаўку, на згубу
Няшчасны край мой дарагі
Дзярэ арол двухдзюбы!

Мужык, у крук сагнуты, тут —

Ці спёка, ці разводдзе —
Валочыць паншчыны хамут
З стагоддзя у стагоддзе.

Цар толькі прывід волі даў:
Па ўсіх палях наўкольных
Адзін бізун, як і гуляў,
Ізноў гуляе вольна.

Ды што цару народа енк,
Што слёзы паланянкі:
Абы ён толькі піў ды еў
Ды ладзіў пагулянкі.

Цары ж са смакам хочуць жыць,
Жыць з сэнсам і без сэнсу!
Народ ім трэба, каб давіць,
Народ ім трэба, каб даіць,
Каб, нібы па масту, хадзіць
Ім па касцях і сэрцах!

Ну, а каб лёгка клаўся ён
Пад царскія падэшвы,
Вылазяць зграі халуёў
Для «апрацоўкі грэшных».

О, я вас знаю, халуі,
Пасобнікі разбою!
Адна ў вас мара — на чаі
Вам кінулі б паболей.

Перад дваром вы — бараны,
Угоднікі, маўчальнікі —
Вам хоць бы выбіцца ў чыны,
Пралезлі б у начальнікі.

Што праўда вам, што вам народ,
Што Бацькаўшчыны гора!
Вам свой напхаць бы толькі рот,
Сваё здаволіць горла б.

Вы ўміг тупы цара дэкрэт
«Правесці ў жысць» гатовы.
З усіх амвонаў і газет
Нам «чысціце» галовы.

А пікні вам — як чорны зброд,
Вы ўсіх распяць ахвочы.
Заткнулі вы народу рот
І завязалі вочы.

О так!
З народа можна ўсё рабіць:
Масты масціць, вяроўкі віць,
Гнуць дугі, круціць атосы,
Калі ён нямы, безгалосы!

Вось так, народ, ты ланцугі
І цягнеш век, нябога.
Табе ублі у мазгі,
Што гэта ўсё ад бога.

Ты за цара ў агонь прывык
Ісці, хлуснёй аглушаны,
А цар тваёй рукой, мужык,
Цябе ж самога й душыць...

Калі на край мой крумкачы
Ляцелі хіжым роем,
Вучыў ты, бацька: лепш маўчы
Ды беражы здароўе.

Я не паслухаў, выбачай:
Безабаронны, клікаў край.

І я пайшоў у навальніцу,
У бой зацяты — нож на нож.
«Мужыцкай праўды» бліскавіцай
Я рассякаў нямую ноч...

Цяпер — бывай, бывай, народ.
Даруй за мой канец такі.

Зрабіў я ўсё — на эшафот
Вядуць сталёвыя штыкі.

Усё маўчыць, за небакраем —
Палёў заснежаных абрус.
Мая прыгнутая, глухая,
Мая льняная Беларусь.

Там да сяўбы — мне добра бачна —
Ўжо ладзяць новыя плугі.
Ты знай, жандар: не ўсё ў нас страчана —
У далях спее бой другі.

На скатаванае зямлі
Збірай жа, люд мой, новы гром.
Я знаю: прыйдзе час, калі
Тут станеш ты гаспадаром.

*Бывай здаровы, мужыцкі народзе,
Жыві у шчасці, жыві у свабодзе
І часам спамяні пра Яську свайго,
Што загінуў за праўду для дабра твайго.
1969*

ГЕРЦЭН

Герцэн выратаваў гонар
рускай дэмакратыі.
У. І. Ленін

Ляціць вазок. Раўніны снегавыя.
Бывай, мой край, бывай, бывай, Расія!
Бяру з сабой смугу тваю і зоры,
Твае бары, прасёлкі, тваё гора.
Няхай слупы мільгаюць верставыя —
Я не ўцякаю ад цябе, Расія.
Я не цябе, Расія, пакідаю —
Кідаю бенкендорфаў, мікалаяў,
Казармы ды —
забойцаў светлай мары —
Вас, вас, літаратурныя жандары!

О як яны цябе ўсе акруцілі,
Аблыталі, Расія, аглушылі!
Так моцна спіш ты ў снягах.
Паслухаць:
Ад мора і да мора —
глуха, глуха.
А голас хто падасць —
жандараў зграя
Ўміг рот заткне тут, аплюе, аблае.
Расія, я не здраднік твой, я воін,
Я еду зброю гартаваць да бою.
Так, еду, ды з табою я да скону,
Я стану, знай, Расія,
тваім звонам,
Праўдзівым, непадкупным і магутным,
Каб быў ва ўсёй імперыі ён чутны,
Каб цар дрыжаў, пачуўшы гэты звон,
Каб рухнуў вобзем самаўладдзя трон
І на абломках тых,
пад небам сінім,
Нарэшце ўстала Новая Расія.
1969

КВЕТКІ ЧАРНЫШЭЎСКАМУ

Як квэцалі ўшыр і ўдоўжкі
(пабольш каламазі на швабры!)
Таго эшафота дошкі,
куды вялі яго шаблі!
Закасвалі рукі каты
і — на вачах у Расіі —
Да слупа прыкоўвалі клятага
яе найвялікшага сына.
Стаяў ён, з журбою на твары,
і, ланцугом бразгочучы,
За частаколам жандараў
людскія шукаў вочы.
Ды стулена, уся ў парасонах —
няўжо гэтак дождж палощча? —
Маўчала ўперадзе сомам,

вады ў рот набраўшы, плошча.
Маўчала... Ні голасу... Чайкай
білася сэрца аб грудзі:
Усё ж злавiлі — крычаць бы! —
ў сіло хлусні вас, людзі?
Прыспалі ўсё ж калыханкамі
злачынцы, што гэтак царуюць,
Што кiнулі Русь у ахранку
і чацвяртуюць?
Змірыліся як, што каты —
трэба ж гэтак злаўчыцца! —
Краiны усёй адваката
запісваюць у злачынцы?
А можа, сябе, як паходню,
у свет выносіў дарэмна?
Няўжо ж і не ўстане, уходаны,
агромністы край пад'ярэмны?
Грымеў прысуд над вухам,
ды падалі словы трухою:
Бiла яго абухам
маўчанне людское.
І вось — як узнагорода,
як выбух пад небам iмглістым
У ногі... яму... калодніку —
ружаў букет агністы!
Ад плошчы абуджанай рэха
ляцела майскім абшарам:
У мёртвай цішы прарэху
ужо не залатаць жандарам!
Яснеў небасхіл за палеткамі,
зноў вочы глядзелі ўперад...
Пісаць бы паэму пра кветкі,
што ўратавалі веру!
Былі потым лёду годы,
але і ў вілюйскія сцюжы
Грэлі яго заўсёды
тыя ясныя ружы.

1978

Я З ТОЙ КРАІНЫ...

Я з той краіны, дзе рвуцца з долу
Тугія стрэлы хвой карабельных,
Дзе, белагрудыя, над вадою
Стаяць бярозы, як каралевы.

Там пушчы — заблудзішся.
Толькі па зорах,
Па сцежках зубрыных знойдзеш дарогу.
У рэках сонных, у цёплых азёрах
Там ходзяць і сёння акунь ды стронга.

Я з той краіны, дзе ўранні жанчыны
Браць лён ідуць як адна, хаўрусам.
Глядзі ды любуйся: вон золак сіні
Ды рэчкай з-пад хуст — валасы бела-русся.

А хлопцы там — сокалы.
Дзень у хлопцаў —
На зрубках звонкіх, на дрогкіх машынах,
А вечар — пад ручкі вядуць да варотцаў
Пявучых сябровак сваіх з вечарынак.
Я з той краіны, што ў век беспрасветны
Ясны прамень нарадзіла — Скарыну
І песню для славы дала сусветнай
Адаму Міцкевічу — роднаму сыну.

З краіны, дзе Каліноўскага слова
Лес гнеўных кос на цара ўздымала,
Дзе голасам чыстым у час суровы
Зваў з цемры люд свой Янка Купала.

Я з той краіны, што ворага стрэла
У сорок першым не як рабыня,
Што ўся — ад неба да неба — гарэла,
Бы свечка, тысячаю Хатыняў.

Там месца нідзе не знаходзілі каты
Ад куль партызанскіх і ад гранатаў.
Былі ў партызанах там дрэвы і хаты,

Была ў партызанах сама зямля там.

Я з той краіны, дзе ліпень купае
Зару ўсю ноч у ставах птушых
І дзе стагоддзі агнёў купалля,
Чырванакрылых, не патушылі,

Дзе песню новую да небакраю
Нясе маладосць па шляхах вясновых
І плешча мора — вечна жывая,
Мая беларуская звонкая мова!
1967

З МРОЯЎ ЮНАЦКІХ

* * *

Не праміне ніхто карціны,
Што ў клубе зіхаціць пад шклом.
Яе ў натхнёную часіну
Пісаў пастух наш за сялом:
Ліства ў садах укрыла густа
Зарой налітыя плады,
І светлы дом, што на лугу стаў,
Злучае з сонцам правады.
Адбіта ўсё, што сэрцу міла,—
Прастор і золата жытоў,
І нават песня, што застыла
Ў адкрытых вуснах юнакоў.
1953

КАМБАЙНЕРКА МАЛАДАЯ

Камбайнерка маладая
Ўдаль зірнула з-пад рукі:
Ні канца жытам, ні краю
Не відно ва ўсе бакі.

Колькі песень тут дзяўчаты
Праспявалі на зары!
Дык імчы ж, камбайн, без страты
Песні іхнія збяры.

І ў прасцяг, вятрам адкрыты,
Карабель свой павяла...
Так праз бункер мора жыта
За тры дні пераліла!
1953

ЛЕСАВЫ ХМЕЛЬ

Уся у карэннях сцежка:
Не пазбіваць бы хоць ног.
Вось першая сыраежка
Легла у кошык, на дно.
І ўжо ты па ценях рабых
Блукаеш паміж камлёў,
Находзішся так, што, мабыць,
Да хаты б і ног не даплёў.
Ды стому сваю кладзеш ты
Ў пярыну мяккую — ў мох,
І цела самлела дарэшты:
Не чутна ні рук, ні ног.
Высокая елка толькі
Недзе шуміць ля хмар,
Цярушачы ціха іголки
На шыю тваю, на твар.
Расы на траве — ні кроплі,
І, мусіць, ад раніцы тут
Стаіць над верасам цёплым
Бясконцы пчаліны гуд.
Так лёгка у смольных хвойках,
І ты на ўсе грудзі свае
З імхоў і брусніц настойку,
Нагрэтую сонцам, п'еш.
А ўстанеш з зялёнай пасцелі,
Ідзеш — трава не трава.
Ад лесавога хмелю
Кружыцца галава.
1957

ЖУРАВЫ

У хмарках, далёка ад нівы,
Гурт журавоў растае:
Куды вы, куды вы, куды вы,
Шэрыя птахі мае?

Пад вамі, ўся ў лісці апаўшым,

Хутка зямля плыве
З затокай, дзе гнёзды вашы
Стынуць у цёмнай траве.

Дзе ўсё, да апошняй сцяблінкі,
Знаёмае ў гэтым краі...
Цяпер тут дажджы безупынку
Скачуць па шэрым куп'і.

А там, пад паўднёваю зоркай,
І сонца, і ў кветках арык.
Дык што ж вы на шэрыя ўзгоркі
Сумны рассыпалі крык?
1957

ЛІПЕНЬ

Можа, ніцма ўпадзеш ты ў густую траву -
Паслухай,
Мо да дрэва прытуліш на міг галаву —
Паслухай,
Мо на хвалі азёрнай ты ляжаш спіной —
Паслухай,
Можа, ноччу ісці будзеш цёплай раллёй —
Паслухай!
Ты пачуеш:
карэнні п'юць вільгаць з нябачных крыніц,
Ты пачуеш,
як кожны лісточак на дрэве звініць,
Ты пачуеш,
як пчолы снуюць і снуюць у паўдня,
Ты пачуеш,
якая над светам стаіць цішыня!
1957

* * *

Холадам дыхнула з-за вугла,
І ў лугах адзін гуляе вецер:
Страсяне ракіт тугое вецце,

Кінецца, шалёны, да сяла.

Яблык у садку крылом саб'е,
Уварвецца з лёту ў жаўталісце,
І ўжо клён, не ведаючы выйсця,
Проста валасы рве на сабе!
1957

ПЕРШАЕ КАХАННЕ

Я з кніжкамі бегаў у школу штодня,
Аб дальніх краях, аб Даватары сніў,
Па вуліцы, босы, я мячык ганяў,
Гарцаў без сядла на кані.

І так не згадаў, як аднойчы вясной,
Ледзь толькі за хатай садок пацямнеў,
У кофточцы белай, з чарнявай касой
Прышло яно ў сэрца ка мне.

І з гэтай пары ні хвіліны нідзе
Ніяк я на месцы уседзець не мог:
Хадзіў, бы падхоплены ветрам, штодзень,
І мала было мне дарог.

Я прагна глядзеў і глядзеў на расу,
У хмаркі ўзіраўся, спыняючы крок,
У кожны лісточак, а бачыў паўсюль
Адны толькі ямачкі шчок...

Прайшлі тыя дні, вір пачуццяў прыціх:
Другі я цяпер, і здаецца парой,
Як быццам бы гэта было не ў жыцці,
А чуў я у песні якой.
1957

ЛОДАЧКІ

Хоць было мне і шкада,
Ды абула лодачкі.
Выйшла з хаты — любата:
Аж рыпяць на сходачках.

Пэўна, гляне ўжо не так
На мяне Міхалік мой,
Калі ў клубе тупну ў такт
Тоненькім абцасікам.

А прыйшлося: і ў мой бок
Не глядзіць ніколечкі.
Бачу: выйшаў у садок
З старшынёвай Волечкай...

Дайце ж круг і размах
Мне, малодачкі:
Няхай б'юцца ў пух і ў прах
Мае лодачкі!
1958

* * *

Цалавала, радавала
Пад густымі вішнямі
І маўчаць загадвала
Там, дзе словы лішнія.

Ты ў каханні, ззяючая,
Ласкай не скупілася;
Шчасце не здрабняючы,
Мне сябе дарыла ўсю.

Ды пакрыўдзіў, люблюю,
І — напэўна, лёс такі —
Развяло да шлюбу нас
На вакзале лёскатам.

А гады бягуць усё

Паўз цябе, далёкую...
Знаю: ты занудзіся
Недзе, адзінокая.

Я ж да дня вяснянымі
Зноў хадзясу сцяжынамі.
Без цябе жыцця няма,
Родная, адзіная!
1958

ІДЗЕ ПАЛЯМІ АГРАНОМ

На светлай руні за сялом
Дыміцца ледзь раса.
Ідзе палямі аграном —
Шаўковая каса.

Ідзе палямі аграном.
Прыцішыць крок ля град,
Над дружным схіліцца ільном,
Агледзіць росны сад,

Праверыць кожны клін кругом,
Мне пасміхацца ўслед...
Ідзе палямі аграном —
І харашэе свет!
1958

АГРЭХІ

Чуцен гул матора ў наваколлі —
Ходзіць трактар каля вёскі ў полі.
Чуб бялявы ўсім відаць з кабіны —
Не знімае рук з руля хлапчына.
Рэжа лемяхамі дол, дый годзе,
З баразён вачэй сваіх не зводзіць...
— Добра ты арэш,— скажу я,— хлопча,
Толькі ўсё ж узняў бы ты хоць вочы.
Ты не бачыш: ідучы з работы,

Дзе арэш ты, мокры ўвесь ад поту,
На цябе крадком, праз хмары пылу,
На грудзях касу паклаўшы міла,
Нешта пазірае штохвіліны
Слаўная чарняявая дзяўчына.
Ну, а ты арэш сваім парадкам,
Думаеш: ідзе ў цябе ўсё гладка,
Толькі ж я скажу табе без смеху:
У цябе — вялікія агрэхі!

У КУЗНІ

За шклом акна ўдалечыні
Вятры ўздываюць снег,
Ты дзверы ледзь прыадчыні,
І сцюжа ў твар дыхне.

А ў кузні з горна, што гудзе
І ў польмі штодня,
Нібы ад сонца ў ясны дзень,—
Шугае цеплыня.

Патрэбны сеялкам вінты
І зубы — для барон.
Кую каваль, і малаты
Ўздываюць гром і звон.

Ён і не думае гуляць.
Пот раўчуком з ілба.
Распачалася ў каваля
Вясновая сяўба!
1955

* * *

Павуціны беленькая нітка
На пінжак мне села. Я здымаю
І кладу яе на крылы ветру:
Хай ляціць па нівах, сёлах...

Восень.

Ля варот — чырвонай бульбы горка.
Паўз яе нясуць бульбоўнік дзеці,
І жанкі духмяныя ахапкі
Рэжуць на сячкарні новай...

Восень.

Я іду сялом. На светлых стрэхах
Паласатыя бакі ўграваюць
Гарбузы. За шыбай — памідоры,
Нібы жар, палаюць ярка...

Восень.

Шлях вядзе ў палі. Здаля насустрач
Пылу коціцца клубок. Ды гэта ж
Наш шафёр вязе капусту з градаў —
Кузаў качаноў бялюткіх...

Восень.

Ліст тапчу я.

Цёпла — на прылеску.

Я кладуся на сівец, пад сонца,
Што ўжо нейкім дарагім да болю
Стала сёння...

1958

МЯЦЕЛІЦА

Гляджу, гляджу за вокны,
Дзіўлюся, цёмны дзень які:
Мяце зіма садок наш
У сотні белых венікаў.
Хапаючы за вецце,
Нахабны і раз'юшаны,
Зноў здзекуецца вецер
Там са старое грушы...
А тут, у хаце, грубка —
Ажно гудзе, нагрэтая.
Сядзі ды чай пі з кубка
Да самага да лета...
А я зрываю шалік
Шырокі мой на вешалцы,

А я іду пад хвалі
Вясёлай куралесіцы.
Няхай жа твар халодзіцца,
Няхай жа шчокі студзяцца,
Хай сэрца з ветрам водзіцца,
Няхай са сцюжай дружыцца!
1958

* * *

Вецер гойсае яра
Ў сумным лесе парожнім.
Пад кудзеляю хмарак
Разаслаліся пожны.

Што ж, хадзі цяпер з Лыскам,
Мацай сумку пустую.
Блізка ноч ці не блізка,
А цябе й не турбуе.

Рві мятлюк без карысці,
Кроч ляском без турботы.
Толькі слухай, як лісце
Ледзь шапоча пад ботам.

Тут — найлепш за курорты:
Дыхай, дыхай жывіцай.
Так і просяцца ў рот твой
Сакаўныя брусніцы.

А нагнешся, з-пад носа —
Фырр! Глушцы — і не злічыш.
Калі знікнуць між сосен,
Скочыш: ты ж паляўнічы!
1958

* * *

Здзіўляліся хлопцы:
— І што за дзівак ты?
Куды цябе гоніць?

Там сум, у гаях!
А ў Мінску ж выгода,
Жыві сабе ўсмак тут:
І цырк, і праспект,
І кватэра свая.
Я толькі ўсміхаўся:
Вядома мне гэта,
Я ўсё перадумаў —
І супраць, і за.
Душы маёй мала тут
Сонца і ветру,
Мне сніцца ізноўку
Зямля ў каласах!
Я еду туды,
Дзе пад воблачкам ясным,
Як некалі,
Возяць снапы землякі,
Дзе ў дыме махорачным
Сходаў калгасных
У спрэчках наўзмах
Б'юць аб стол кулакі,
Дзе з ілам чарнюткам
Хапаючы сонца,
Снуюць экскаватараў дужых
Каўшы...
Там, радасны,
У дзён неспакойных гамонцы
Знайду я нарэшце
Спакой для душы!
1957

* * *

Тугія пупышкі ў дуба:
Да лета на сонцы парыў.
А гэта над лугам —
аж любя —
Узняў
зялёную хмару!
Яна ўсё цямнее з днямі,
І дзесь за прапыленым жніўнем

Пальюць —
на сівец, на камень —
З яе
жалудовыя ліўні!
1959

КАЛГАСНЫ ХОР

Заслоны чырвань — у бакі,
І нібы вырас хор:
Касцы, даяркі, пастухі,
Камбайнер і шафёр.

Прапахлі рукі муравой,
А ветрам — твары іх.
І клуб, што ўвесь гудзеў, як рой,
Нібы знямелы, сціх.

Шукала песня слухача,
Цякла — чысцей расы.
Я чуў: звінеў лясны ручай,
Шапталі каласы.

Ізноў вярталася праз час
Маленства нацянькі...
Заварушыліся ураз
Ватоўкі, армякі.

А песня білася між сцен,
Лілася ўжо ракой...
І доўга тут — ёй узамен —
Біў воплескаў прыбой!
1959

СМЕРЦЬ КАВАЛЯ

Прыйшоў у кузню
ледзь золак.
Ляцеў да палёў перастук.

А ў поўдзень
са стукам молат
Упаў
на кавадла
з рук.
Калі гасцінцам
між кветак
Трохтонка
пльыла
спакваля,
Ніяк я не верыў,
што гэта
Вязуць
хаваць каваля.
Басок жа яшчэ ягоны
Гучыць у вушах, чуваць,
Ягоных жа косаў звонам
Усе сенажаці звіняць!
1959

МАТЧЫНЫ РУКІ

О, рукі твае!
Без прынукі
Капалі, палолі, жалі.
Яны не баяліся, рукі,
Ні гною, ні дзёрнаў зляжалых.

Парэпанья, грубыя,
У сінёнькіх жылках, бы ў вецці,
Счарнелыя (іх не адмыеш!)
І самыя чыстыя ў свеце!
1961

ВОЗЕРА

Хто яго кінуў сюды, у імхі,
З сіняю хваляй ды чайкаю?
Б'ецца паціху аб бераг глухі,

З дзіўнаю назвай — Скачальскае.
Помню,
праз ельнік пад дыскавы брэх
Босья беглі пад градам мы:
Недзе ў затоцы, казалі, бярэ
Воду азёрную радуга.
Вечарам, мокрыя па жываты,
Ледзьве пляліся задворкамі:
Зноўку аблазілі ўсе чараты,
Ды — як растала — вясёлка ў іх!
Сёння ж, ледзь толькі пад хмаркаю дзесь
Бразнуць ключы жураўліныя,
Кідаю ўсё: хоць на дзень, хоць на дзень —
Да берагоў з журавінамі!
Плешчуцца, плешчуцца хвалі сабе,
Гонячы лісце пакорнае:
Недзе ў тумане восень скубе
Беразнячкі прыазёрныя.
Так бы й стаяў каля светлай вады,
Слухаў, як ціха аер пяе.
Тут вось, у возеры гэтым, заўжды
Сэрцам натхненне я чэрпаю!
1959

* * *

Бадзяга, з туманаў золкіх
Іду на агонь, у яр,
Дарма пранасіўшы двухстволку
Па сівым куп'і імшар.

І вось ля кастра з пастушкамі
Глытаю — аж слёзы ў вачах —
Цёплы дымок гаркавы
Пад мірныя стрэлы карча.

Тут ціха, у гэтым закутку,—
Сядзі між асін трапяткіх.
Ля твараў, як рыжую хустку,
Польмя рвуць вецяркі.

Кідаюцца іскры пад хмаркі:
Разгач я саджу ў жарок.
І бульбіна з жоўтай прыгаркай
Смачней мне за ўсякі пірог.

Так добра з дзятвой гэтай звонкай.
Мне проста ў сэрца цячэ
Бяскопатная гамонка
І ясная сіль вачэй.

Адгэтуль па грудях сцежак,
Атавай сівой, багуннём
Нясу я сонейкі ўсмешак,
І цёпла мне сіберным днём.
1959

АСЕННЯ РАДАСЦЬ

Пад восень свецяцца лясы,
Як свечкамі,
Бярозкамі.
Зайдзі —
Абсыплюць верасы
Драбнюткімі пялёсткамі.

І я хадзіў,
Дзе маслякі
Паўсюль растуць зацішкамі,
Дзе елкі,
Нібы блазнюкі,
Балюча б'юцца шышкамі.

Я нарываўся ля грудоў
На рэдкія ляшчыны.
Арэхаў там, як жалудоў,
І чорна —
Ад ажыны.

Хадзіў сіўцом,
Збіваў расу,

Таптаў драсён ля градаў...
Я чуў, што ўвосень толькі сум,
А мне ж —
Усюды радасць!
1959

* * *

Вы, пэўна, бачылі ў верасні:
Адарваўшыся ад заток,
Далёка-далёка ўверсе
Гусіны
плыве
шнурок.
Вы, пэўна, бачылі ў верасні:
Па пожнях, спавіўшы сады,
Паўзе да платоў і ў дзверы ўсе
Прапахлы бульбоўнікам
дым.
Вы, пэўна, бачылі ў верасні:
Як кураняты, ў бары
Рассыпаліся па верасе
Рымскі —
кашалямі бяры.
Вы, пэўна, бачылі ў верасні:
Не гаснуць, гараць ля сцяжын
Касцянкі ў імжыстай шэразні
Ды чорнае сонца ажын.
Вы, пэўна, бачылі ў верасні:
Азерца ў пярыне мхоў,
Вярба ды стажок пры беразе...
Што мяне цягне дамоў,
Вы, пэўна, бачылі ў верасні.
1959

* * *

Праз ноч усю гуляў вихор,
Кідаў снягі, выў дзікім зверам
І з гікам
рваўся у прастор,

Нібы ў расчыненыя дзверы.
А сёння ціха так наўкруг,
І вецярок прылёг, не вее.
На плоце, ліпах, дахах — пух:
Застыла
белая завея.
1959

* * *

З поля каровы ідуць,
Вунь і наша Лысуха.
Я дастаю ваду:
Пі, рабая, дасуха.
За вёскай — зара, зара...
Вісяць адны туманы там...
Ад ног рагулі —
о светлы край!
Пахне салодзенькім жытам.

Маці фартух завязала стары,
На эдлік памыты села.
І вось барабаніць ужо ў вядры
Тонкі струменьчык белы.

Недзе скрыпка спеў пачала...
Цягне з палёў, як са sklepa...
У вулей запозная пчала —
Чутна — ткнулася слепа...

Не згледзеў, як маці ўжо ў кубку дае
Мне малако, што сцадзіла,
Цёплае п'ю я,
і ў жылы мае
Льецца
зямная сіла!
1960

КАЗКА

Я смяўся з казкі, чутай змалку:
Нібы ў пушчы ў нас, ля азярца,
Водзіцца дзівосная русалка,
Што людзей чаруе па сійцах.

Раз між вольхаў, дзе таўкуцца мошкі,
І мяне ўтапаная, як ток,
Вузкая казіная дарожка
Завяла ў нязнаны той куток.

Расхінуў кусты я, і з асокаў,
Халадок хаваючы ў цяні,
Бліснула ўтануўшае глыбока
Неба невыказнай чысціні.

А наўкол, дзе звон чмялёў напеўны,
Спалі вербы ў завушніцах рос,
І бяроза — белая царэўна —
Распяла ў задуме зелень кос.

Я стаяў, прычараваны цалкам,
Мне здалося: ў казцы я самой
І вось-вось чароўная русалка
Выйдзе з-за алешыны крывой.
1958

* * *

Дома ў нас — не за колькі зямель
на лужку
ці не бачыў ты дзіва:
з веку ў век,
з лета ў лета
рупліва
пералічвае краскі
чмель.
1967

* * *

У пору бусловых прылётаў
У лес не ідзі яшчэ босы:
Кальне табе ў пяткі — бойся —
З-пад лісця чорнага лёд там.

Ты не глядзі, што ад пчолаў
Ужо ажылі выжары,
Што промень цёплы абшнарыў
Чарнічнай ўсе наўкола.

Бярозы там золкія цені
Кладуць на імхі, хоць і скупа;
Між белых камлёў і купін
Сцюдзёныя ходзяць струмені.

У гале, пад сонцам гарачым,
На мяккай траве мурожнай
Задрэмлеш неасцярожна —
Прахопіць цябе як бачыш.

Плыве выпарэнняў цяпло там
З набракалай зямлі у нябёсы...
У лес не ідзі яшчэ босы
У пору бусловых прылётаў.
1960

РУЧАЙ

З узгорка няспынна
Ручай па каменні
Ляціць, бы лавіна,
У пьрских і пене.

А вербы і клёны,
Пастаўшы ля краю,
Яго у зялёны
Вянок уплятаюць.

Ды, грозны, ён глебу

Ірве ў іх з-пад корняў,
Зацішша не трэба
Такім, непакорным.

Наперадзе скалы
Пастаў яму,
здэцца,
І тут бурнай хваляй

Ён, вольны, праб'ецца.
Яго не стрымаеш,
Ён знае, ён чуе:
Стыхія марская
За даллю бушуе!
1959

* * *

Не раз я хадзіў тут на золку, да дня.
Стаяла па раніцах скрозь цішыня.
А гэта ледзь ступіш —
Напевы плывуць:
Сосны пяюць,
Вербы пяюць.
Спявае сцяжынка ў зялёным лянку,
Рачулка спявае ў альховым вянку,
Вузенькія кладкі, што гнуцца дугой,
Іграюць, як струны, пяюць пад нагой
Спявае ракітнік на ўсе галасы,
Спяваюць званочкі, густыя аўсы,
Спявае зямля ўся,
Свет цэлы пяе:
Я крочу у вёску сваю
Ад Яе.

* * *

Сёння спаць не пайду, не пайду —
Лепш не кліч, перапёлка.
Ты не бачыш, каго я вяду
Па дарозе з пасёлка.

Хмара чорная валасоў,
Паркалёвая блузка...
Лезе месяц — які тут сон! —
Ёй за шыю, заблуда.

Кажуць вочы: цалуй, цалуй!
Я на рукі бяру, харошую,
Па пшаніцы, як па сялу,
Крочу з радаснай ношаю.

Недзе ўпала прыколка — няхай.
У кішэнь дай мне туфлі.
Неба, неба — рабая страху.
І зара ўсё не тухне.

Твар апёкся — яе валасы!
І — няхай нават згуба —
У гарачыя каласы
Апускаемся — губы ў губы.

Зверху зорка глядзіць на палі —
Агнавыя вейкі.
Абвілі мяне, апялі
Рукі — яблыні вецці.

У сэрцы сонечна — не гавары.
І дармо, што, як совы,
Будуць зырыцца плеткары,
Кідаць колкія словы.

Што ж, няхай. Мы ізноў на зары
Тут прызначым спатканне...
На зямлі, не заходзячы, вечно гары,
Сонца каханя!

1963

ВЯСНЫ ЗЯЛЁНЫЯ СЦЯГІ...

Бярозу сонную, што голле звесіла,
Вятры цяплом абдалі з-за ракі,

І, збуджаныя, зазванілі весела
Пупышак
бронзавыя ланцужкі.
Зіма — бабуля ў кажуху злінялым —
Ішла шляхі вясне перакрываць:
У вочы завірухамі шпурляла,
Марозы выпраўляла
гаць каваць.
Але вясна разбіла льды ўсе чыста
І, захапіўшы ўзлескі і лугі,
Куды ні глянь,
над краем урачыста
Ўзняла свае
зьялёныя сцягі!

ЛІВЕНЬ

Дзень па чэрвеньскіх травах
Мы з табою блукалі,
Не заўважылі нават,
Як захмарыла далеч.

Раптам лівень — як хлыне!
А наўкол — хоць бы дрэўца.
Я — у тэнісцы сіняй,
Ты — у лёгкай сукенцы.

За хвіліну якую
Ты прадрогла б, няйначай,
Прытуліў, дарагую,
Да грудзей да юначых.

Ты ўсміхнулася, бачу...
Скрозь шумела трава ўся...
І стук сэрцаў гарачых
З веснім громам зліваўся!
1954

САЛАЎІ

Анямееш проста каля тына,
Калі трэлі ўдараць ад гаёў.
Марыў часта я тады з дзяўчынай
Удваіх паслухаць салаўёў.

З-за яе, кірпатае гарэзы,
Страціў сон я, страціў я спакой.
А заўчора ўвечар каля бэзу
Мы — рука ў руку — стаялі з ёй.

Аж да дня аб шчасці размаўлялі,
Чуўся стукат сэрцаў маладых.
Салаўі тады ўсю ноч спявалі,
Ну, а мы і не пачулі іх!
1954

СУСЕДКА

Ноч, а я не сплю. Дзе сон мой?
Зноў кручуся — сам не свой.
І чаму падушка сёння
Стала мулкаю такой?
З панадворку ў раму ветла
Голлем грукае вясна,
На падлозе месяц светлы
Распластаўся ля акна.
І харошай ноччу гэткай
За сцяною — знаю я —
Недзе блізка спіць суседка
Інтэрнацкая мая.
Пра адну яе ў пакоі
Цэлым гуртам за сталом —
Што ні вечар — між сабою
Мы дыскусію вядзём.
Перапынкамі пры стрэчы
Бачу: быццам незнарок,
Муціць, сто вачэй хлапечых
Накіраваны ў той бок.

І між іх —
мае таксама:
Як тут сэрцу рады даць?
Хоць на вочы ёй часамі
Я імкнуся пападаць.
А яна мо раз і гляне:
Як і ўсе, хлапец, маўляў,
Ці ж ёй знаць, нашто ўсё ранне
Я чупрыну папраўляў.
А прыйшоў дадому ўвечар —
Паглядзеў:
ізноў яна!
З аднакурснікам аб нечым,
Чую, шэпча ля акна.
Не заснуць ніяк.
Дзе сон мой?
Зноў кручуся — сам не свой.
І чаму падушка сёння
Стала мулкаю такой?
1955

* * *

Табе, сяброўка,
ехаць на вакацыі,
І добра мне яшчэ прайсці з табой,
Ды вось свісток прарэзлівы на станцыі -
І вокны паплылі перада мной.

Лаўлю я позіркам вагоны цёмныя,
Што ўжо ляцяць у срэбраную ноч,
І да драбніц гарэзны твар успомню я
І цеплыню такіх
ласкавых воч.

Удаль пабеглі шпалы пад парошаю.
Ты недзе, аглядаючы прасцяг,
Стаіш, напэўна,
ля акна, харошая,
Цярэбячы свой шалік на грудзях.

Між хвоек дым апошні расплываецца,
І рэйкі ўздрыгваюць усё цішэй...
Ды гэта толькі поезд аддаляецца,
А ты мне робішся
яшчэ бліжэй!

1957

* * *

Ідзе яна, і ветрык ёй з зарэчча
Цалуе шчокі, яркія, як мак.
Зірнеш — такія вузенькія плечы
І шчупленькая гэткая сама,

Што ты, праходзячы па сцежцы міма,
З-за каласоў, устаўшых як сцяна,
Яе і не прыкмеціш тут, магчыма.
А мне ж яна з усіх дарог відка!

1956

ХАТ ВЯЧЫСТЫ ДАР

Паэма

I

Усё — замкнёны кабінеты,
Што засланылі нас ад свету!
Гудзе аўтобусік, як жук,—
Хутчэй, хутчэй, спяцы навук!
Хоць адарваць сябе не проста
Вучоным ад сталоў-фарпостаў,
Ад скрэпак, папак, ад папер
І ад высокіх іхніх сфер,
А ўсё ж сядзенні пакрысе
Займаюць.
— Ну, цяпер усе?
Усе? Ніхто з нас не забыты?
Мо хто заспаў?
— Усе, нібыта...
Пстрык! — і захлопваюцца дзверы,
Матор вурчыць нязлосным зверам,
І вось плыве ў вёр вуліц чоўнам
Аўтобус, фалькларыстаў поўны!
Бывай, бывай, наш храм навук!
Даволі цяжкіх творчых мук,
Даволі рад, нарад і сесій,
Даволі сектараў і секцый,
Вучоных пік, саноўных шпаг —
Спявай сваю нам песню, шпак!
Ў дарозе мы. Пры кожным — клумак
І, пэўна ж, свой клубочак думак.
Паўз нас плывуць дамы, дымы —
У свет зялёны едзе мы.
Там, за палямі, за лясамі,
За рэчак сініх паясамі
Пры паплавах, пры курганах
Схаваны вёскі ў туманах.
А ў вёсках тых — касілак лёскат,
А ў вёсках — бела ад пялёсткаў,
А ў вёсках — сонечныя будні,
А ў вёсках — сеялкі і бубны.

У вёсках — хаты, хаты, хаты,
І ў кожнай хаце — скарб багаты...
Унь бабка — час ёй неўпрыкметку
Твар у маршчыны ўзяў, бы ў сетку.
А ў іх, маршчынах тых глыбокіх,
Жыцця яе і часу крокі,
Усе вятры, усе дажджынкі,
Усе дакопкі і дажынкі,
Усе вяселлі і купаллі,
Што ў памяць да драбніц запалі...
Бяжыць аўтобус пад аблокі,
У сіль надземнай павалокі.
Там недзе ў хатах песня спіць.
Нам трэба песню пабудзіць.

* * *

Мы едем роўна, нетаропка:
На карце выбрана ўжо кропка
(Каля яе — дарогі нітка,
Уся ў кружочках сёл, як нізка.
А побач — свет травы і красак? —
Нязнанай рэчкі сіні пасак).
Вірыць асфальт-шаша, грукоча:
Усе ціхаходы — да абочын!
Насустрач — плынь ракі машынай.
Шуршаць, з шашою шэпчуць шыны...
Машыны — то з пяском, то з лёнам,
З жалезам, з мурагом зялёным.
А вунь ажно сцяна з праёмам
Дзвярным плыве, за ёй — паўдома.
Там, за бартом — куды? — паўз гоні
Мільгнуў табун паньлы коней...
Пад поўдзень за вясёлым гаем
З асфальту проста ў поле джгаем.
Ды пыл нам не зніжае тонус —
Бяжыць-куляецца аўтобус.
То дзікам шлях пясчаны рые,
То ў гойны гай нырае рыбай.
Па вокнах голле вольх шаргоча,
Як быццам не пусціць нас хоча.
За лесам — зноў прастор адкрыты:

Да небасхілу ходзіць жыта!
А там — ківаемся праз сёлы:
Каменным брукам скачуць колы.
Як мак, дзятва ў пяску за брукам,
У агародах — цёткі крукам.
Мільгаюць студні, бэзу лісце
Ды разьбяроў паэмы — ліштвы...
А во ўказальніка страла
І з назвай «нашага» сяла!
Глядзім маўчком — не чутна жарту
Што ж тут параіла нам карта?
Куды нас сёння занясло?
Ці хоць «фальклорнае» сяло?

* * *

Абапал шляху, у даліне
Схаваны хаты ў зеляніне.
Імчым туды і плюшчым вейкі:
Пыл хмарай з вуліцы-гравейкі.
Спярша глядзім, праўленне дзе тут -
Пытаць не трэба нам пра гэта,
Бо знаем (люд жа мы вучоны!):
Шукай яго там, дзе чырвона!
Такой метадай вельмі скора
Гуртом знаходзіцца кантора.
Аўтобус робіць разварот
І сцішваецца ля варот,
Клубамі пылу акаціўшы
Будынкі ў бэзавым зацішшы.
Праўленне — дом двухпавярховы,
Цагляны, шматаконны, новы.
Ён — ад падмурка і да латаў —
Зіхціць ад лозунгаў, плакатаў.
Іх аж не месцілі ўжо сцены,
Дык ім паставілі вунь стэнды.
І тут і там — слоў звонкіх веліч
І лічбаў самых розных безліч.
На тых плакатах, дыяграмах
Усё падлічана да грама:
Якога ў годзе тым навару
Калгас чакае ад гектару,

Па колькі ў хлеве парасятак
Мець будзе ён ад свінаматак.
«Падбіты» малако і мяса
І нават сіласная маса.
Вядома нават, што ўжо будзе
Налета ў гаспадынь на блюдзе.
Да лічбаў тых у падмацунак —
На кожным са шчытоў малюнак.
Во кура — знесла кучу яек,
Аж вылезці ёй з іх няма як.
Там, на шчыце — як нейкі кліч,
Свіны, з ружовым ротам лыч.
А унь — шуканняў творчых вынік
На цэлы шчыт кароўе вымя...
Паўз тыя стэнды і плакаты
Ідём да кіраўнічай хаты.
Ідём утрох мы — як звычайна,
Спярша Фядосік, наш начальнік,
За ім — шыракаплечы, грузкі
Яго намеснік з папкай — Гурскі
(Фядосік, каб хадзіць улегцы,
Яму даў кіраўніцтва лейцы).
І з імі — я: ў любы «вапрос»
Мне рупіць усадзіць свой нос.
Мы калідорамі грукочам —
Кіруем на таблічкі вочы.
Так, на дзвярах таблічак шмат:
Напэўна, немалы тут штат
Майстроў высокіх ураджаяў,
Што кожны год зямля раджае...
Во дзверы й галавы калгаса —
Сціхаюць тут нашы абцасы.
Бяром за ручку асцярожна
І адчыняем дзверы:
— Можна?
За скрэмзаным сталом шырокім
Стаяў сюды, к дзвярам, паўбокам
З траскучай трубкай тэлефоннай
Мужчына ў тэнісцы з нейлону.
Ён праз плячо зірнуў на нас
І адварнуўся ў той жа час,

Бо трубку тую шчыра слухаў,
Не адрываючы ад вуха.
І толькі зрэдку дзёўб, як грак:
«Так-так!», «Так-так!» Зноў: «Так-так-так!»
Мы сталі ля стала, стаім,
Мяняем ногі перад ім.
Нарэшце трубка-балбатуха,
Глядзім, адносіцца ад вуха,
І нетаропка гаспадар
К нам паварочвае свой твар.
У пільным позірку нястрогім
Мільгае водсвет насцярогі:
Хто ж гэта! Што йшчэ за назолы
Яму зваліліся на голаў?
Мо зноўку гора-штурхачы,
Якіх і днямі і ўначы
Калісьці шнырыла нямала
Удоўж і ўпоперак. Бывала:
Снег дзе-нідзе яшчэ на полі,
Марозік раніцаю коле,
А тут па бездаражы ўскач
Ляціць вось гэтакі штурхач:
— Чаму не сееш? Кажаш — грязь!
Дык сей у грязь! Ці з крэсла злазь!
Так і становіцца на глотку:
Яму патрэбна лічба ў зводку!
А вырве — хлоп яе да папкі,
І толькі бліснуць яго пяткі!
Сюды і нос больш не заверне,
Не папыгае, як там зерне —
Ці узышло хаця яно?..
Заняты іншым ён даўно!
А старшыня? Зноў чухай цемя,
Звані ў званы — шукай насенне,
Мудрай, кліч люд на разнарадку —
Распачынай усё спачатку.
Таму, каб неяк адчаліцца
Ад папіхайлы-плішчаніцы,
Давалі гэтакаму тыпу
Часамі чысценькую ліпу
І зноў рабілі сваю справу —

Жыты вырошчвалі на славу...
Пра штурхачоў было нямала
Гаворкі ў найвысокіх залах,
Ды хоць з трыбунаў іх клянучь,
Па сёння штурхачы жывуць
І хлеб спакойненька жуюць!..
Каб нам не быць якой загадкай,
Не мучыць старшыню здагадкай,
Адразу кажам, што й к чаму,
І руку ціскаем яму.
А каб было к нам больш даверу,
Фядосік цягне і паперу.
Яе, разважны, нетаропкі,
Чытае старшыня да кропкі.
А прачытаўшы, свой аловак,
Якім вадзіў пад кожным словам,
Прывычным, ледзь прыкметным рухам
Чамусь закладвае за вуха —
(Так — помню я з малой пары —
У нас рабілі цесляры,
Як размяралі бервяно,
Каб роўна легла ў зруб яно)
І са смяшынкаю, ахвоча
На нас скіроўвае ўжо вочы.
З яго прыветлівага твару
Сышла і насцярогі хмара,
Бо ўбачыў:
Не з таго мы складу,
Каго чакаў калісь, як граду...
— Вам трэба песні?
Што ж, паможам...
Чым толькі паслужыць вам можам?
(Хаця вучоныя ўсё ж мэты,
Відаць, у песняборцаў гэтых
І іх няма чаго баяцца,
Ды... лепей паасцерагацца,
Бо ўсё-ткі ж і яны — пісакі,
Якіх пабойваецца ўсякі.
Тым больш старшыні — хто з іх грэху
Не зробіць дзе-небудзь у спеху?)
Вас, значыць, раскватараваць?

Што ж, трэба тут памазгаваць...
«Памазгаваўшы», ключ бярэ ён
І стукае па батарэі.
На гук-сігнал той праз хвіліну
У дзвярах выростае жанчына
І застывае ля парога
Перад даўгім сталом «Самога»,
Чамусьці ўся, аж да пражылак,
Напяўшыся, нібы спружына.
Ёй старшыня пра нас тлумачыць
І ставіць важную задачу:
Па хатах, у людзей шаноўных
Цяпер жа размясціць вучоных.
— Ну, добра,— нас траіх жанчына
Абводзіць хуткімі вачыма.
Яна папраўдзе рада, бачым,
Рашыць складаную задачу.
І мы ўстаём, ідзём за ёй,
Раскланяўшыся з старшынёй.

* * *

І вось аўтобус наш лабаты
Памалу ціснецца паўз хаты.
Між нас — жанчына-павадыр,
Важаты наш і правадыр.
Мы ёй, жанчыне той з праўлення,
Ўступаем першае сядзенне —
Каб добра хаты аглядала,
Хутчэй нас раскватаравала.
Ля дома новага, пад вязам
Спыняемся. З жанчынай разам
І мы удвух з Антонам Гурскім
Ідзём дваром зялёным, вузкім.
Насустрач — рада ці не рада —
Ўстае і гаспадыня з градаў
(Што за дваром адразу, з краю),
Падолам рукі выцірае,
Абводзячы нас пільным вокам,
І к нам шыбуе борздым крокам...
— Ўзяць на пастой? Са сталаваннем?
Чаму ж ка мне з такім пытаннем?

Ты ж ведаеш сама, Пятроўна,
У полі я дзянёчак поўны!
Дзе ж часу я, скажы, знайду,
Каб гатаваць людзям яду?
Ды што ім вельмі і згатовіш?
Як ты людзям тут унаровіш?
А людзі ж — не абы-якія —
Вучоныя, бач, гарадскія!
Тут гаспадыні мы з Антонам
Адказваем вясёлым тонам,
Што хоць мы ў горадзе жывём,
Ды ўсё вясковае жуём,
Ды і раслі ж мы не ў дамах —
Таксама ў вёсцы, на камах.
Яды асобай нам не трэба —
Абы знайшлася луста хлеба
Ды, можа, скварка з агурком
Ці бульба з кіслым малаком.
Усё, што прынясе нам цётка,
Мы ўмомант падмяцём, як шчотка,
Пасля ж расплоцімся з ахвотай
І за яду і за турботы.
— Што плата...— тут яна камечыць
Свой сказ: ці варта ўсё ж пярэчыць?
Адзін ёсць толькі непакой:
Каб крыўды не было якой...
— Не будзе крыўды ў нас ніякай —
За ўсё вам скажам толькі дзякуй,—
Спяшаем мы запэўніць цётку —
Хутчэй узятую высотку
Замацаваць.
— Ну, што ж, раз гэтак,
Вазьму дваіх, толькі кабетак:
Хоць будуць лішнія клопаты —
Ці ж начаваць людзям пад плотам?
Мы да аўтобуса шыбуем
І там ахвотніц дзвюх вярбуем.
Аднёшы ў хату чамаданы
Жаночых розных прыгындалаў,
Мы зноў пускаемся ў дарогу —
Далей, да новага парогу.

А сустракаюць нас усяк:
Той доўга лоб свой трэ — нібыта
Карову прадае ці быка,
Пасля ж згаджаецца так-сяк.
Другія — тут жа даюць згоду,
А іншыя дык і выгоду
Тут хочучь мець:
— От каб, Пятроўна,
Хоць слоўка за мяне тактоўна
Закінула ты старшыню —
Мне б шыферу на варыўню...
— Ну, што вы, цётка, я б з ахвотай,
Ды ён не дасць раскрыць мне й рота.
Я, цётка, зусім з канторай
Разлічвацца ўжо буду скоро.
Мне там выструньвацца абрыдла.
Я даглядаць пайду лепш быдла
Ці буракі палоць у поле —
Там, хоць цяжэй, затое — воля...
Памалу, з толкам наш важаты
Ўсіх растасоўвае па хатах.
Ёй, той жанчыне нешматслоўнай,
Мы кажам дзякуй, і Пятроўна
Нам зычыць поспеху ў адказ
І падбадзёрыць хоча нас:
— Вам працаваць тут добра будзе:
Усё ж някепскія ў нас людзі.

II

Як колісь, будзяць мяне пеўні
У сучкаватых сценах спеўных.
Сюды, без лішняга вагання
Узяла нас з Лісам цётка Ганя —
Сівая ціхая жанчына
З надзіва сінімі вачыма.
Жыве у хаце той са скрухай
Яшчэ старэнькая свякруха.
Два ложка іх каля сцяны
Стаяць за шырмай — два чайны,
Што праз залеву і кудасу
Плывуць кудысь ракою часу.

Нам цётка адвяла святліцу —
Ўвесь дзень тут сонца залаціцца.
Чысцютка, ясна ў гэтай «зале»
З фіранкамі ды абразамі.
Ля покуці — канапа-ложак,
Цяперашняе наша ложа.
На ім пярэны і — пад вушкі
Нам, нібы воблакі, падушкі,
Тут з Лісам — кожны з нас паўголы
Спім пад багамі, як анёлы.
Я прахапіўся, мусіць, рана —
Шарэе ў шыбе неба цьмяна.
Над вухам дзесь, малы званар,
Звініць на хату ўсю камар.
Гергечуць гусі каля ганку,
Свайго чакаючы сняданку.
За ліштвай галубы буркочуць
Ды крыллем аб сцяну шаргочуць.
Мой зрок спыняецца на куфры —
Там нейкі водсвет скача: з кухні?
А! Гэта паліцца ж у печы —
Унь і ў акне агонь трапеча.
Вада пад накрыўкай сіпіць:
Так, цётка ўжо даўно не спіць.
Зайшла у хату во з двара —
Бразгоча восілкай вядра,
Ляскоча ў місцы лыжкай ёмка,
Стукоча глуха ў печы ёмкай⁶
А вось — як выбух: на патэльні
Штось зашыпела — цеста, пэўне.
І папаўзла па хаце змейкай
Дымочку сіленькая шлейка.
Пасля ж, як казка даўніны,
Запахлі хораша бліны.
І мне здалася: зноў я ў маці,
У той дзяцінай нашай хаце,
Адкуль за мараю услед
Даўно мы вылецелі ў свет.

⁶ Ёмка (дыялект.) — чапала.

* * *

Хай стол не ломіцца у цёткі
Ад страў няведамых, а ўсё-ткі
Тут можна добра і са смакам
Пад'есці нам, такім бадзякам.
Сярод стала неспадзяванкай —
Яда малечых год — мачанка,
Што на патэльні, як жывая,
Яшчэ унь бурбалкі ўздувае,
Такая пахкая, з дымком
І нават — там-сям — з вугальком
(Ад дроў бярозавых, што ў печы
«Пастрэльвалі» так недарэчы).
Там — міса з бульбаю-разваркай
(На бульбіне жаўткам — прыгарка),
Ад місы белаватай хмарай
У столь, пад бэльку верне пара.
Ля бульбы, трошачкі ўбаку,
На чыстым — з лёну — ручніку
(Даўно адзначыў чуйны нос) —
Бліноў прыпухлых ладны стос.
А побач — і смятанка ў місе...
Ну, што ж, цягні, брат, лыжку, Лісе!
Памалу, быццам нехаця,
Бяромся за яду, хаця
Мы ўжо даўно глыталі сліну —
Чакалі гэтую хвіліну.
— Вы ешце, ешце,— цётка просіць
І малака гладыш падносіць,—
Мо што й не так, ды чым багата,
Як кажуць, тым і рада хата...
Мы гаспадыніны сумненні
Развейваем тут у імгненне,
Налёгшы шчыра, са стараннем
На шчодрое яе сняданне.
За тым сняданкам неўпрыкметку
Распачынаем мы разведку:
Дзе ж тут (як кажуць у сталіцы)
Б'юць песень чыстыя крыніцы?
Ці мо не трэба нам шукаць іх?
Мо ёсць яны і ў «нашай» хаце?

Так, песні ёсць тут, і багата!
Ды... прыбылі мы пазнавата
Па іх.
...Калісьці — на выгодзе,
За прасніцай, у агародзе,
Удзень і ўвечар іх, бывала,
Свякруха цётчына спявала.
Спявала — сэрца расчыняла,
Бяду ды смутак разганяла...
Ды разагнаць вось не змагла:
Бяда ў ціскі яе ўзяла
І крукам кінула на ложка,
Адняўшы мову. Хто ж тут можа
Цяпер у бабкі песні ўзяць,
Цудоўны мех той развязаць,
Дзе, звонкія, яны сабраны,
Навек жывымі пахаваны?
Вось так іх, пэўна, бабка ўсе
У іншы свет і аднясе...
А можа, словы і напеў нам
Тых песень цётка дасць? Напэўна,
Ад свекрыві ж пераняла,
У памяці прыберагла?
Так, цётка знала тыя песні,
Ды ўжо не ўспомніць іх, хоць трэсні:
— Мне, дзеткі, не да іх было,—
Хмурнее цётчына чало.
...Ад воч сватоў ды ад маністаў
Свяціўся дзень той прамяніста.
Шалелі коні — ад прыселля
Няслі далей віхор вяселля.
Там, на вазах — не ўседзець! — дружкі
Ішлі у скокі пад частушкі.
Ім памагалі добра бубны
Ды падпявала — вецер буйны.
У віхры тым — рука ў руку —
На расфарбованым вазку
Сядзелі ў стужках ды ў вяргінях
Ён і яна — князь і княгіня!
Ён быў яе навечна, любы,
Яго усмешка, вочы, губы!

І тыя коні, тыя песні
Дзяўчыну проста ў шчасце неслі...
Ды па зямлі зеленалістай,
Па красках, хвалі каласістай,
Па росах, па шляхах краіны
У тыя ж самыя хвіліны
Паўзла ўжо ў сполаху пажараў
Вайна — крываваая пачвара.
І мары-шчасце маладых
Яна перавярнула ўміг.
Яшчэ не знялі шлюбны ўбор,
А ўжо трубілі трубы збор.
І ноч іх першая на свеце
Была й апошняя. Грозны вецер
Вайны — народнае бяды —
Як падхапіў хлапца тады,
Дык і па сёння, родны, ён
Прыходзіць толькі цётцы ў сон...
Змаўкае цётка тут, вачыма
Нацэліўшыся ў фотаздымак,
Што на сцяне, у рамцы прастай:
Ва ўборах шлюбных, напаўросту,
З адкрытым позіркам юначым —
Цяпер мы толькі гэта бачым —
Ён і яна; на кожным твары —
Яшчэ ні ценю страшнай хмары.
А побач — і другая рамка:
У цётчын свет сямейны брамка.
Між здымкаў картачка адна
Нам кінулася: зноў — яна,
А на руках яе — дзіцятка:
З-пад локця —
пухленькая пятка.
— Сын. Ад яго ж,— гне цётка голаў
Ніжэй.— Радзіўся ж от на гора...
Так, гора цётцы з ім хапіла!
Пад віскат бомбаў, у бахілах,
У ашкаметках брудных світкі,
Яна, прамоклая да ніткі,
Мо з месяц — дзе і брала сілы?
Дрыгну хлюпотную мясіла.

Блакада! Ё твань, у буралом
Людзей смерць гнала напралом.
У пекле тым бясконцым, маці,
Не выпускала з рук дзіцяці.
Хоць у жанчыны ад знямогі
І голаду ўжо мелі ногі,
Але, прысеўшы дзе на грудзе,
Зноў совала дзіцяці грудзі,
Пакуль зусім не апусцелі:
Ледзь дух трымаўся ў яе целе.
Ды людзі, гэтка ж выгнанцы,
Бяздомнікі і абадранцы,
Ёй з дзіцем не далі загінуць.
Хтось удзяліў ёй сахарыну.
Разбавіўшы яго вадой,
Балотнай, бруднаю, рудой,
Рабіла — важны быў дарунак —
З анучкі суслу-паратунак...
Пасля ў зямлянцы падрыжала,
Пакуль не схлынула навала...
Калі ж з балот дамоў прыйшла,
Не ўбачыла свайго сяла.
Гуляў між печаві толькі вецер,
Ды клён маячыў з чорным веццем.
А дворык з роднай хатай мілай
Для бацькі й маці стаў магілай...
У спадчыну ж ад іх — ці смешкі? —
Ёй дасталіся галавешкі.
Зноў у зямлянку лезь сырую —
Ў магіду гэтую жывую.
Ўзяла к сабе яна таксама
Свякруху, што назвала мамай.
Бо хто ж яе глядзець бы ўзяўся:
Сын, муж, дачкі дзве — ўсіх вайна
Ў яе прыбрала: старана
Тут партызанскаю была ўся.
Сама свякруха толькі цудам
Жыць засталася: тым прыблудам
Папала ў лапы; карнік ботам
У яблык збіў яе. З балота
Яна ўсё ж выпаўзла, хаця

Ужо для мукі, не жыцця.
І цётка колькі год ад ложка
Яе ўжо адысці не можа.
А сын? Жывы. Уберагла —
Ўсё ж маці смерць перамагла.
А пазмагалася нямала!
Гарбом хлеб чорны здабывала:
Касіла, жала, будавала —
Калгас з руінаў уздымала.
Бывала, і ў ярмо — магла! —
Ўпрагалася замест вала.
Цяпер, як стаў хлапец на ногі,
Гукнулі ў свет яго дарогі.
Забраў ад маці сына горад —
Што ж, хай бы жыў, ды зноў ёй гора
Няладна ў сына штось — запіў,
На хату матчыну забыў.
Вось год чакае, ды дарма:
Штось ні самога, ні пісьма.
Дык ці ж наўме ёй тья песні?
Іх дні турбот даўно растрэслі...
Што ж да сяла, то там павінны
Бруць тчэ песень ручаіны...

* * *

На вуліцы — знаёмы рух:
Брыдуць паважнай чарадою
Каровы з ранак — сырадою
Плыве духмяны пах наўкруг.
Сваіх падласак каля плота
Чакаюць цёткі ўжо, вароты
Парасчыняўшы ім. Падласкі

У двары заходзяць без падказкі.
На іх акруглыя бакі
Глядзяць-любуюцца жанкі
І ў хлёў праводзячы, як паваў,
Штось кажучь да кароў ласкава...
У чысты двор, даўгі таксама,
Мы з Лісам адшчапляем браму.
Тут, як сказала гаспадыня,

Жыве пяха, Дрозд Аўгіння,
Якая, каб ахвота, скоро б
Нам наспявала песень караб.
Пад хлеў расчынены прастуем
Адразу мы:
Там недзе — чуем —
Аб дно драўлянае даёнкі
Пабрэньквае струменьчык тонкі.
Падпёршы плечукамі хлеў,
Мы ціха слухаем той спеў,
Ласкавы, просты і лагодны,
З малечых дзён знаёмы, родны.
Во спеў змаўкае ўжо, і хутка
У дзвярах хлява мільгае хустка.
У гаспадыні — грубы твар,
На твары — як зямля, загар.
Застыўшы ў сполаху, з прахона
Дзвярэй глядзіць на нас здзіўлена.
Але ўсё ж дыпламат Арсень:
— Перш-наперш, цётка, добры дзень!
І проста, хараша, з пашанай
Ёй растлумачвае старанна,
Хто мы, адкуль, якія мэты
Нас прывялі ў падворак гэты.
Сцярожкі цётчын твар адразу
Яснее, і замест адказу
Жанчына звыкла ставіць доле
Даёнку з белым сырадоём
І з дапамогаю калена
Хлеў зачыняе свой, паленам
Падпёршы дзверы.
— А якія
Вам трэба песні — веснавія?
Жніво? Каляднія? Вяселле?
Ці што купальскай ноччу пелі? —
Дваровай выбітай сцяжынай
Вядзе пад хату нас жанчына.

...Мы песні розныя збіраем:
Усе ж яны багацце краю.
У іх — лятункі-сны людскія,

Народа думы векавья.
Пустога ў песнях тых няма:
Яны — гісторыя сама,
Сама зямля, яе прырода,
Душа адкрытая народа.

— Што ж, можна спець,— здымае з плота
Цадзілку цётка,— ды работа
Мяне чакае: сёння наш
Канец ідзе ўвесь на сянаж...
А мо за вёску той парою
Падацца б варта й вам са мною?
Там, як нідзе, магі б пабачыць
Адразу ўсіх, што ёсць, спявачак...
— Чаму б і не!
Ну хто ж не рады
Паслухаць добрае парады?

* * *

Як пчолы, абляпілі густа
Вяскоўцы бурт: скрозь — шапкі й хусты.
Ледзь паспяваюць самазвалы
Траву падвозіць. Цэлым валам
Яе бульдозеры-хапугі
На бурт унь сунуць без патугі.
Там людзі вал высокі гуртам
Хутчэй разгрэбваюць па бурту.
Пасля, змяніўшы сахары,
Ізноў туркочуць трактары.
Сваім цяжарам мнагатонным
Яны ўціскаюць бурт зялёны,
Па ім катаючыся ўсяк —
І ўпоперак, і наўскасяк.
Траву, што спадвае з гары,
Другія ўнізе сахары
Бяруць на зубы-раскіракі
І ўскідваюць назад, пад тракі.
Нам, песнязборцам, дружнай працай
Няёмка збоку любавалца,
І мы здымаем пінжакі,
Плюём ахвоча ў кулакі

І — што ж, няхай жыве работа! —
З рук сахары бяром у цётка.
Такая праца — як бальзам
Заўсёды нам, сяла сынам.
Не толькі — каб тугі быў мускул
Ці сэрцу даць усё ж на грузку,
А каб душой устрапянуцца,
У паўзабыты свет вярнуцца.
Ці ж не губляем паступова
Мы ў завірусе папяровай
Маленства свет, свае вытокі,
Зямлі бацькоў жывыя токі?
Ну, а без іх, без гэтых токаў,
Мы — нібы дзерава без сокаў,
Нібы без глебы жалуды
Або як рыба без вады,
Нуль мастаку — без токаў гэтых,
Без іх паэты — не паэты.
Іх верш — душой як ні крыві —
Без токаў тых, як без крыві...
Хоць твары ў нас блішчаць ад поту,
Ды мы не кідаем работу —
З дзядзькамі поруч ды з жанкамі
Працуем спорна сахарамі.
Калі ж на колькі там хвілінак
Надарыцца нам перапынак
(Відаць, у торфе дзесь на лузе
З травой цяжкой машына грузне),
Мы сахары ў зямлю ўтыкаем,
На тронкі стомлена складаем
Крыж-накрыж рукі (часам цёткі
Яшчэ ўскладуць і падбародкі)
І ўжо — такая завядзёнка —
Няспешнай бавімся гамонкай.
А мова больш за ўсё ідзе
Пра сена для кароў: і дзе
Яго вось нарабіць — загвоздка,
І тым турбуецца ўся вёска.
Ў людзей надзея на атаву:
Яна належыць ім па праву
(Сабраць тут першы ўкос калгасу

Хаця б хапіла сіл і часу),
Ды ўсіх трывога есць такая:
— Ці парасце атава тая?
З самой вясны — і што за годы! —
Няма, хоць ты крычы, пагоды.
Як заступілі халады,
Дык і не сходзяць нікуды.
Дасюль яшчэ — хоць лезь на печ -
Куфаек не здымалі з плеч!
Цяпер жа — суш яшчэ ў прыдачу:
Дык як жа думаць тут пра ўдачу?
Ад той атавы паступова
Пасля кіруецца размова
На іншы троп ужо — на жука.
Калгаснікам з ім — проста мука:
Як ні збірай, як ні палі,
А ён ізноў, як з-пад зямлі,
На бульбу сунецца, увішны,
Абсядзе цяўнік той, як вішні.
Не даглядзі, дык — от жа ўдасца!
Усё падчысціць гэта трасца.
— Каб знаў, хто гэтую заразу
Занёс сюды, здаецца б, зразу,
Як жабу, разадраў таго —
Унь колькі шкоды ад яго!
— Ды што размахваць тут рукамі
Мянціць дарэмна языкамі,
Дазнацца б, як вайну от весці
З ім, каб са свету пошасць звесці..
— А мо паслухаем вучоньх?
Мо ў іх мацнейшы, чым праклёны
На жука сродак ёсць? — да нас
Пытанне рубам: мы ў адказ
Ляпечам штось пра курапатак,
Пра розных доследаў пачатак
І кажам, што усё ж навука
Управу знойдзе і на жука.
— Ну, а цяпер як быць?
— Цяпер,—
Тут збоку дзядзька не ўцярапеў
(Папыхваў люлькай ён паволі),—

Насып на хвост яму ты соли!..
Лепш у людзей от папытай,
Што робіцца сягоння ў свеце
(Мо знаюць больш, чым е ў газеце?)
Што там у Чылі, як Кітай?..
Ды наша гутарка-гамонка
Тут абрываецца: «трохтонка»
Ужо да бурта падкаціла,
Абдаўшы нас гарачым пылам.
Хоць рукі трошкі ў нас паслаблі,
Памалу сахары ды граблі
Каля травы зноў захадзілі —
Цяпер вяскоўцам не да Чылі.

* * *

Над буртам — сонца. Твар свой яркі
На міг схавася ў вэлюм хмаркі
І зноў глядзіць сабе з блакіту
На нас вясёла і адкрыта.
Няўзнак — таго не ўбачыш ходу —
Яно кіруе ўжо к заходу.
Усе мы гэта заўважаем
І бурт патроху ўжо звужаем.
Глядзіш, там будзе і канец —
Работы нашае вянец.
Ды тут выходзіць нечакана
Замінка: покуль мы аддана
З травой змагаліся, прыцыркаў
Сюды з сяла на матацыкле
Хлапчына з чубам пакручастым
(«То заатэхнік наш, начальства!»),
Маўчком бурт абышоў навокал,
Прыкідваючы штось на вока,
І ўзняў руку — увагі знак:
— Не так вы робіце, не так!
Мы разгінаем моўчкі плечы:
Што ж тут зрабілі недарэчы?
— Не трэба ўверсе гэты выгіб! —
І ўсім тлумачыць, колькі выгад
Тут будзе ўсё ж, калі без слова
Перарабіць той верх нанова.

Але «без слова» не выходзіць:
— Калі ты ўзяўся верхаводзіць,
Дык верхаводзь як трэба — дзе
Да гэтакай пары сядзеў?
— Мо гару дзе смактаў пад кустам
З хаўруснікамі?
— Замест сусла!
Па хлопцу ўсе адразу цёткі
Тут застрачылі, як трашчоткі.
Ды хлопец не вядзе і вухам —
Відаць, не раз такое слухаў!
Стаіць, грызе сабе травінку —
Чакае на жанок упынку.
Жанчыны ж свой зарад памалу
Губляюць і, хоць без запалу,
Бяруцца выгіб той спраўляць,
Нанова верх перарабляць.
Траву, што ўкладвалі пластамі,
Што трактары тут упляскалі,
Ужо як трэба мы складаем
І к вечару той бурт канчаем —
Цяпер калгасныя цяляты
Мо ў хлебе не аголяць латы?
А што прыйшлося тут патраціць —
На пераробку лішак працы,
Не страшны гэтыя пралікі —
Усё ж маштаб іх невялікі.

III

У хату дзверы — грук ды грук:
— Ці можна?
— Просім, просім!
Круг
Жанчын, што ўсё займаюць лавы,—
Штораз цясней: адклаўшы справы,
Ідуць кабеты й маладзіцы
Са светам песняй падзяліцца.
Спявачкі нам ужо знаёмы:
Аўгіння, гаспадыня дома,
Дзе мы прызначылі свой збор
(Для песень, праўда, тут прастор:

У доме ж светлым тым яна
Жыве — з вайны ўдава — адна;
Усе яе — чацвёрка — дзеці
Ужо разляцеліся па свеце;
Цяпер чакай, чакай, жанчына,
Пакуль хто возьме адпачынак
Ды замест тых пансіянатаў
Да роднае заверне хаты).

А во ў дзвярах — сама Графіня,
Пяюха, маці-гераіня:
Хоць дзетвары дом цэлы мае,
Ды спеваў цётка не мінае,
Яна спявала — песню ж цэняць! —
І на сталічнай нават сцэне.
Графіня — гэткае дало
Жанчыне прозвішча сяло.
Жыў граф тут колісь. Ну, а ў графа
Быў нос кручком — нібыта ў грака.
Такі ж во нос, як і той пан,
Займеў сялянскі сын — Сцяпан.
Так стаў ён Графам. Ну, а жонка
Назвалася Графіняй звонка.
Графіня, Граф — іх толькі й звалі.
Як клікаў Мінск яе, казалі:
«Спяваць паехала Графіня,
А Граф мяшанку носіць свінням!»
На сход зайшлі во наш — пачулі! —
Яшчэ пяюхі дзве — бабулі
Ва ўбранні колішнім (іх памяць
Нямала захавала, мабыць!).
За імі дзверы адчыняюць
Жанкі шчэ... Ды хай выбачаюць,
Пра іх скажу я неяк потым —
Час прыступаць нам да работы!
Мы ля стала магнітафон
Пакручваем — хаця ж бы ён
Не здрайфіў! Не, ўсё ж робіць, здэцца!
Аж адлягае ў нас ад сэрца.
— Ну што ж, пачнём?
У хаце ўмомант

Жаночы сцішваецца гоман.
— Пачнём! Але з чаго? З вяснянак?
З каляд? Жніва? Ці, можа, з Яна?
— Пачнём з каляд — каб нам з пачатку
Год абысці ўвесь па парадку.

* * *

...Зіма. Рукою зухаватай
Мароз нябачны ў абцугі
Узяў, скаваў палі-лугі,
Занёс, закідаў белай ватай.
Спіць свет. Знямеў, застылы, змоўк.
І толькі глуха ў голым голлі
Бяроз, што сталі сярод поля,
Завяя вые, нібы воўк.
Дзень, як матыль, мільгне, прагляне
На міг, і зноў — як не было:
Зноў шапку цемры на чало
Зямлі насоўвае ноч-паня.
Штараз яе гусцее цень.
Захопніца, з прыходам кожным
У дня адмервае вяльможна
Надзелы — карацее дзень!
Што ж будзе ўжо далей? Што стане,
Як дзень той сыдзе неўпрыкмет?
Ды гэта ж скончыцца так свет!
Жыццё зямное ўсё завяне!
Ды вось — у ладкі бі, народ! —
Сказала сонца ночы: хопіць!
І ноч спыніла ўжо захопы:
Дзень, уставай — цяпер твой ход!
Якая змена! Хто ж не рады?
Свята змагло злых сілаў звод!
Святкуй жа, свет, сонцазварот,
Спявай, гуляй — спраўляй каляды!
— Прыехала каляда ў вазочку
Ды на сівенькім канёчку...
— Прыехала каляда звечара, звечара
Ды прывезла дудак рэштата, рэштата...
— А вы, дудачкі, іграйце, іграйце,
А вы, дзевачкі, гуляйце, гуляйце,

А вы, хлопчыкі, свішчыце, свішчыце,
А вы, бабачкі, скачыце, скачыце!..
У хаце бацькавай бяргвеннай
Ад сонцаў-пірагоў праменнай,
Прыбранай, радасна-іскрыстай
Ад каляды, што урачыста
Да нас, чаканая, прыйшла,
Дарункаў безліч прынясла,
Дзятва, пад коўдрамі, у марах,
Мы спім з усмешкамі на тварах.
І сніцца нам: у хвалях мора
І караблі, і белы горад,
Дзе ходзіць сонца па харомах
Ды водзяць віцязі ў шаломах
Ля ўсіх варот, з усім народам
Пад песні й скокі карагоды..
І раптам — дзе тут сон, дзе ява? —
Нас праўда будзіць — звон не звон —
Дзівосны спеў, што ад акон
Па хаце ўсёй плыве яскрава!
— Добры вечар, пане гаспадару!..
Адчыні аконца на ўсход сонца!..
— У тваім дварку, як у вянку —
Тры церамы з прыцяромкамі...
— У адным цераме — ясен месяц,
У другім цераме — красна сонца,
У трэцім цераме — дробны зоркі...
— Ясен месяц — сам гаспадар,
Красна сонца — жонка яго,
Дробны зоркі — дзеткі яго...
Адкуль жа спеў той, поўны ласкі?
З самога неба мо? Ці з казкі?
Глядзім мы ў вокны на ўсе вочы:
Што ж дзеецца там сярод ночы?
Што чыніцца ў снягах зімы?
І дзе там тья церамы
З дзвярамі ясна-люстранымі
Ды з цуда-ганкамі разнымі?
У шыбах — зорак буйных збор.
А можа, песню нам зямную,
Што гэтак вабіць і чаруе,

Ён і п'яе, той зорны хор?
Ды не, здаецца: на падворку
Людскую чуюм мы гаворку!
— Масці кладку,
Заві ў хатку!..
...Не спяць ні бацька ўжо, ні маці —
Замітусіліся па хаце.
Во бацька корпаецца ў кноце:
Штось лямпа не гарыць на дроце.
— А каб ты спрахла ўжо!
Але
Жаўтлявы язычок у шкле
Заморгаў, засвяціў, і хутка
Змрок ад святла ўцёк па закутках.
У сенцы бацька йдзе, памалу
Ў дзвярах адсоўвае завалу,
І ў хату лезе — бокам, бокам —
Каза рагатая з падскокам!
А разам з ёю — што за дзіва! —
Ступаюць праз парог імкліва
Якіясь людзі — ці мо чэрці?
Ад страху можна тут памерці!
І мы пад коўдры — нашы сховы! —
Хутчэй засаджваем галовы.
Але ж і глянуць нам цікава,
Што гэта ў хаце за праява!
І з коўдраў мы, як ваўчаняты,
На хату косім вачаняты.
Там, за казою страшнай тою,
Дзед нейкі ходзіць з барадою!
А барада — аж да падлогі!
За ёй не бачны нават ногі!
У нейкіх посцілках за дзедам
Ці не вядзьмаркі скачуць следам?
За імі лезуць ад парогу,
Пусціўшы холад на падлогу,
Яшчэ унь плоймаю шумлівай
Якіясь хлопцы нецярпліва!
Тым часам дзед той барадаты
Па хаце кіем сукаватым
Казу калматую кругамі

Ганяе, тупае нагамі.
Каза ж брыкаецца, якоча —
Чамусь не надта бегаць хоча.
Старому дзеду ў дапамогу
Тут гуртам хлопцы ад парогу
На хату ўсю — казе пад нораў —
Ўсчынаюць рагтам песню хорам:

— Го-го-го, каза,
Го-го-го, шэра!
Ты расхадзіся,
Развесяліся
Па ўсяму дому
Гаспадарскаму...
Дзе каза ходзіць,
Там жыта родзіць,
Дзе каза хвостом,
Там жыта кустом,
Дзе каза нагою,
Там жыта капою,
Дзе каза рогам,
Там жыта стогам!..

Ад песні, што каля дзвярэй
Так загучала адмыслова,
Каза — што значыць хвалы слова! —
Заганарылася мудрэй.
Зусім хадзіць тут перастала!
Пасля, глядзім, цішком прыўстала
Ды грук аб землю — і ні руху:
Ляжыць, рагатая, без духу!
Бацькам, вядома, непакой
Ад яснай выхадкі такой:
Калі каза тут не паходзіць,
У полі жыта не зародзіць!
І маці — не было б няўроду! —
Ў камору лезе і, не ў шкоду,
Брус сала цягне і кілбасы,
Хоць мы і самі на іх ласы...
— Гаспадыня йдзе,
Каляду нясе...

Каза, угледзеўшы той дар,

Што гаспадыня й гаспадар
Паднеслі механошу разам,
На ногі ўскоквае адразу
І ну хадзіць, і ну скакаць!
Не трэба нават падганяць!
У такт казіным скокам бурным
Загаварылі скрыпка й бубен.
Пайшлі у скокі і «вядзьмаркі»
Ў сваім убранні доўгім, яркім...
Панаскакаўшыся да поту,
Напеўшы песень у ахвоту,
Начныя госці адбываюць
Паклон бацькам і адбываюць.
А «дзед» з дзвярэй на адвітанне
Яшчэ шле бацьку пажаданне
Заўсёды дужым быць, здаровым,
Нібы крапак-рыжок баровы,
Ну, а пасля яму, ахвочы,
Пра новы год яшчэ прарочыць:
Каб быў ён з ранняю вясною,
З травой густою, сакаўною
Ды з жытам цяжкім, каласістым,
З адборным зернем ядраністым...

* * *

І рада маці, бацька рады —
Цяпер за поле ўсё і грады
Яны спакойныя: наўрад
Іх возьме суш ці выб'е град.
Ім сілы ўсе спрыяць павінны:
У меру — сонца, ў меру — ліўні...
Пайшлі каляднікі, панеслі
Далей сялом па ночы песні,
А ў хаце ў нас ад песняў іхніх
Гамонка доўга шчэ не ціхне.
І нам, малым, ніяк не спіцца:
Ну, як жа тут не падзяліцца
З сваімі гэтым дзіўным дзівам,
Што ўбачыць даў нам лёс шчаслівы!
Мы засынаем дзесь пад ранне,
Ды ў нас і ў снах — калядаванне.

А бацьку сёння недзе сніцца
Пад белай хмаркаю пшаніца,
Што, як той бор, шуміць наўкола,
Б'ючыся коласам аб колас,
А ў каласах, як звераняты,
У цэлых шэсць радоў зярняты!
Вось бацька сцэжкаю ў пшаніцу
Заходзіць, быццам бы ў святліцу.
Ідзе між каласоў, якія
Гамоняць з ім, нібы жывыя.
К сабе іх горне ён лагодна,
І тыя, нібы дзеці, згодна
Яму пашоргваюць па твары —
Яго надзеі, яго мары...
Назаўтра, толькі заяснее,
Снег на падворку засінее,
Праз сад пусты, што вымер нібы,
Кіруе бацька за сядзібы.
Там, пад пярынай снегаваю,
Спіць рунь яго. Хай па-над ёю
Зіма клубкі мяцеліц круціць,
Зямлю і неба каламуціць,
Хай змерзла тая руні траўка,
Завяла, кволая маляўка,
Ды знае бацька: як здаўна,
Жыве усё-такі яна!
Пакуль нічым яна не значна
І воку простаму не бачна,
Ды за зямлю ўжо каранямі
Ўчапілася, як кіпцюрамі.
Пусціла ў глебу іх глыбока —
Да жыватворных родных сокаў.
Патроху п'е іх, цягне ў жылы —
Падспудна набірае сілы.
А час праб'е, заграе маем —
І што яе тады ўтрымае?
Устане, вырвецца са сховаў...
Яна сваё шчэ скажа слова!

IV

Мароз трымаў яшчэ ва ўціску

Раллю, і рэкі, і бары,
Жучкоў, і вожыка ў нары,
Што ўсё хаваў у поўсці пыску.
А сам, вось так суняўшы рух
Усёй наўкол жывой прыроды,
Далей хадою ваяводы
Ступаў у шалях завірух.
І перад ім, перад тыранам,
Нямела ўсё. У звоне дзён
Гуляў і, пэўна, думаў ён,
Што век над светам будзе панам.
Ды з поўдня, пасланец цяпла,
Падпольшчыкам — ці хто прыкмеціў?
Зусім нячутна свежы вецер
Прыйшоў пад вечар да сяла.
Заняўшы вуліц скрыжаванні,
Двары, лядовыя масты,
Ён ціха паздымаў пасты
Марозу грознага да рання.
Сарокі тую вестку-дар
Разнеслі ўміг ва ўсе староны:
— Уставайце, — скінут сёння з трону
Зямлі найлюты валадар!
І ўстрапянуліся бярозы,
Хваіны стрэслі снег з плячэй,
Шляхамі небнымі шпарчэй
Хмар пацягнуліся абозы.
Але яшчэ ў палоне сноў
Маўчала немая зямля ўся
І зрынуты мароз кідаўся
У рукі ўзяць яе ізноў.
У наступ рваўся з новай сілай,
Прыхватваў раніцы, ліхі,
Заблытваючы ўсяк шляхі
Вясне, што блізка дзесь блудзіла.
Каб памагчы ёй адшукаць
Дарогу, ранкам сіняватым
На ўзгорак выбеглі дзяўчаты
Усёй турмой — вясну гукаць.
— Гу-гу, вясна!
Гу-гу, красна!..

І ўжо ва ўсе бакі зямлі
Шырока песні паплылі.
Вясна за краем неба мгістым
Пачула спеў дзявочы чысты,
Высока крыллем узмахнула,
Цяплом, нявідная, дыхнула
І, ўзняўшы сонца над сабою,
Наўпрост упэўненай ступою —
Ці гай, ці поплаў, ці палянка —
Пайшла насустрач тым вяснянкам.
І тут жа, днямі і начамі
Сваімі звонячы ключамі,
Зямлю ўзялася адмыкаць,
З турмы лядовай выпускаць.
Паўсюль змываючы з угрэваў
Снягі направа і налева —
Аж любя — ручаі рухава
Панеслі сонца па канавах.
І ўжо, сваю пачуўшы волю,
У наступ — як тут утрываць! —
Пайшла няўрымсліва трава
Па курганах, лагах аколіц.
Ля хвой з-пад снегавой цямніцы
Пралескі вылезлі з ігліцы.
І кураслеп, і сон, і браткі
Наўкол збіраюцца у статкі.
І збажына, пачуўшы волю,
Ужо — глядзі — займае поле...
— Нясі, вясна, нясі
На зямліцу — травіцу,
На травіцу — расіцу,
На лясочак — лісточак...
Пяюць жанкі, пяюць ахвоча,
І свецяцца, блішчаць іх вочы,
На ўсё забыліся жанчыны,
І з твараў іх — глядзі — маршчыны
Знікаюць тут усе, як ёсць:
Вяртаюць песні маладосць.
Хай непрыглядную, цяжкую,
Але ўсё роўна дарагую!
За песняй вольна песня льецца,

Ды часам спеў іх абарвецца.
— А як далей? Працяг які? —
Пераглядаюцца жанкі
Ды ўсё прыгадваюць па слову
Даўно не петаі песні мову.
— От каб сюды Лях Станіславу!
Яна папела б тут на славу!
Зацягне колісь — век бы слухаў:
На ўвесь раён была пяюха!
— Была? А дзе ж цяпер яна?
— Цяпер? — уздых цяжкі.— Вайна...
Тут расказаць пара мне, мусіць,
Пра той найчорны дзень сяла
(Дзён гэтакіх вайна дала,
Не скупячыся, Беларусі!).

* * *

...Світала. Над зямлёй знямелай
Далёкі неба схіл нясмела,
Бы твар дзяўчыны сарамлівай,
Займаўся чырванню цнатлівай.
Пра поступ сонца, што нясло
Дзень найцудоўнейшы ў сяло,
Паведаў голасна, з ахвотай,
На радасць, першым певень з плоту.
І, як спрадвеку, як заўсёды,
Забразгалі па хатах вёдры,
На ўсіх падворках песню будняў
Запелі жураўлі ля студняў.
Дзень пачынаўся. Ясны, сіні.
Уходжваліся гаспадыні
Барзджэй: быў касавіцы час,
І ўсе спяшаліся якраз
На сена — з каміноў у высі
Дымы над хатамі віліся.
Салодка спалі толькі дзеці,
І ў іх — што бачылася ў снах? —
Гулялі ўсмешкі на губах,
Як і ў дзяцей на ўсёй планеце...
І ў гэты самы міг чароўны,
Шпачыных перасвістаў поўны,

Сюдэ, да ціхага сяла,
Да гэтых мірных хат, прыйшла
Бяда — у рабых маскхалатах,
У чорных касках седлаватых.
У лес вакольны ад бяды
Не многія ўцяклі тады.
У школу ўсіх сабралі каты —
Ніводнай не мінулі хаты.
Пра тое, як гарэла школа,
Як доўга крык не моўк наўкола,
Як дзеці з маткамі сваімі
Палалі свечкамі жывымі;
Жанкі без слёз, як іх ні гоняць,
Не могуць расказаць і сёння.
У час, калі жахлівы, немы
Крык заціхаць пачаў пад небам,
На конях з лесу нечакана
Сюдэ прыспелі партызаны.
Бы віхар наляцеў на катаў —
Усіх знайшла іх тут расплата!
Ды ўратаваць з кастра людскога
Тады ўдалося ўжо не многа.
Вуглямі леглі, як адзін,
Вяскоўцы ў некалькі хвілін.
Згарэлі рукі, вочы, твары,
Надзеі іх і песні-мары.

* * *

Жанок жа, што спяваюць тут,
Збярог, няйначай, толькі цуд.
Як іх круціла ў сваіх спіцах
Вайны ліхая калясніца!
Вялі на допыт іх, згіналі,
Рабынямі ў чужыну гналі,
Яны ў дрыгве, ў вадзе калелі,
Ў агні жахлівейшым гарэлі...
Унь цётка Наста. У той школе
Была й яна ў агні. Ніколі
Дзіцячы енк ёй не забыць:
Ён у вушах яе й стаіць.
З агню таго глядзяць штоночы

На цётку мацерыны вочы,
Што сталі попелам сівым
На горкім печышчы нямым.
Згарэла, родная. Ад маткі
Адны ёй засталіся спадкі —
Яе ўсе песні: цётка іх
Запомніла з гадоў малых,
І, нібы скарб бяспэчны, любы,
У сэрцы беражэ ад згубы...
Ля цёткі Насты — хоць старая,
Уся ў маршчынах, ды жывая,
З хітрынкамі ў вачах вясёлых
І дробная (але не з квольх)
Сядзіць Марылька — кліча гэтак
Яе ў сяле стары й падлетак.
Прайшла й яна праз вір вайны.
У першы ж год ужо сыны,
У лес падаўшыся са зброяй,
Забралі і яе з сабою.
Там справу і яна знайшла:
Ля партызанскага катла
Круцілася і ўдзень, і ўвечар —
Кухарка там была дарэчы.
Праз дні даўгія ліхалецця
Быў дом яе — бярозаў вецце.
Спазнала шмат яна з брыгадай:
І халады, і жах блакады,
Спеў куляў, дальнія паходы,
І гразь, і град — усе нягоды...
За спінамі спявачак, збоку,
Пры печы, не навідавоку,
Дзве маладыя, у «балонях»,
Жанчынкі — бачны мне — на ўслоне
Стуліліся, негаманкія —
Як кроплі дзве вады, такія
Падобныя. Зірнеш — сабою
На выгляд гожыя абое.
Ды толькі што яны з-пад веек
Вачамі водзяць дзіўна неяк?..
Пасля пра іхні лёс нязвычайны
Пачулі мы расказ трагічны.

...Была ў Ядвіні і Рыгора
(Жылі яны на ўскрайку бору)
У хаце радасць: тры сынкі —
Тры несціханья званкі —
Ды дзве дачушкі-шчабятуюшкі:
Па тварах — крапінкі-вяснушкі...
І вось вайна... Да іх дварка
Звярнула неяк з бальшака
Машына раптам з чужакамі:
Прыблуды грубымі рукамі
Дзяцей ад маткі адарвалі
І ў кузаў кінулі без жалю!
Як маці ўслед за дзецьмі бегла!
Як галасіла ў свеце белым!
Але дарэмна: не вярнулі
Дзяцей гестапаўцы матулі.
У лазарэт аддалі — катам
З каменным сэрцам пад халатам,
З арыўскім іх нутром паганым
Пад гучным тытулам гуманным.
Да кроплі ў чорнай той бальніцы
Кроў выпілі ў дзяцей іх шпрыцы.
Навек, бы аганькі жывыя,
Дачушка й тры сынкі малыя
Пагаслі там — на майскай вішні
Завялі кветкі, не расцвіўшы.
Адна ўцалела з іх Галінка —
Яе сляза, яе крывінка
(У час разбойнага налёту
Была стаілася ля плоту)...
Але бяда адна не ходзіць —
Другую за сабою водзіць.
Аднойчы да Ядвіні — «Немцы!» —
Крык даляцеў ад вёскі немы.
Дзіця схапіўшы ў спеху, маці
Лазовым хмызам, па ламаччы
У лес пусцілася — гулі
Абапал кулі, як чмялі.
Адна ўсё ж — на руках у маці! —
У сэрца трапіла дзіцяці.
Умомант дзеўчынка абвяла.

Ды маці й верыць не жадала
У гора гэткае: ці ж мог
Дзе дапусціць такое бог?
Два дні шчэ на руках малую
Дачку насіла нежывую...
Як жыць цяпер было на свеце
Ёй, маці? Мо пайсці за дзецьмі?
Ад слёз, што дзень і ноч ліла,
Ядвіня слепнуць пачала.
З вайны прыйшоў Рыгор тым часам.
Лягчэй ёй стала трохі разам
З ім пераносіць гора глыбу.
Надумалі: яшчэ раз скібу
Жыцця перавярнуць набок —
Мо шчасце дасць цяпер ім бог?
Дзіця чакала ўжо Ядвіня,
Але пакуль хадзіла ім,
Аслепла, пэўна, назусім —
Свет перад ёй закрыўся сіні.
Радзіла ўсё ж.
І як на тое —
Адразу не адно, а двое!
Ды толькі не для шчасця маткі:
Амаль не бачылі й блізняткі...
Выпрабаванняў тых, пакут
Не вынесла Ядвіня тут.
А хутка раны й тое гора
Звялі ў магілу і Рыгора.
Малых дзяўчынак узяла
К сабе Куліна: ўскрай сяла
Пад дзічкаю, як сіраціна,
Яе хавалася хаціна.
У яе, ўдавы франтавіка,
Свая загінула дачка:
Не зберагла тады, вайною —
Жыла з тых дзён адна адною.
Куліна іх, дзяцей чужых,
Глядзела, быццам бы сваіх.
Начэй не спала, гадала
І ў людзі вывела памалу.
І вось цяпер у адпачынак

Прыехалі дамоў. Куліна
На песні водгалас да нас
Сюды з «дзяцьмі» й прыйшла якраз
Калісьці ж і яна слыла
Спявачкай між дзяўчат сяла...
У хаце мы сярод спявачак
І нашу гаспадыню бачым.
У гурце і яна нямала
Забытых песень прыгадала.
Ізноў гучаць яны — нібыта
Ускрэслі, даўнія, з нябыту...

* * *

...У гудзе пчол, у шале кветак
Ідзе па днях-прыступках лета.
Зямля, абласканая сонцам,
Такім старанным і бяссонным
(Унь як гарыць яно ў зеніце!)
Ад шчасця расцвіла — зірніце,
Як раскашуюць яе лозы,
Яе чарэмшыны, бярозы,
Як зіхацяць яе лугі,
Яе рачулак берагі!
Нібы жывое, пад блакітам
У полі гойдаецца жыта.
Час налівання — важкі колас
Патроху ўжо схіляе голаў.
За жытам і ячмень вусаты
Напоўніў малаком зярняты.
А па садах, між лісцяў вабных,
Яснее вішня, спее яблык.
Плады свае раскрыўшы, ціха
Ляжыць зямля, як парадзіха.
Усё народжанае ёю
У рост ідзе само сабою,
У трубкі круціцца, буяе,
Насенне сокам налівае...
Дык як не славіць момант гэты,
Пару красы зямной, пік лета!
Сягоння ўранку — шмат хто бачыў!
Над лесу грабянцом зубатым,

Ледзь выплыўшы — такое дзіва! —
Гуляла сонца зіхатліва!
Ад залатой яго кароны,
Ад няўшыся, ва ўсе староны
Ішлі, скакалі агнявья
Кругі чырвоныя, жывыя!
Гуляла сонца, абвяшчала
Пра свята светлае — Купала!
Дзяўчаты з раніцы ў прыселле
Турмой вясёлай беглі ў зелле.
Даўно манілі іх купалкі,
Што расцвілі пад сонцам палкім.
Мядункі, сонцы, васількі —
Усё ўпляталася ў вянкi.
А як дадому паўз дуброву
Ішлі са спевам, на галовах
Цвілі ў вянках дзявочых зёлкі
Усімі фарбамі вясёлкі.

— А на Ёвана сонца грала,

Ой рана на Ёвана...

Адгаманіў, як год, вялікі
Дзень песнядайны, ясналікі.
Пашчыраваўшы, споўз за вербы
Чырвоны сонца круг ля грэблі.
І вось на горцы, у прыволлі —
Яму на змену — па-над полем
Смалой абмазанае кола
На жэрдцы ўспыхнула, наўкола
Змрок разганяючы начыста.
Міг незабыўны, урачысты!
Дзяўчаты, хлопцы дружным строем
Усе ў святочных, лепшых строях —
Вакол агню пад песень гукі
Пайшлі, пабраўшыся за рукі,
У шчыры свой танок з падскокам,
Б'ючы у ладкі ненарокам,
Штораз барзджэй, штораз жвавей,
Штораз шчаслівей і жывей.
Калі б хто глянуць мог з-пад высяў
Сюды во, на зямлю, здзівіўся б:
На ёй яшчэ адно вясёла

Круцілася жывое кола!
Ноч на Купалу невялічка —
Што птушка хуткая, ноч-знічка:
Адна зара не ўспее згаснуць,
А ўжо другая неба ясніць.
Так, хоць малая ночка гэта,
Ды ў песень безлічы апета:
Яна ж — так лічыцца між людю —
Ноч незвычайная, ноч цудаў!
У гэту ноч, што мчыцца хутка,
З карчэўя, з нор, з усіх закуткаў
Вылазяць ведзьмаў плоймы сціха.
І борзда — хто на чапяле,
Хто на круку, на памяле —
Ляцяць да сёл: чакайце ліха!
А ліха ведзьмам трэба многа
Зрабіць людзям: без ліха злога
Пражыць не могуць яны й тыдня —
Такая ўжо натура ў злыдня!
Другая — шчурам ці тхарком —
У хлеў прасочыцца цішком
І там такога ўжо натворыць —
Ніхто нічым не загаворыць!
Часцей — падкраўшыся са сховы,
Так выссе вымя у каровы,
Што малака з яе, хоць лопні,
Ужо не выдбаеш і кроплі.
А то, бывае, апаўночы
У жыта, збродлівая, ўскочыць
Ды ўтвoryць свой ліхі залом,
Звязаўшы каласы вузлом.
А ад яго, таго залома,
Бяды ўжо не мінеш — ці дома,
Ці тут, у полі, з ураджаем,
Якога ўсе штогод чакаем!
Таму, каб не пусціць у шкоду
Злы дух вядзьмарскі, перашкоду
Яму здаўна прыдумваў тут —
Абараніцца б толькі — люд.
Больш адганялі ліха тое
Ад хат пякучай крапіваю,

Якой вароты ўсе й парканы
Заўжды былі паабтыканы
У ноч купальскую: не вельмі
Тады маглі пралезці ведзьмы!
А іншы раз — не мець бы гора —
Сяло з палеткамі разорай
Аперазаць, нібы папругай,
Рашалі: свежую, з-пад плуга
Раллю — падвох, напэўна, нечыйсьць -
Пераступаць не смела нечыйсьць.
Чынілі ведзьмам перашкоды
І тыя песні, карагоды,
Агонь купальскі, тое кола,
Што ў небе ўспыхвала вясёла...
У ноч купальскую у лесе,
Дзе з хвояў мох бароды звесіў,
Дзе елкі — воіны ў шаломах —
Цара пушчанскага харомы
(Пра іх паслухай казкі-былі)
Маўклівай вартай абступілі,
Дзе між камлёў, нямых, няветлых,
Блішчаць зайчыных сцежак петлі
І ў цемрыве — казы ці воўка? —
З-пад вываратня свеціць вока,
Дзе каля пнёў пасталі войскі
Грыбоў чашуйчатых, нясвойскіх,
А па баках, як летуценні,
Істот нязнаных ходзяць цені,
Дзе сонна ўздрыгвае лаза,
Дол аплятае дзераза,
У гушчары, глухім, далёкім,
Куды не глянуць і аблокі,
На нейкі міг, кароткі самы,
Над казяльцом, над верасамі,
Над дзьмухаўцовым сном нясмелым,
Свет азараючы знямелы,
Ўся распускаецца, без сведкаў,
Як сонца, папараці кветка.
Пра кветку-папараць стагоддзі
Жылі лятункі-сны ў народзе.
Каму, казалі, між завалаў

Знайсці б яе пашанцавала,
Ў таго б уміг — такія чары —
Збыліся ўсе надзеі-мары!
Зямля — о момант незвычайны! —
Яму б усе раскрыла тайны.
Пачуў бы ў свеце, вечна новым,
Ён зор, і дрэў, і птушак мову.
Пазбыўшы слёзы, ўсе пакуты,
Глухіх вякоў цяжкія пумы,
У шчасця мілую краіну
Знайшоў бы ўрэшце ён сцяжыну.
Сцяжына ў шчасце! Спраку веку —
У хлюпату, у дождж, у спёку,
У золь, у люты вецер сцюжны —
Шукаў яе наш люд лапцюжны.
Да шчасця, знаў, дарогі лёгкай
Няма — сякерай ды рыдлёўкай
Ён церабіў свой шлях круты
Праз бураломы, чараты.
Яго, яго ён вёў-прагорваў,
Той шлях, калі ірваў-разорваў
Сахой-крывуляй, зноў і зноў,
Мур скамянелы дзірваней,
Калі ў зямлю, якую ў пальцах
Усю да крошкі перамацаў,
Не скупячыся, што ні год,
Упарты, нёс і кроў і пот.
Ды на яго шляху заўсёды
Свае завалы-перашкоды
Стаўляў, выходзячы на ловы,
Цмок ненажэрны шматгаловы.
Вякамі з ім, звыродным цмокам,
Што краю сілы ўсе высмоктаў,
Народ вайну вёў: о, як яра
У схватках-сечах з той пачварай
Змагаліся — хай смерць, хай згуба -
Яго асілкі-вернідубы!
Ці бачыў, люд, ты ў гэтым цмоку
Гайню вяльможных крывасмокаў,
Што над табою стаўбунамі
Спрадвек стаялі з бізунамі,

Што край укралі твой, а з краем,
З зямлёй і волю ў цябе ўкралі?
Бы цацкаю, табой вярцелі
Уладакрады, як хацелі.
Ты быў для іх падрубай, глінай,
Нямой рабочаю скацінай.
Каб быў пакорным ты, ціхмяным,
Хадзіў у іх валом слухмяным,
Табе з амбонаў дні і ночы
Яны хлуснёй кадзілі ў вочы.
Так, як маглі, цябе цямрылі,
Пасля ж з тваёй цямноты й кпілі.
Як з «хама-мужыка» ў палацах
Умела панства пасмяяцца!
Як твае думы, тваё слова
У грязь таптала адмыслова!
Ды, зубы сціснуўшы, ты й далей
Тарыў сваю дарогу удаlech.
Не складваў рук, бо знаў, бо верыў
Твае расчыняцца ўсё ж дзверы!
Не ты, дык сын, унук ці праўнук,
А ўрэшце ўсё ж здабудзе праўду!
Сахой ды граблямі, зацяты,
Сваю гісторыю пісаў ты.
А час прыйшоў, і з светам цэлым,
Атросшы сон стагоддзяў, смела
Загаварыў ты — не гаротны! —
Купалы голасам грымотным...
О кветка-панараць! О казка
Зямлі чароўнай, шчасця краска!
У час юначы, светлы час,
Хоць і не верылася ў дзівы,
І мы шукаць яе хадзілі
У пушчу цёмную не раз.
Было: хлапчына светлачубы
З той, найдарожшай, што галубіў
Даўно ў найсветлых самых снах,
Цяпер — звiні ў душы, вясна! —
Рука ў руку, зусім не ў мроях,
Зямлёй прыціхлай пад зарою
Ішоў па росах, без дарогі —

Вялі абодвух самі ногі.
Ўвесь свет зіхоткі, як дарунак,
Ляжаў прад імі ў ціхіх рунах.
Як слабіся да ног ім зёлкі,
Туман клубкі разматваў, золкі!
Як конікаў аркестры ім
Жыцця ігралі вечны гімн!..
Праз ноч усю — адны ў сусвеце —
Блукалі так у спелым леце,
У хмелю траў, і шчасця кветку
Усё ж знаходзілі нярэдка!
Малую ночку на Купалле
Дзяўчаты й хлопцы год чакалі.
Варожбы, песні, шал гулянак,
Што не змаўкалі да заранак,
Ім аж да новае вясны
Яшчэ вярталіся у сны.

V

Узгор'ем, долам, мройным лугам —
Прастор і воля! — беглі цугам,
У буйнатраўі па калені,
Дні — хутканогія алені.
Штодзень — званчэлі далягляды,
Яснелі воблакі-панады
У сінізне: ішло згары
Дыханне іншае пары.
Ўначы над хатамі ў пакоры
Віселі, нібы слівы, зоры.
А ранкам гулкім за аблогай
Перад нязведанай дарогай
Шпачкоў-сяголетак чародкі
Ужо збіраліся на сходкі...
І ніва, што ўсё лета мела
Ў абдымках сонца, гэтых хмельных,
Дажджы і ліўні прагавіта
П'ючы карэньчыкамі жыта,
Стамлёная, ўжо ледзь трымала
Ўраджаю ўласнага навалу.
З сяла сцяжынкай травяною
Прайдзі пад вечар у жытное —

Пад белай зоркаю нямой
Там у трывожным шматгалоссі
Жывога, ройнага калосся
Пачуеш спеў зямлі самой...
Паспела жыта. Каласы,
Да долу звесіўшы вусы,
Угнуўшы дугамі сцябліны,
Сярпа чакаюць штохвіліны.
І ўсё настойлівей, ахвоча
Руплівых жней і ўдзень і ўночы —
Не перастояць жыту б толькі —
У поле клічуць перапёлкі.
Жаць, жаць! Жаць, жаць! Якое ж сэрца
На гэты клік не адгукнецца?
Сягоння маці яшчэ зрана
Падлогу вымыла старанна,
Прыбрала ў хаце і ўрачыста
Заслала стол абрусам чыстым.
Зажынкi — гэта свята з святаў
Ужо даўно чакала хата.
А больш дзятва: шчэ з дзён вясновых
Салодка хлеб нам сніўся новы.
Прыйшоў, прыйшоў той светлы дзень!
Ужо да шафы маці йдзе,
Паважна дастае са сховы
Убор свой лепшы, паркалёвы,
Прыбралася — глядзіць шчасліва,
Пасля з паліцы беражліва
Бярэ у чысценькую хусту
Клін сыру, соль ды хлеба лусту,
Што дзесь з ранейшага прыпасу
Была прыхована да часу,
Кладзе на плечы звычайна серп
І хоць паўдня шчэ⁷ ды — няўсцерп! —
Кіруе ў поле. Каля нівы,
Ля віру каласоў шумлівых
Спыніўшыся — такі закон —
Яе вітае і паклон

⁷ Звычайна на зажынкi ішлі ў суботу надвячоркам, каб закончыць работу — нажаць цэлую бабку жыта — пасля заходу сонца.

Ёй адбівае, ніве роднай,
Заўжды спагаднай, шчодрай, плоднай.
Сказаўшы ёй падзякі словы,
Свой серп назублены сталёвы
Здымае з плеч — і жыта спела
Пад ім ужо зашаргацела.
Аж люба — з мацерыных рук,
Святлявыя, за пукам пук
На перавясла каласы
Кладуцца — поля галасы...
Пасля, накінуўшы сноп-шапку
На светлую — «што слонца» — бабку,
З хусціны маці дастае
Прыпасы сціплыя свае
І йдзе ўжо да суседак-жнеек:
Зажон адзначыць трэба ж неяк!
А вечар — першы сноп нажаты
Нясе, шчаслівая, дахаты.
У кут чырвоны ганаровы
Стаўляе гэты сноп жытнёвы,
Які ў народзе — нівы дар —
Ад даўка клічуць — «гаспадар».
Так, гаспадар. Не ў сне, не ў мары,
А ў хаце хлеб хай гаспадарыць!
Яму усе ў нас, без прынады,
Служыць былі заўсёды рады.
Абы не кідаў нас і зроду
Каб не было яму тут зводу.

* * *

Як хлебадар, пад небам ясным,
Падперазаны перавяслам
(Звісалі гроны каласоў
Замест укарасы-кутасоў),
Па бальшаках, па светлай ніве
Ішоў-званіў руплівы жнівень.
І гэты звон шматструнны жніўня
(Ад малку чуецца ён з ніў мне!)
Глушыў спеў птушак, гук касы,
Усёй прыроды галасы.
Жніво, жніво...

І песні нават
Прымоўклі ўсе. Наўкол яскрава
Адных сярпоў гучала мова:
Яны сваё казалі слова
У руках у жней.
Хацеў бы я
Прапець тут гімн табе, жняя.
Ты, колькі свет іскрыцца гэты,
На постаці сваёй — праз леты —
З цямна ў нясцерпыны самы сквар
(Аж залівала потам твар!)
Стаяла крукам. Цераз рукі
Твае, жняя, — што ў іх за рухі! —
Прашалясцелі, праплылі
Жыта усіх эпох зямлі.
Ты кожны колас, што раджала
Зямля, ў руках сваіх дзяржала.
Ды хоць ля жытняе сцяны
Не разгінала ты спіны,
Хоць несла кожны дзень дадому
Цяжкую, нібы камень, стому,
Хоць сонца жар круты цярпела
На ржэўніку, ўсё роўна пела
Душа: твой труд, твой пот салоны
Пярэсціў бабкамі загоны.
Свяціла золатам жытцо —
Твая трывога, сны, жыццё!
І вось — выпроставайце, жанчыны,
Свае натруджаныя спіны —
Апошняя палоса зжата!
Хіба ж для жней малое свята?
На ніве голай гурт жанок
Малы калосся астравок
(Хто ў вёсцы «барады» не знае?)
Вясёлым колам абступае.
Верх «барады» — такая звычка —
Абвязваюць чырвонай жычкай,
Пяюць ёй песні і, каб ніва
Зноў каласілася шумліва,
У «бараду» хлеб-соль з пашанай
Кладуць. І, калі ўжо аддана

Найшчодрай ніве чэсць, дадому
Ідуць жанкі й з сабой — вядома ж!
Нясучь вянок са спарышоў —
Шчаслівых самых каласоў.
Надзенуць той вянок вясёла
Жанкі гаспадару на голаў
Са спевамі, і гаспадар —
Калі ён не з апошніх скнар —
У самым лепшым месцы хаты
За свой накрыты стол багаты
Пасадзіць жнеек і ад сэрца
Усіх пачастуе, як вядзецца...
Ідуць жанкі, ідуць дарогай,
Пускаюць голас свой дубровай.
Хай гулкі голас галасуе,
Хай свет увесь навокал чуе,
Як жнеі поле зваявалі,
Як мора жыта ўтаймавалі...
Ноч. А жанкі ўсё нам спяваюць —
Зямлі гісторыю гартаюць.
Ад працы ўтрэўся наш «Рамантык»
Хоць падстаўляй яго пад кран ты.
Але яму і на хвіліну
Мы з Лісам не даём спачыну:
Ці ж можна з песні, штораз новай,
Нам прапусціць адно хоць слова?
Бязьць, віецца змейкай стужка —
За песняй песню «піша» служка.
Усё, як ёсць, магнітафон
Бярэ — і галасы, і фон.
Цяпер мы ведаем: у Лету
Не кануць песень самацветы.
Праз многа год, ужо без нас,
Вось гэту стужку — добры спадак!
Кране ўключальнікам нашчадак,
І ажыве аджылы час.
З яго лясамі, галасамі,
З расой палёў, з яго слязамі,
З яго праклёнамі і смехам,
З бязглуздых войнаў горкім рэхам,
З трубой літой яго парадаў,

З яго і крыўдаю і праўдай!

* * *

Спіць вёска ў свеце. Тонуць хаты
У змроку — цьмяныя квадраты.
Заснуў і вецер пасля дня
Бадзяння. Зорак мільгатня.
Спяць людзі, спяць — нам жыць без спешкі б
Падворкі іхнія і сцежкі.
Іх студні, лаўкі іх ля весніц,
Бэз перад вокнамі і песні.
Адзін у ліпе салавей
Ніяк не ўспіць — яшчэ жвавей
Навокал сыпле на прысады
Свае высокія рулады.
Лавіць бы, слухаць іх да рана,
Як спраку веку, закаханым,
Ды толькі ў ценю ліп густых
Мы не страчаем штосьці іх.
Нідзе не рыпне і гармонік —
Нядаўняй вёскі неўгамоннік.
Яго ад гэтых ліп, ад зорак
З сабою моладзь знесла ў горад.
Ну, што ж, ну, што ж, юнацтва крылы
Няслі і нас за небасхілы.
У небывальыя ясныты
Нам адчыняліся вароты.
Вось толькі там, у яснай далі,
Ці ўсё знайшлі мы, што шукалі?..
А дома, на сваёй зямлі,
На той, на той, дзе мы раслі,
Дзе ўсе пачаткі, ўсе крыніцы,
З якіх нам піць і не напіцца,
Дзе ў рэдкіх ценях хвой застылых
Дзядоў і прадзедаў магілы,
Як і жылі, жывуць па сёння
Ў заведзеным з вякоў законе,
Бацькі — зямлю штогод аруць,
Гной растрасаюць, сеюць, жнуць.
У роўным ланцугу бясконцым
Ратаяў, змалку дружных з сонцам,

Яны — адно звяно жывое,
Навек спаянае з зямлёю.
А мы? Што з дому нас звяло?
Куды ты, наша пакаленне?
Ад тога хлебаробаў племя
Мы — адарванае звяно.
Шуміць, гамоніць наша крона
Усё далей у вышыні.
Ды засталіся карані
У глыбіні зямлі замглёнай.
Не аслабела б толькі ніць
Між каранямі й кронай гэтай:
Бацькоў высокі свет, сагрэты
У сэрцах, чым нам замяніць?..
Тут ручаёк жывы гаворкі
Мы з Лісам — хай маўчаць падворкі —
На тое зводзім, што бліжэй,
Што, як-ніяк, нам даражэй:
На наша пісьменства, што свету
Вядома, на сяброў-паэтаў,
Што — праз паэму, верш, аповесць —
З зямлёю ўсё ж мацуюць павязь.
Усіх нас, пасляваенны вырай,
Дзяцей палёў з душою шчырай
Што ў Мінск, бы птушкі ад шпакоўняў
Зляцеліся ад хат, ад ёўняў,
Якісьці крытык незнарок —
Хоць, можа, быў ён і з сумленнем —
Філагічным пакаленнем
Па блізарукасці нарок.
Нас, на каго з гарматных жэрлаў
Глядзела смерць не раз,
Нас, нас,
Чыё маленства — светлы час —
Вайна ў жалезнай пашчы зжэрла.
«Канвой», «гестапа», «краты», «штых»
«Блакада», «голад», «ачапленне» —
Не, гэтых клятых слоў значэнне
Пазналі мы зусім не з кніг.
Паласавалі свет ракеты...
Лес партызанскі, чараццё,

Канцлагеры з сірэн выццём
Былі ў нас за ўніверсітэты.
Ад куль, ад шомпалаў, ад мін
На целе мы рубцы ды шрамы
Ды раны ў сэрцах гэтаксама
З прасёлкаў ціхіх неслі ў Мінск.
Былі равеснікі малыя
Не ўсе між нас. Як многа іх
Пад жвір лягло ў кастрах людскіх —
Па іх і сёння сэрца ные...
Прынеслі ў горад мы з сабой
Найгорш плач па блізкіх стратах,
Сум воч сірочых, слёзы матак,
Па растаптаных душах боль...
Не ціхне боль бяссонны гэты
У нас ні ў якую пару.
Жывы, ён зноў і зноў пяру
Дыктуе тэмы і сюжэты...
Ды часам меціць збіць убок
Нас крытык-праведнік вучоны,
Што зазубрыў усе каноны,
Усе законы назубок.
Той-сёй, бывае, на хвіліну
Й паддасца нуднай траскатні
І даўняй злыбядзе — Хлусні —
Ужо, глядзіш, нясе даніну.
А ёй, Хлусні, не многа корму
І трэба (хто тут знае норму?):
Там — дробязь нейкую, там — крошку,
Так назбіраецца патрошку
І зноў жыве сабе, круглее
Ды раздуваецца, шалее,
І не згадаеш, як, малая
Раней, хлусня ліхая тая
Перарасце — к таму вяду —
У найвялікшую бяду,
З якой — нікога не паглядзіць! —
Ужо не проста будзе зладзіць...
Спіць вёска. Спіць сабе, не чуе,
Што мы тут пра яе такуем.
Спіць, як дзіця, і мо не знае,

Што ў новым дні яе чакае...
— Ты кажаш, што яна адпела
Сваё, у песнях адзвінела?
І век цяпер свой дажывае,
Людзей карміцелька старая?
Мо раптам можна й без яе
Нам абысціся будзе скора?
Ну, а зямлю, што — возьме горад
У рукі ўладных свае?
Яе размеціць, расплануе,
Абмерае, распаласуе
І ўчасткі згодна пастаноў
Да прадпрыемстваў і ўстаноў,
Як неабходную нагрузку
(Мець хочаш на стале закуску?),
Бестэрмінова прымацуе —
Каму каторы пашанцуе.
Той будзе выдзелены ўчастак
ТЭЦ-3? А гэты — «Тэрмапласту»?
Той — Мінскпійпрому? Той — БелАЗу?
Ці Белсаўпрофу? Галоўгазу?
Той — атэлье? А той — спортклубу?
Той — Дому мод? Той — Дому шлюбубу?..
Далей уявім: днём вясновым
Начальству проста на галовы
Чарговы запыт громам з неба
Зляціць з палёў падшэфных: трэба
Людскія рукі для калгаса —
Сяўба ўжо там распачалася!
...— Ну, хто з вас на сельгасработу
Паехаць выкажа ахвоту?
Каго нам вызваліць ад спраў
На час? — загадчык установы
Адной даследча-навуковай
Свой персанал увесь сабраў
У кабінет і вось без шалу,
Бы нож, пытанне персаналу
Без агаворак выстаўляе.—
Дык што — ніхто з вас не жадае?
У кабінеце шэфы — ціша:
Замерлі ўсе, ніхто не дыша.

— Што ж, раз ахвотнікаў няма,
Тады, як селі, па парадку
І распачнём тут разнарадку —
Што валаводзіцца дарма!..
Пачнём з цябе мы спіс, Цярохін...
Што? Бюлетэнь?.. Тады — Панчохін!
І ты не можаш? Гаймарыт?
Не? Што ж тады? Радькуліт?!
Ну, а ў цябе што, Карпушкова?
— Ды я... Заўсёды я гатова,
Паехаць рада б я — чаму ж,
Але ў камандзіроўцы муж,
Дзіця ж са мной: хіба ў прыполе
Я павязу яго на поле?
— То мо паедзе Каспуровіч?
Дзіцё таксама? А Курловіч?
Яе хлапец даўно ж у школе —
Насіць не трэба мо ў прыполе?
Што-што? Не можа без бацькоў?
Баіцца ў хаце ён ваўкоў?
— А Кухаронак?
Кухаронак
Ад воч начальства ў застаронак
Улезла б, хоць віны яе
Няма: экзамены ж здае!
— Тады запісваю Зацірку!
— Заціркам зноў хацелі б дзірку
Заткнуць? Не ўдасца: во даведка —
Майго рэўматозоса сведка!
Чарга тут даць Лялькову слова,
Ды абмінае шэф Лялькова:
Таго ізноў уберагла —
Яго надзейны шчыт — кіла.
Ён пра яе даўно — ці ж дробязь? —
Разнёс усім, нібы пра доблесць...
Вядзе далей шэф наступленне,
Ды, як ні б'е ён на сумленне,
Ніхто свае для поля рукі
Адцяць не хоча ад навукі.
— Дык, можа, мне самому ехаць? —
Шэф выцірае пот на плеху...

Усё ж знаходзіць навукоўцаў
Траіх — жанчыну і двух хлопцаў.
Жанчына — сталая, няўломак
І адарваць сябе ад дома
Сама дала начальству згоду:
Выкручвацца не ўмела зроду.
Ну, а хлопцы? Калісьці мамы
Сваіх дзяцей (найлепшых самых!),
Займеўшы там дзе трэба «руку»,
Сілкам упхнулі у навуку.
Ды тыя ў ёй — ні бэ ні мя:
Чаго няма, таго няма!
Пра гэтых людзі не без смеху
Гавораць так: што ўбіў, што ўехаў
Ці: ні ў салдаты, ні ў матросы,
А толькі загваздка ў калёсы.
Але жывуць, не знаюць мукі —
Прыгрэліся каля навукі.
Навука ж церпіць, бач, такіх —
Ці мо патрэбу мае ў іх?
Ну, хоць бы імі ад калгаса
Як-небудзь адчапіцца часам?
Як кажуць часта: на, нябожа,
Табе, што нам самім не гожа!
Якой жа можна ў полі працы
Ад пасланцоў тых дачакацца ?
Мо будуць надта шчыраваць?
Душу калгасу аддаваць?
Як трэба агарод засеюць?
Зямлю дагледзяць, абнадзеюць?..
Так, не стаіць наш час нязменна —
Нясецца ўперад вокамгненна!
Перарабляецца нанова
Зямля людзей. Век перуновы!
Ужо — глядзі — ракетнай сталлю
Мы неба зорнага дасталі...
Ды толькі вось пад гром авацый
Ці ж ад зямлі нам адрывацца?
Зямля — ці ж толькі касмадром?
Кальска родная, наш дом,
Асноў аснова, поле, паша,

Радзіма ўсім нам, маці наша.
І на яе глядзець звысоку?
Палеткі абрабляць з наскоку?
Не, не гасцей тых мімалётных
Зямля чакае ў дзень самотны.
Не прыхадзень, не птах зпаднебны
Ёй гаспадар, зямлі, патрэбны.
Па ім, па ім зямля сумуе,
Яго, яго штодня пільнуе,
Яго з туманаў выглядае —
Нібы нявеста маладая
Свайго найлюбага з далёкай
Дарогі, доўгай і нялёгкай.
Ён, толькі ён адзін здалека
К ёй падабраць усе ключы.
Яе так будзе берагчы!
Яе атуліць, абагрэе,
Душу ўсю ёй аддасць і сэрца,
І ажыве, устрапянецца
Зямля. І скарбы ўсе, якія
Хавала, з радасцю раскрые...
Спіць вёска. А над ёй, над вёскай,
Ужо ружовая палоска,
Гляджу, ледзь бачная, нясмела
На небакраі заяснела.
І пакрысе ўстаюць з цямноты
Кляны за вуліцай, вароты,
Бэз ля акон, трава ў расе...
Што ж, што ён, новы дзень, нясе?

VI

Ізноў па вулачцы пясчанай
Пыляць дзве пары ног аддана.
Мы песень новыя слаі
Ўздымаць — хто скарб жывы стаіў? -
Шыбуем паўз платы і брамкі,
Ад клямкі і да новай клямкі:
Мо нам адкрыюцца глыбіні
Жыцця у просценькай хаціне?..
Ды тут на паўдарозе нас
Аўтобус заспяе якраз.

Ён, крута пылам нас абдаўшы,
Спыняецца. Ды гэта ж нашы!
Унь ціснуць важна з дзверцаў вузкіх
Фядосік, Грынблат, Малаш, Гурскі...
А з імі й Цішчанка шумлівы
Прастуе ўзбуджаны, шчаслівы:
Ён быў у горадзе заграз —
Здаваў чарговы том якраз
Фальклору нашага да друку,
Цяпер дагнаў нас, цягне руку.
Вітаемся, сустрэчы рады.
Так сярод вуліцы нарада
Ўзнікае імправізавана:
Увесь жа сектар тут сабраны!
— Дык як ідзе ў нас песнязбор?
І ці багаты тут фальклор?..
Спярша расказвае Фядосік
Пра свой узятак: удалося
Яму адкрыць — хоць цісні ў звязак!
Сапраўдныя паклады казак
На хутарку. Там пад клянамі,
Пад хмаркамі, пад перунамі,
На сонечнай палянцы-грудзе,
Між кветак, у пчаліным гудзе,
Пры маладым беразняку
У звонкім, хоць старым, дамку
Знайшоў дзядулю ён сівога,
Вясёлага ды гаваркога,
Што ў памяці ўхаваў ад даўніх
Гадоў зямлі сваёй паданні.
Вядома ж, не губляў тут час
І Грынблат — найстарэйшы з нас:
Легенды, прыказкі, замовы,
Загадкі, песні, проста словы —
Па вёсцы гроб ён усё чыста.
У мех шырокі фалькларыста.
А Гурскі больш шукаў па сховах
Хоць што з калядак ды шчадровак:
Ён разрабляў сваю дзялянку
У навуцы, і цяпер ад ганку
Да ганку — ўсё ёсць паміж людю! —

Цягаў магнітафон-няўклюду.
Дарма і Малаш не хадзіла
Сялом: натрапіла на жылу
Вясельных песень; бабкі іх
Па памяці з гадоў былых,
Нібы па нітачцы якой,
Адну цягнулі за адной.
І Скідан быў таксама рады:
Знайшоў у вёсцы ён балады...
— Што ж, неблагі мы плён сабралі.
Цяпер у новыя мо далі
Пусціцца нам?
Ды Грынблат слова
Бярэ хутчэй:
— Ёсць прапанова
Яшчэ нам на дзянёк астаца,
Для кожнага тут будзе праца:
Сягоння цэлаю капэлай
Нас запрашаюць на вяселле!
Ці ж на такую прапанову
Даць можа фалькларыст адмову?

* * *

Каля вясельнай хаты — вір:
Сустрэчу маладых пабачыць
Сышлася вёска ўся, ныйначай —
Ля весніц топча гравер-жвір.
Ды штосьці ўжо занадта доўга
Не чуць дружыны маладога.
Унь маці тупае: не тоіць
Сваёй трывогі-неспакою.
У двор раз-пораз выглядае
З-пад вэлюма і маладая.
Мо перадумаў малады?
Мо не прыедзе ўжо сюды?
Бывала ж так: жаніх другую
Знаходзіў раптам маладую...
Але дарэмныя трывогі:
Матораў гул плыве з дарогі!
І весткай — трэба ўсім жа ведаць —
Ляцяць малыя:

— Едуць, едуць!
Ад хат, гародчыкаў сваіх —
Не прапусціць бы важны міг! —
З усіх бакоў на крыкі тыя
Бягуць і дзеці і старыя...
І вось па вуліцы, што ў рух
Прыйшла ўся, урачысты цуг
Машын імчыцца — аб бакі іх
Шары пашлэгваюць тугія
Ды ўюцца побач — клопат дружак
Вясёлкі радасныя стужак.
Ужо к нявесціным варотам
Вяселле блізіцца. Ды што там?
Дзяўчаты, хлопцы — што за мода!
Дарогу нейкаю калодай
Перагароджваюць са смехам,
За ёю строячыся спехам!
Што ж зробіш тут: перад заслонам
Машын спыняецца калона.
І ўжо ад першай, зухаваты,
Шыбуе важна сват вусаты.
Усе тут знаюць яго мэту:
Яму б зняць перашкоду гэту!
І перад сватам, гаманкая,
Яшчэ шчыльней — сцяна людская.
Ды той пужаецца не надта:
Ачысціць шлях ёсць сродкі ў свата!
Пускаць жа ў ход іх не спяшае —
Язык пацешыць свой спярша ён!
— Што тут за шум? Што за праява?
Дарогу даць нам — жыва-брава!..
Ды голас свата ваяўнічы
У дружных крыках тоне зычных:
— Вас знаць не знаем! Хто такія?
— Мо то разбойнікі якія?
— Не, не прапусцім — хоць чалом бі!
— Назад вярні свае аглоблі!..
Ад шуму-гаму, што аж глушыць,
Сват затыкае шчыльна вушы.
І да баярак і хлапцоў:
— Мы — людзі добрыя, з купцоў!

Да вас з двароў-харомаў ясных
Купляць тавар мы едзем красны!..
Ад напамінку аб тавары
У маладзіц яснеюць твары:
— Не трацьце лепей час свой марна:
Не па кішэні вам тавар наш!..
За словам слова — каля свата
Торг разгараецца заўзята.
Ды ўрэшце сцішвае той гул
З жывою вадкасцю баул,
Што сват прыносіць пераможна,—
Усё цяпер дружыне можна!
Сустрэчы міг!
З сваёй дружынай
У двор вясельны ад машыны
Сам малады кіруе, горды,
І дружнай музыкі акорды
Яму насустрач урачыста
Ляцяць з-пад пальцаў баяністаў.
Пяюць, пяюць, пяюць баяны —
Вяселля покліч найжаданы.
І ў двор шырокі пад іх голас
Плыве рака гасцей вясёла.
Там, як спрадвеку, маладога
Ужо страчаюць ля парога.
— Выйдзі, мамачка, на ганачак — паглядзі,
Ці харошага табе зяця прывязлі...
Струн чуйных сэрца ўладары,
Ваўсю стараюцца музыкі,
І гімнаў радасныя зыкі
Ужо не месцяцца ў двары.
Усё галасісцей і гусцей
Льюцца — хораша, суладна.
І так выказваюць дакладна
Усё, што на душы ў гасцей!
...— Вітайся, братачка, вітайся,
Пра здароўечка пытайся:
Ці так здарова, як зямля,
Ці так дужа, як вада...

* * *

Ад галасоў — такое свята!
Гудзе, як вулей ройны, хата.
А гэтым гудам, люду рад,
Як маг, кіруе хвацка сват.
Апаясаны ручнікамі,
Устаў, паводзячы вусамі;
З хітрынкай слухае хвіліну
Людской гамонкі мешаніну
І — ўлады знак — кій з булавою
Ўздымае ўраз над галавою:
— Прашу увагі — злева, справа!
Наліць кілішкі — жыва-брава!..
І нейкі міг адзін чуцён
Навокал шкла найтонкі звон:
Прыходзіць час іскрыстых тостаў,
Што ўсе ідуць ад сэрца проста!..
У гамане, у чарак звоне,
У шчырых позіркаў палоне —
Яны, шчаслівыя такія,
Выбранцы долі — Маладыя.
Іх зорны час! Для іх — цудоўны
Дзень гэты, ўсмешак цёплых поўны.
Для іх — душ блізкіх парыванні,
Усе і песні, і вітанні,
Для іх, для іх, для іх, буяны,
Грымяць і бубны і баяны.
Ўсё да нябёс узносіць сёння
Іх, Маладых, на шчасця троне:
Хай шчодрасць сэрцаў у дарогу
Сваю ад светлага парогу
Нясучь з сабой праз золь, туман,
Як лепшы дар, як талісман.
Яны ж — пачатак новых дзеяў,
Жыцця зара, зямлі надзея...
Пакуль з віном слоў рэчка льецца,
Сват паслабляе трохі лейцы.
І шум суняты — паступова
Тут напытвае хваляй новай...
Сярод людзей, іх воч іскрыстых
І мы ў застоллі, фалькларысты.

Жарт, песня, прымаўка, выслоўе —
Усё, усё мы прагна ловім,
Усё ўбіраем мы душою,
Зачараванья красою
Вячыстай мовы нашай роднай,
Напеўнай, шчырай і лагоднай...
Каб не ўпусціць чаго выпадкам,
На лаве ўключваем мы ўкрадкам,
З дазволу, свой магнітафон —
Ці ж можа тут прастойваць ён?
Няхай вясельную гамонку
Усю бярэ жыўцом на плёнку!
Ды Грынблат, фалькларыст стары,
На хітрай тэхнікі дары
Не любіць надта пакладацца:
Цішком — ці ж трэба выстаўляцца? —
Маленькі свой блакнот-паўмерак
Ушчэмливае між талерак
І неўпрыкметку ўжо алоўкам
Нясе туды за слоўкам слоўка.
Ў сваю стыхію трапіў тут
І Цішчанка: вяселля гуд
Яго настроіў з Жыва-Бравам
(Празвалі свата так яскрава)
Ўступіць — хто на язык больш востры?
У слоўнае адзінаборства.
І вось скрыжоўваюцца шпагі!
Смех, воплескі! Але на вагі
Тут не кладуць чыюсьці вартасць:
Любым вяселле рада жартам...
Як макаў цвет — і ад чаго б так? —
Заружавелі шчокі ў цётка.
Больш не сядзіцца маладзіцам —
Хіба ж у жылах іх вадзіца?
— Мае ножкі шчыкочуць —
Пагуляннейка хочуць...
Той спеў хлапец з віхром агняным
Уміг падхватвае баянам,
На хату йдзе, такі рыжман,
І у руках жывой вужакай
Віецца, бліскаючы лакам,

Збудзіўшы гукі ўсе, баян.
І быццам вецер — рукі ў бокі —
Ляцяць жанкі з застоля ў скокі:
— Дайце круг, дайце круг,
Дайце толькі топнуць!
Ці ж у хаце ў Міхаліны
Падваліны лопнуць?
І ўжо — ці бачыў гэта браце? —
Мяце мяцеліца па хаце!
— А Лявоніху Лявон палюбіў —
Лявонісе чаравічкі купіў...
На хату свацця вылятае —
Нагамі петлі выплятае:
— А Лявоніха — душа ласкавая
Чаравічкамі палясківае...
У скокі йдуць малы й стары,
І табурэткі, і сталы.
Ірвецца бабка ў круг сівая —
А гаварыла ж, што слабая!
Мажная цётка на скаку
Хлапца хапае пад руку:
— Дзевяратка мой мілюсенькі,
Вядзі мяне памалюсеньку.
Не вядзі мяне па межачцы,
А вядзі мяне па сцежачцы.
Па межачцы мае ножкі не ідуць,
А па сцежачцы яны самі бягуць..
Тачыў даўно й прыданку верад —
Унь прабіваецца наперад.
Дарогу торыць лакаткамі,
Сячэ чачотку чабаткамі:
— Шэры боб, шэры боб,
Тры гарошынкi.
А хто мяне пацалуе —
Той харошанькі!
А баяніст па хаце ходзіць —
Ва ўсе бакі мяхамі водзіць!
Вакол жа — вось дык заваруха! —
Вірыць жывая завіруха.
Мо хто прыйшоў сюды з хмурынай
Яе развейвае ў хвіліну!

Усё, усё цяпер забыта,
Чым галава была забыта.
Вяселля шал! Скачы, скачы!
Не скачуць толькі тут сычы!
І хто асудзіць, хто аблае?
Усё набок — душа гуляе!..

* * *

Аб шорсткі жвір шаргочуць шыны:
Праз каласоў жытнёвых строй
Жывы, праз сонцавы настой
Тарфянікаў, праз грай шпачыны
Бяжыць аўтобус наш. За ім,
За пылу полагаю сівым,
Сяло вачмі акон на нас
Глядзіць услед апошні раз.
Хоць пабылі тут мы ўсё ж мала,
Ды, як сваё, сяло нам стала.
І мы вязём адсюль з сабою
Яго турботы ўсе і болі,
Усе галасы, воч цеплыню,
Адкрытых сэрцаў дабрыню...
Шаргочуць шыны. Нейкі час
Маўчым мы — што чакае нас
У новых далях? Толькі знаём
Адно мы: там, за небакраем,
У вёсках, у камбайнаў гудзе,
Жывуць — таксама ж нашы — людзі.
З зямлёй, з святлом дуброў і рэк
Яны заручаны навек.
У словы іх, дзяцей узлескаў,
Гаёў, дзядоўскіх жаўтапескаў,
Услухайцеся без прынуку:
Чуваць у іх — стагоддзяў згукі,
Сны навальніц, гул крыгаходаў,
Кліч жніўня, горны сонцаўсходаў,
Спеў зім, палёў вячорны звон,
Вятроў кастрычніцкіх разгон...
Там кожны дзядзька, дзед, любая
Бабулька — гэта сказы краю,
Яго агні, дарогі, вёсны,

Жыцця шматзвонны гімн узнёслы...
Бяжыць аўтобус наш. Насустрач —
Слупы, аблогі, плёсаў люстры...
За той смугой — зноў хаты, хаты,
І ў кожнай хаце — скарб багаты.
Там недзе ў хатах песня спіць:
Нам трэба песню ў лёт пусціць.
1977—1980

© OCR: Камунікат.org, 2013

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2013

© PDF: Камунікат.org, 2013

ЗМЕСТ

БАЦЬКАЎ СВЕТ ПАЛЯВЫ

Першы крык

* * * А мы і не бачылі шчасця

*** Калі над горадам усходжваецца непагода...

Пра старую Адэлю

*** Чатыры вятры

Сцежкі маленства

Дзядзька Адам

*** Мае землякі

Маім землякам

Санцаход

*** Вось ізноў — праз безліч гадоў!

Бацькаўшчына

Спадчына

Чорная скіба

Зямлі патрэбны паэты

* * * Я праўду шукаў

* * * Мы ўжо не аром, гараджане

* * * Бацька сына за руль пасадзіў

Жывая памяць

*** З вёскі далёкай лясной

* * * Вясна, вясна ў сяле

* * * Ёсць на свеце краіна

* * * Такую падзею мы праглядзелі

* * * На той зямлі, дзе ў зорны час

*** Туманам зацягнула дні

* * * На луг, на палі заўзята

Цецерукова мова

* * * Мова зямлі маёй!

*** Зноў вярнуўся я ў бацькаў свет палявы...

Даяркі

З календара хлебароба (*Успамін*)

*** Замятае, лісцем замятае

Жураўліныя ягады

* * * Каташкі на вольхах, каташкі

*** Ізноў я прачынаюся на сене

Марнатраўства

Рыжкі

Васількі

Нашаму лесу

*** Зноў вы стынеце, вербы мілыя

* * * Зграбаем сена

*** Зноў — сівец, і хвойкі, і дымок

*** Гляджу: другімі сталі берагі
*** Радзіма
Пціч
*** Цякла рачулка з узгор'я, як знала
Перадзім'е
*** З бярозы ліст ляціць

ТАКІЯ СЭРЦЫ Ў НАС
*** Не сцерці мне з памяці дзень той
Такія сэрцы ў нас
Юнацтва ў дарозе
Праязджаючы Урал
Золата Джэтыгары
Палатка
Экзамены
Рукі
Тарпан
Двое ў стэпе
Як гартавалася сталь
Наша маладосць
Хлеб

*** Нават дзень, скажы, пражыць мне як...
У музеі Янкі Купалы
На радзіме паэта
Пачатак дарогі
Крыніца
Сонца
Людзі

*** Жыць не могуць
Мёд і яд
Я вас разумею, хлопцы
Чатыры кляны
Голас партызан пад Паліном
Балада пра дружбу
Хадька
Песня партызана
Балада пра Хатынь
Балада пра маці

*** Як анямеўшы, стаялі тады мы...
* * * Не, не кажыце мне — вайна
Пешкі

Гімн чарпакам
*** Усё мінаецца, мяняецца..
*** Ці ж ведаў хлапчук... .
*** Мы — людзі, зямляне...

*** Жыць без трывог?
* * * Трасе, трасе планету праз гады
*** Жыцця нястрымны ход!
* * * А ўсё-такі Розум
*** Нас з табой нарадзілі маткі
*** Дрэвы паміраюць, як салдаты
*** Аднекуль з-пад воблачка
*** Далёка ад азяродаў
У адбудаваным Мінску
*** Скрозь вуліц і двароў хітраспаяценні
*** Калі каханне, як святанне
*** Не шкадуйце добрых слоў жанчыне
* * * Люблю па базары
* * * А ўсё ж я рад, што ў гэты свет
* * * Ужо і зіма — убок
* * * Мы смяёмся і плачам
* * * Жыў хлопец. Мастак
* * * Людзі — зоркі: запаляцца ў свеце
*** За Стоўбцамі, дзе, як паданне, ноч
Перакаці-поле
Мурашка
*** Усё паўтараецца з веку ў век
* * * Так кожнаму наканавала
*** Прыстаў да льду каліны ліст
Закон вады
*** У мяне ёсць мара глыбінная
* * * Былі тады — ноч, ты
Я прыйшоў да вас
*** Каханне — гэта чысціня
*** Ты — бераг мой, бераг
*** Я цябе, як песню, любіў
* * * Не ідзі дахаты, пасядзі
*** Кахаць — гарэць
*** Мы б'ёмся над рыфмай...
*** Ліст легкакрылай чайкай
* * * Мы ў гэты свет на нейкі міг прыйшлі...
Маўчанне
*** Ты пакрывіў душой
* * * Быць дабрэй, быць чысцей Зярняты
Памылкі
*** Ідзём мы порста ў свой час світалны
Інтэрнат
Праўда і крыўда
*** І я паблукаў па нябёсах
*** Хачу параўнаць паэта

* * * Жыщцё адно
Час
Гузiк
Крот
*** Жыць, каб толькі пад'есці?
На пенсію
Ахвяра букваедства
Хаця б чаго не выйшла
Аб «добрай» маці і няўдалым дзіцяці
Замачылі
Лісце
*** Згубіў цябе
Саксаул
Качкі
Пра майстэрства
*** Бываем мы часам, што пушчы
Сіта
Ода одам
Чалавек — бог
*** Мая хата з краю
*** Памёр чалавек
Дарогі
* * * Цячэ гародамі Гарынь
*** Пакуль маё сэрца замкнёна было
* * * Рассыпала ноч алмазы
*** Ты мне казала
*** І дабрата і прыгажосць
* * * Хто месяца жарыну
*** Міг — і ўсё ўжо на зямлі не тое
* * * Бывае часам: смоўж сумненняў
* * * Мае гады — вазы крутыя
Авечая справа
*** Жыву каля рэха
*** Ці так я жыву, ці тое раблю?
* * * На тое ж у нас галава на плячах
* * * О дай мне, доля, пастаянства дрэва
Дзедаў наказ
* * * Лодку долі сваёй
* * * Мы ўвесь век свой — бывае!
* * * Транжыру дні, як мот
* * * Як ні абдумаў я шлях свой!
* * * Калі на голаў чарада няўдач
* * * На падмурку хлусні
* * * Мо ў тым і ўсе нашы пралікі
Дарыце ўсмешкі!

*** Няхай табе даўно за сорака
* * * Не крыўдуй на мяне, не крыўдуй
* * * Ты казалася: будзеш зноў чакаць
* * * Зары запозненай каснік
* * * Можася, і ў мяне над галавой
* * * А можа б, ён і жыў між нас
*** Як непазбежна льецца
Тапор
* * * Вылузваючыся з бітком набітага тралейбуса...
Як хлеб
* * * Ледзь толькі раніца асвеціць вокны .
* * * І мне б заблудзіцца
Іслач
* * * Палессе
Рэчка Красная
Старадарожскі раён
Каменныя бабы
Перлы роднай зямлі
Легенда пра Вуляну
Яцвягі
Францыск, Скарынін сын
Казімір Лышчынскі
Дзекабрысты
«Гапон» В. Дуніна-Марцінкевіча ў мінскай кні-
гарні, год
Каліноўскі — апошняе слова
Герцэн
Кветкі Чарнышэўскаму
Я з той краіны

З МРОЯЎ ЮНАЦКІХ
*** Не праміне ніхто карціны
Камбайнерка маладая
Лесавы хмель
Журавы
Ліпень
*** Холадам дыхнула з-за вугла
Першае каханне
Лодачкі
*** Цалавала, радавала
Ідзе палямі аграном
Агрэхі
У кузні
* * * Павуціны беленькая нітка
Мяцеліца

*** Вецер гойсае яра
 *** Здзіўляліся хлопцы
 *** Тугія пупышкі ў дуба
 Калгасны хор
 Смерць каваля
 Матчыны рукі
 Возера
 *** Бадзяга, з туманаў золкіх
 Асення радасць
 *** Вы, пэўна, бачылі ў верасні
 *** Праз ноч усю гуляў віхор
 *** З поля каровы ідуць
 Казка
 *** д о м ў н а с — не за колькі зямель
 *** у пору бусловых прылётаў
 Ручай
 *** Не раз я хадзіў тут на золку, да дня
 *** Сёння спаць не пайду, не пайду
 Вясны зялёныя сцягі
 Лівень
 Салаўі
 Суседка
 *** Табе, сяброўка, ехаць на вакацыі
 *** Ідзе яна, і ветрык ёй з зарэчча...

ХАТ ВЯЧЫСТЫ ДАР. *Паэма*

Цвірка К.

Зялёная Дуброва: Кн. паэзіі.— Мн.: Маст. літ., 1987.— 368 с., 1 л. парт.: іл.

У Кастуся Цвіркі, прадстаўніка сярэдняга, так званага «філалагічнага», пакалення, нямала творчых удач. Сведчанне таму — і гэтая кніга, у якую аўтар, вядомы не толькі як паэт, але і літаратуразнавец, і фалькларыст, уключыў усё лепшае, створанае ім.

Гістарычнае мінулае беларускага народа, зямля нашых продкаў, лёс людзей, якія жывуць і працуюць на гэтай зямлі,— вось галоўнае, што хвалюю паэта. У паэме «Хат вячысты дар», у аснову якой пакладзена фальклорная экспедыцыя, узнікаюцца надзённыя праблемы нашага жыцця.